

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง เครื่องข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำแม่เลาะ ตำบลสะลวง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยใน 2 ประเด็นสำคัญ ประเด็นแรกคือ เครื่องข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารของกลุ่มอนุรักษ์กลุ่มน้ำแม่เลาะว่าเป็นอย่างไร และประเด็นที่สองคือ ปัจจัยและกระบวนการสร้างเครื่องข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่กลุ่มน้ำแม่เลาะ ว่ามีอะไรบ้าง เกิดขึ้นอย่างไร จึงได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาเครื่องข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เลาะ โดยการศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชน ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลตัวอย่าง และข้อมูลจากกองกิจการบริหารส่วนตำบลสะลวง เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ข้อมูลสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ประวัติหมู่บ้าน

1.2 ลักษณะทางกายภาพ

(ก) ที่ตั้งและขอบเขต

(ข) ลักษณะภูมิประเทศ

(ค) ลักษณะภูมิอากาศ

(ง) ทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

(ก) ข้อมูลหมู่บ้าน

(ข) การคมนาคมขนส่ง

(ค) การศึกษาและสาธารณสุข

(ง) วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

1.4 ลักษณะทางประชากร และกลุ่มชาติพันธุ์

1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

(ก) การประกอบอาชีพของประชาชน

(ข) การใช้ที่ดิน

(ค) แรงงาน

(ง) รายได้

1.6 สรุปผลการศึกษาเครือข่ายทางสังคมฯ

4.2 ศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ละตาบดสะหลวง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่

4.2.1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำจำแนกเป็น

4.2.1.1 ปัจจัยภายในของชุมชน ได้แก่

(ก) ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ประกอบด้วย ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การเรียนรู้และการสืบทอด

(ข) ลักษณะชุมชนและระบบนิเวศ

(ค) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

(ง) ระบบเครือข่าย

4.2.1.2 ปัจจัยภายนอกของชุมชน ได้แก่

(ก) นโยบายของรัฐ

(ข) การส่งเสริมขององค์กรเอกชน

(ค) เทคโนโลยี

4.2.2 กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

(ก) ที่มาของการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มแม่ละตา

(ข) วัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ

(ค) กิจกรรม และการดำเนินการของเครือข่ายฯ

(ง) ผลการดำเนินการของเครือข่ายฯ

(จ) สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

4.1 ศึกษาเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ละตา โดยการศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละตา มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 ประวัติหมู่บ้าน ชุมชนที่ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาถึงเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลุ่มน้ำแม่ละตา ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ชุมชนบ้านเมืองกะ ชุมชนบ้านเมืองกะเป็นชุมชนเก่าแก่ที่สุดในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละงะ ไทพสา ไทยใหม่และคณะ (2549) ได้ศึกษาประวัติชุมชนบ้านเมืองกะ ไว้พอสังเขป ดังนี้ จากคำบอกเล่าของพ่ออุ้ยศรี คอยคำ ได้เล่าว่า “มีเรื่องเล่าสืบกันมาแต่อดีต เมื่อประมาณ 2,000 ปี หลังจากพ่อขุนหลวงวิรังคะ (ขุนหลวงบะลังกะ) ได้พ่ายแพ้จากการพุ่งเสนา ไม่ต้องการจะพบหน้าผู้ใด จึงหนีเข้าป่า มีชาวบ้านชาวเมืองติดตามมาบางส่วน ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านลัวะ เมืองกะและพ่อขุนหลวงวิรังคะได้สร้างเมืองเล็กๆ อยู่ในป่า ทำมาหากินตามประสาคนป่าและมีความเคารพนับถือซึ่งกันและกันเสมือนญาติพี่น้อง อยู่มาวันหนึ่งพ่อขุนหลวงวิรังคะได้เรียกพวกเสนาอารักษ์ และชาวบ้านมาประชุมกันและได้ตั้งเสียเป็นครั้งสุดท้ายว่า “**ถ้าหากข้าตายไป ยำนำศพข้าข้ามน้ำ จงเอาศพของข้าไปฝังที่ยอดคอยสูง และให้มองเห็นเมืองทริภุญชัย**” เมื่อพ่อขุนหลวงพุดจบก็ได้วิ่งออกไปยังลานกว้าง ได้โยนหอกพุ่งขึ้นฟ้า เมื่อหอกได้ตกลงมา พ่อขุนได้ใช้อ้อมรับหอกตกลงกลางใจพ่อขุนหลวงวิรังคะ ชาวบ้านชาวเมือง ต่างร้องไห้เสียใจเป็นอย่างมาก

วันรุ่งขึ้นทางชาวบ้านได้นำเอาไม้มาต่อเรียงเป็นล่อง (โลงศพ) ยกเอาร่างของพ่อขุนหลวงนอนในโลงศพ ต่อมาชาวบ้านชาวเมืองและเสนาอารักษ์ ได้แห่ศพของพ่อขุนหลวงขึ้นคอยกักรก เหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่บางคนและเด็กเล็กเฝ้าบ้าน การแห่ศพของพ่อขุนหลวงมีทหารบางส่วนตีฆ้องกลองนำหน้าขบวนศพพ่อขุนหลวง ผ่านคอยกักรก และคอยผาเลี่ยม แต่ไม่ให้เอาศพข้ามน้ำถึงคอยผาเลี่ยม ได้เดินตามสันคอยเขตแดนรอยต่อระหว่างอำเภอแมริม กับอำเภอสะเมิง ได้พากันเดินทางไปเรื่อยๆ โดยมีเป้าหมายให้ไปถึงคอยสุเทพ การเดินทางได้ยึดเอาเสียงฆ้องเสียงกลองเป็นที่ตั้ง เสียงฆ้องเสียงกลองไปทางใดก็ให้ห้ามศพไปทางนั้น การห้ามศพได้เดินไปพักไป มีการนำเสบียงไปพร้อมใช้เวลาเดินทางหลายวันด้วยกัน ชาวบ้านที่ห้ามศพพ่อขุนหลวงต่างรู้สึกเศร้าเสียใจ อาลัยในพ่อขุนหลวง จนลืมใส่ใจในสภาพแวดล้อม หรือต้นไม้ในป่าที่เดินผ่าน ได้พากันข้ามเครือเขาหลง (ไม้เถื่อนชนิดหนึ่งมีลักษณะลำต้นเป็นเถา ขึ้นตามป่าเขา เชื่อว่าถ้าใครเดินข้ามจะทำให้หลงป่า) ทำให้หลงทาง จนไม่ได้ยินเสียงฆ้องเสียงกลอง ได้ห้ามศพสุด คอยหัวขุก ส่วนข้างล่างเป็นลำน้ำลึก คือลำน้ำแม่สาบคอยสูง ได้มองเห็นเมืองลำพูน ชาวบ้านที่ห้ามศพพ่อขุนหลวงต่างรู้ว่าได้หลงทาง จึงห้ามศพพ่อขุนหลวงเพื่อกลับทางเดิม ล่อง (โลงศพ) ได้คว่ำและได้เอียงตะแคงหันหน้าไปทางเมืองลำพูน ชาวบ้าน ที่ติดตามได้พากัน โศกเศร้าเสียใจจนล้มตายไปจนหมดที่บนคอยคว่ำล่องปัจจุบัน สำหรับคอยคว่ำล่องตั้งอยู่ บนคอยโป่งแยงชาวบ้านไปสร้างศาล เล็ก ๆ ไว้ที่บนคอยคว่ำล่อง มีผู้ที่เคารพนับถือพากันสักการบูชา และเชื่อว่า หากไปกราบไหว้บูชา แล้วคิดหวังสิ่งใดก็สมความปรารถนา

ส่วนพวกฆ้องกลองได้ผ่านสันตอขไปคนละฟากกับ ลำน้ำแม่สา ได้พากันหลงทางติดอยู่ที่หน้าผา จะกลับก็กลับไม่ได้ พวกฆ้องกลองได้ติดอยู่ที่นั่นและได้ล้มตายไปในที่สุด เหลือเพียงแต่ฆ้องกลองที่ได้กลายเป็นหิน ต่อมาชาวบ้านได้พากันเรียกว่าผาฆ้องผากลอง มาถึงปัจจุบัน ซึ่งผาฆ้องผากลองตั้งอยู่ในเขตบ้านกองแหะ ตำบลโป่งแยงปัจจุบันยังมีการเล่าสืบต่อกันมา ส่วนพวกที่ไม่ได้ไปร่วมแห่ศพของพ่อขุนหลวงได้เฝ้าอยู่ที่บ้าน อยู่กันอย่างตามมีตามเกิด ไม่มีผู้นำ มีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 300 หลังคาเรือน วัดในหมู่บ้านมีพระวิหารอยู่ 1 หลัง (ที่ลานวัดปู่ด้วยก้อนอิฐสมัยเก่า ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่บ้าง หากได้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลพบุรี)

หลายสิบปีต่อมา ในหมู่บ้านเมืองเกะ หลังจากผู้นำเผ่าลัวะได้เสียชีวิตลงโดยไม่ทราบแน่นอนว่าใครเป็นผู้นำคนต่อไป ชาวบ้านยังคงอาศัยอยู่กันอย่างพอลู่พอกิน มีทรัพยากรดิน น้ำ อุดมสมบูรณ์ดี มีความผูกพันฉันญาติพี่น้อง มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น การลงแขก อันเป็นประเพณีวัฒนธรรมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ เช่น การเลี้ยงผีพ่อขุนหลวงวิรังคะ การเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ 4 หลังคาเรือน ที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น พิธีการแต่งงาน หากฝ่ายหญิงเป็นชนเผ่าลัวะ แต่ฝ่ายชายไม่ใช่เผ่าลัวะ ก็จะต้องเลี้ยงผีลัวะ การเลี้ยงผีในพิธีการแต่งงานจะไม่ให้คนอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกในบ้าน ซึ่งมีความเชื่อว่าไม่ใช่ผีตัวเดียวกันเข้าไปในบ้านนั้น แม้ว่าจะเป็นคนเผ่าลัวะด้วยกันก็ตาม หากคนอื่นจะเข้าไปต้องให้พิธีเลี้ยงผีเสร็จก่อน มิฉะนั้นจะถือว่าเป็นการผิดผี ถ้าหากใครทำผิดผี การแต่งงานครั้งนั้นเป็นอันต้องล้มเลิก ต้องหาฤกษ์ยามวันใหม่ ส่วนหมู่ที่เลี้ยงผีจะยกให้ผู้ที่ทำการผิดผี และผู้ที่ทำการผิดผีต้องหาหมูตัวใหม่ มาให้เพื่อประกอบพิธีกรรมใหม่อีกครั้ง

ปี พ.ศ. 2468 บ้านเมืองเกะ ได้เกิดโรคระบาด คือ อหิวาตกโรค หรือ “โรคห่ากินคน” ผู้คนในหมู่บ้านได้ล้มตายกันเป็นจำนวนมาก บางคนถึงกับต้องหนีออกจากหมู่บ้าน ไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียง คือหมู่บ้านปางไฮ ตำบลแม่แรม บ้านเอียง ตำบลสันป่ายาง และอำเภอสะเมิง เหลืออยู่เพียง 7 - 8 หลังคาเรือน จากนั้นมาในหมู่บ้านเมืองเกะก็เริ่มรกร้าง มีป่าใหญ่ขึ้นมีสภาพเหมือนป่าดงดิบ ในสมัยนั้นจะมีอยู่เพียง สองป๊อก และตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณที่ไม่ไกลกันมากนัก มีบ้านอู้อยู่ อู้อยัด อู้อยก อู้อย่น อู้อย่น อู้อย่น อู้อย่น จากคำบอกเล่าของแม่อู้อยอด ไทยใหม่ ได้เล่าว่า “ตอนเป็นเด็กยังได้ไปกราบไหว้ที่พระวิหาร จากนั้นมาพอถึงหน้าแล้งมีคนเผาป่า ไฟได้ลุกลามไหม้พระวิหารจนหมด เหลืออยู่เพียงเสาต้นเดียว พระวิหารในสมัยนั้น ได้ตั้งอยู่ตรงพระวิหารที่ตั้งอยู่ในวัดเมืองเกะสมัยนี้ และหลังจากที่หมู่บ้านเมืองเกะได้ร้างผู้คน ต่อมาได้มีการสืบลูกสืบหลาน มีประชากรประมาณ 20 คน เป็นชาวลัวะทั้งหมด มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีการทำไร่เลื่อนลอย การทำไร่จะทำตรงบริเวณที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี การทำไร่เผ่าลัวะ จะถือเอาผีไร่ผีนาคเป็นหลัก และหากเก็บเกี่ยวผลผลิตก็จะมีการเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปี”

ต่อมาปี พ.ศ. 2517 ทางราชการได้แยกหมู่บ้านเมืองกะ ออกจากหมู่บ้าน สะลงโน โดยมี นายเมือง คำคง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก มีหมู่บ้านที่อยู่ปกครอง 4 ปีกด้วยกัน คือ บ้านพระบาท ลีรอย บ้านห้วยส้มสุก บ้านแม่กะเปียง และบ้านเมืองกะ เมื่อนายเมือง คำคง ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างวัดกลางหมู่บ้านขึ้น 1 หลัง โดยมีพระจาก วัดศรีโสดามาเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2522 นายเมือง คำคง ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่ บ้านเมืองกะ ได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 คือ นายถิน ก้อนคำ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522-2528 โดย ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างพระวิหารขึ้น 1 หลัง ตรงบริเวณสบน้ำแม่เกาะ และ น้ำแม่กะ ตรงกับบริเวณพระวิหารเดิมที่ถูกไฟไหม้ใกล้ๆ กับศาลพ่อขุนหลวง ในคราวนั้นชาวบ้าน ได้เปลี่ยนหลังคาศาลพ่อขุนหลวงที่มุงด้วยจาก เป็นกระเบื้องและสังกะสี ในการสร้าง พระ วิหาร ได้รับการสนับสนุนจากพระครูวิรุณธรรมโกวิท เจ้าอาวาสวัดเหมืองฝ้า จนกระทั่งปี พ.ศ.2526 การสร้างพระวิหาร ได้แล้วเสร็จ และได้ทำบุญ ปอยหลวงขึ้นและต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2535-2541 ท่านพระครูวิรุณธรรมโกวิท ได้ให้ช่างฝีมือปั้นรูป พ่อขุนหลวงวิรังคะ ที่วัดเจติยสถาน และได้นำรูปปั้นจำลองพ่อขุนหลวงมาประดิษฐานไว้ที่ตรงหน้าศาลพ่อขุนหลวง ความสูงของรูปปั้นสูงประมาณ 2 เมตร

การดำรงตำแหน่งของผู้นำหมู่บ้านเมืองกะ

1. นายเมือง	คำคง	พ.ศ. 2517 - 2522
2. นายถิน	ก้อนคำ	พ.ศ. 2522 - 2528
3. นายประเสริฐ	สุขสบาย	พ.ศ. 2528 - 2532
4. นายจรัส	คุ่มไม้	พ.ศ. 2532 - 2535
5. นายพวน	แจ่มจรัส	พ.ศ. 2535 - 2541
6. นายสุขคำ	คำแสน	พ.ศ. 2541 - 2546
7. นายปวน	คอยคำ	พ.ศ. 2546 - 2547
8. นายไพศาล	ไทยใหม่	พ.ศ. 2547 - ปัจจุบัน

2. ชุมชนบ้านพระบาทลีรอย ได้มีการก่อตั้งหมู่บ้านมาแล้วกว่า 60 ปี มีวัดเก่าแก่อัน โบราณสถาน และถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมากซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของ รอยพระพุทธรบาททั้ง 4 รอยในปัจจุบันมีเจ้าอาวาสชื่อ พระพรชัย ปิยวัฒน์ โณ แต่เดิมที่เป็นแหล่งที่ ผู้คนมาประกอบอาชีพปลูกสวนเมี่ยง และเก็บใบเมี่ยงเพื่อขาย สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ รุ่นปู่ย่า ตายาย ขึ้นมาหาของป่าขาย จึงค้นพบว่าบริเวณนี้มีต้นเมี่ยงเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่มากมาย เมื่อเก็บไปขายแล้วมีรายได้เงินดี ต่อมาได้ชักชวนญาติพี่น้องมาทำสวนเมี่ยง ส่วนใหญ่

มาจากบ้านหนองท้าย บ้านสันป่ายาง เริ่มมีการปลูกบ้านเรือนอยู่ร่วมกันประมาณ 16 หลังคาเรือน ซึ่งในขณะนั้นยังอยู่ในเขตการปกครองของหมู่บ้านเมืองเกะ แต่ต่อมาได้มีพ่อตัน บุญดี พ่อน้อยเป็ง สุรินตะ พ่อตาล อินชัย พ่อแก้ว เตปา พ่อติบ กิติกร พ่ออุ่น รังสี และพ่อหวัน กิติกร ได้ปรึกษาหารือกันประสงค์จะขอจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน เพราะเห็นว่าได้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น มีการทำมาหากิน และก่อสร้างบ้านเรือนที่เป็นการถาวรมากขึ้น จึงได้ทำหนังสือเสนอต่อพ่อกำนันศรี คุ่มคง เป็นผู้ดำเนินการเรื่องก่อตั้งหมู่บ้านไปยังอำเภอแม่มริมาให้ และต่อจากนั้นก็ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านได้ตามกฎหมาย ชาวบ้านจึงได้ตกลงร่วมกันว่าจะตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อวัดที่มีมานานแล้วตกลงกันว่าชื่อ “หมู่บ้านพระบาทสี่รอย” มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านโดยมีพ่อตัน บุญดี เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก มีนายเป็ง จอมศิริ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2523 อำเภอแม่มริมาก็ได้มีการจัดการทำทะเบียนราษฎรขึ้น และต่อมา พ่อหลวงตัน บุญดี ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ก็มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาคือ นายชัยพร สาสค์ โดยมีนายบุญ กิติกร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเมื่อครบวาระ จึงได้มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่คือนายเสถียร มณี มีนายคำป็น แก้ววงศ์ และนายเสาร์คำ ทิพจร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังมีนามต่อไปนี้

1. พ่อตัน	บุญดี	พ.ศ.2523-2525
2. นายชัยพร	สาสค์	พ.ศ.2525-2527
3. นายเสถียร	มณี	พ.ศ.2527-ปัจจุบัน

(ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะดง, 2550)

ราษฎรบ้านพระบาทสี่รอย นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดพระบาทสี่รอย เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมศาสนาต่างๆ ตามประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งวัดพระบาทสี่รอยนี้นับว่าเป็นปูชนียสถานทางศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอแม่มริมา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่สักการบูชามานาน โดยมีรอยพระพุทธรูปประทับแผ่นศิลา 4 รอยซ้อนกัน

ตามตำนานความเป็นมาของพระพุทธรูปสี่รอยที่ เกศมณี หมั่นทำการ และคณะ (2549) ได้ศึกษาไว้คือ เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าในศาสนาปัจจุบันนี้ ได้เสด็จจาริกประกาศธรรมและโปรดเวไนยสัตว์มายังปัจฉิมประเทศ (ประเทศไทยในปัจจุบัน) จนกระทั่งมาถึงเทือกเขาทางตอนเหนือของประเทศ ชื่อเขา “เวทาบรพต” ซึ่งขณะนั้นนั้นได้เสด็จพร้อมด้วยพุทธสาวก 500 องค์ และได้แวะค้างอยู่บนเขาเวทาบรพตแห่งนี้ เมื่อพระพุทธองค์ฉันจังหันเสร็จ ขณะประทับอยู่ที่นั่น ก็ได้ทราบด้วยญาณสมาบัติว่าบนเทือกเขาแห่งนี้ ได้มีรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้ามาประทับอยู่บนก้อนหินก้อนใหญ่ คือ พระพุทธรูปเจ้าที่มาตรฐักร

กลับนี้แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งดูรอยพระบาทแห่งพระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์คือ พระพุทธเจ้า
 กกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสสปะ อันมีในที่นี้ พุทธสาวกทั้งหลายมีพระ
 สารีบุตรเป็นประธาน เมื่อเห็นเช่นนี้จึงทูลถามว่า พระพุทธองค์ทรงเล็งดูด้วยเหตุใด พระพุทธองค์จึง
 ตรัสตอบว่า “ดูก่อนท่านทั้งหลาย สถานที่แห่งนี้แม้ว่าพระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์ที่ล่วงมาแล้วใน
 อดีตกาล ก็มาประทับรอยพระบาทไว้” ณ ที่นี้ทุกๆพระองค์ และแม้ว่าพระศรีอารยเมตไตรยก็จัก
 เสด็จมาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้ (คือ ประทับลรอยทั้งสี่ให้เหลือรอยเดียว) เมื่อพระพุทธองค์
 ตรัสแก่สาวกทั้งหลายเสร็จแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทของ
 พระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์ จึงมีรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าสี่พระองค์ จึงกำเนิดเป็นพระ
 พุทธบาทสี่รอย เมื่อองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าของเราประทับพระบาทซ้อนรอยพระบาทของ
 พระพุทธเจ้าทั้งสามแล้ว ก็ทรงอธิษฐานว่า “ในเมื่อเราตถาคตนิพพานแล้วเทวดาทั้งหลายก็จักนำเอา
 พระธาตุของเรา ตถาคตมาบรรจุไว้ที่รอยพระบาทที่นี้” ตถาคตนิพพานไปแล้ว 2,000 ปี พระพุทธ
 บาทสี่รอยนี้ก็จักปรากฏแก่ปวงคนและเทวดาทั้งหลาย ก็จักได้มาไหว้และบูชา เมื่อทรงอธิษฐานและ
 ทำนายไว้ดังนี้แล้ว พระพุทธองค์เสด็จไปเชตะวันอารามอันมีในเมืองสาวัตถีวันนั้นแล หลังจากที่
 พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานไปแล้ว เทวดาทั้งหลายก็นำเอาพระธาตุของพระพุทธองค์มาบรรจุไว้ที่
 พระบาทสี่รอย เมื่อพระพุทธองค์นิพพานล่วงมาแล้วมาประมาณ 2,000 วัสสา เทวดาทั้งหลาย
 ต้องการอยากให้พระพุทธรูปปรากฏแก่คนทั้งหลายตามที่พระพุทธองค์ทรงอธิษฐานไว้ จึงได้
 เนรมิตเป็นรู้งิ้วใหญ่(เหยี่ยว)บินลงจากภูเขาเวภารบรรพตอันเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธรูปสี่รอยใน
 ปัจจุบันนี้ เพื่อบินลงไปเอาลูกไก่ของชาวบ้าน(คนป่า) ที่อยู่ตีนเขาเวภารบรรพตแล้วก็บินกลับขึ้น
 ไปสู่ยอดเขา พรานป่าก็โกรธมาก จึงตามขึ้นไปคิดว่าจะยิงเสียให้ตาย มันก็ติดตามไปค้นหาแต่ก็ไม่
 เห็นรู้งิ้วตัวนั้น เห็นแต่รอยพระพุทธรูปสี่รอยอันอยู่บนพื้นและเถาวัลย์ พรานป่าผู้นั้นก็ทำการ
 ลักการบูชา เสร็จแล้วก็ลงจากภูเขา พอมาถึงหมู่บ้านก็เล่าบอกต่อชาวบ้านฟัง แต่นั้นมาจึงได้ชื่อว่า
 “พระบาทสี่รู้งิ้ว” (รังเหยี่ยว) ในสมัยที่พระยาเม็งรายเสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ได้ทราบข่าว
 จึงมีพระราชศรัทธาประสงค์จะเสด็จขึ้นไปกราบบูชาพระพุทธรูปสี่รอย ได้นำเอาราชเทวีและ
 เสนาพร้อมกับบริวารทั้งหลาย เมื่อพระยาเม็งรายกราบนมัสการเสร็จแล้ว จึงนำเอาบริวารของตน
 กลับสู่เมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่เสวยราชสมบัติตราบสิ้นอายุขัยแล้ว ลูกหลานที่สืบทอดราชสมบัติก็เจริญ
 ตามรอยและได้ขึ้นมากราบพระพุทธรูปสี่รอยทุกๆ พระองค์ หลังจากนั้นมาพระบาทสี่รู้งิ้วก็เปลี่ยน
 ชื่อเป็น “พระพุทธรูปสี่รอย” เพราะมีรอย พระพุทธรูปประทับซ้อนกันถึง สี่รอย (หน่วยศิลปากร
 ที่ 4 เชียงใหม่) และในยุคหลัง คนทั้งหลายเรียกขานว่า “พระพุทธรูปสี่รอย” คือมีรอย พระพุท
 ธรูปของพระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์ที่ล่วงมาแล้วในภัทรกัลป์นี้ คือ

1. พระบาทของพระพุทธเจ้ากกุสันธะ รอยแรกเป็นรอยใหญ่ยาว 12 ศอก
2. รอยพระพุทธบาทของพระเจ้าโกนาคมนะ เป็นรอยที่ 2 ยาว 9 ศอก
3. รอยพระพุทธบาทของพระเจ้ากัสสปะ เป็นรอยที่ 3 ยาว 7 ศอก
4. รอยพระพุทธบาทของพระเจ้าโคตมะ (ปัจจุบัน) เป็นรอยที่เล็กที่สุดยาว 4 ศอก

เมื่อมาถึงสมัยพระยารธรรมช้างเผือกผู้ครองนครเชียงใหม่ พร้อมด้วยบริวาร 500 คนขึ้นไปกราบสักการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย และได้สร้างพระวิหารครอบพระพุทธบาทสี่รอยไว้ชั่วคราว โดยแต่เดิมถ้าใครจะครอบพระพุทธบาทบนยอดก้อนหินก้อนใหญ่ ต้องใช้บันไดพาดขึ้นไปหรือปีนขึ้นไป ซึ่งก็คงจะขึ้นได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ดังนั้นพระยารธรรมช้างเผือกจึงตรัสสร้างแท่นขึ้นคล้ายๆ นั่งร้านรอบ ๆ ก้อนหินที่มีรอยพระพุทธบาทสี่รอย เพื่อที่ผู้หญิงจะได้เห็นรอยพระพุทธบาทด้วย และได้สร้างหลังคามุงไว้ชั่วคราว

ต่อมาในสมัยพระยาเจ้าดารารัศมี ก็ได้ขึ้นไปกราบนมัสการพระพุทธบาทสี่รอย และได้มีพระราชศรัทธาก่อสร้างวิหารเป็นการกราบบูชารอยพระพุทธบาทสี่รอยไว้ 1 หลัง หลังเล็กปัจจุบันได้ปฏิสังขรณ์แล้วทั้งหลัง จะเหลือไว้แต่ผนังวิหาร พื้นวิหารและแท่นพระซึ่งยังเป็นของเดิมอยู่ ถ้าหากท่านได้มีโอกาสขึ้นไปกราบนมัสการพระบาทสี่รอยก็จะเห็นวิหารแห่งนี้ โดยเราเดินขึ้นบันไดไปบนเขาพอนับบันไดก็จะเห็นวิหารหลังนี้ ด้วยวัดพระบาทสี่รอยเป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง 4 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ โกนาคมนะ กัสสปะ และพระพุทธเจ้าโคตมะ จึงนับได้ว่าเป็นปูชนียสถานที่มีความสำคัญ แม้ในกรุงศรีอยุธยาที่ยังจำลองไว้ที่ปราสาทพระอาจารย์มัน กุริชตัดโต หลายองค์ อาทิ หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงปู่สิม พุทธาจาโร และอีกหลายๆองค์ได้ขุดค้นขึ้นไปนมัสการมาแล้ว และได้รับรองว่าเป็นรอยพระพุทธบาทที่แท้จริง

3. **ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก** พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยส้มสุกเดิมเป็นพื้นที่รวมหมอนไม้และบ้านพักคนงานของบริษัทไทยพัฒนา จำกัด ซึ่งได้รับสัมปทานการทำไม้จากกรมป่าไม้ ต่อมาเมื่อมีการยกเลิกการเป็นเขตป่าสัมปทานแล้ว ชาวบ้านที่ทำงานให้แก่บริษัทไทยพัฒนา ซึ่งเป็นคนมาจากบ้านหนองก้าย ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง ประกอบด้วยเพื่อน้อยคำ นรสิงห์ นายคำ ศรีมูล นายสุภา เตป่า และนายชัน โสริ เห็นว่าพื้นที่นี้เหมาะแก่การทำนา ส่วนที่ดอนสูงใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ และมีการสร้างบ้านเรือน อันถือเป็นการเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ต่อมาเมื่อญาติพี่น้องของคนกลุ่มดังกล่าว อพยพตามมาสมทบจนมีสภาพเป็นหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ส่วนชื่อของหมู่บ้านห้วยส้มสุก มีที่มาอยู่ 3 ตำนานคือตำนานแรกกล่าวว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงพื้นที่แห่งนี้ ส้มและผลไม้ของพระองค์ได้สุก เหมาะแก่การเสวยพอดี จึงเรียกว่า “ห้วยส้มสุก” ตำนานที่สอง ชื่อของหมู่บ้านเรียกตามสภาพของพื้นที่ ซึ่งมี

ลำห้วยสามสายมาบรรจบกัน ประกอบด้วย ห้วยโป่ง ห้วยแม่เกาะ และห้วยเอี้ย อยู่ในเขตที่ลุ่มของหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า “ห้วยสามสบ” ต่อมาเรียกเป็น “ห้วยส้มสุก” และตำนานสุดท้ายเรียกตามชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นไม้พุ่มขนาดกลาง ท้องใบสีเขียวสุกใส ขึ้นอยู่ตามริมลำห้วย เรียกว่า ต้นส้มสุก และยังมีให้เห็นในปัจจุบัน บ้านห้วยส้มสุก เดิมการปกครองขึ้นอยู่กับบ้านเมืองกะ ต่อมาได้แยกออกมาก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2525 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังมีนามต่อไปนี้

1. พ่อหลวงมา	เตวิน	พ.ศ. 2525-2531
2. พ่อหลวงพรหม	เตปา	พ.ศ. 2531-2547
3. แม่หลวงพัชรา	อินตะรัง	พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน

(ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลงง, 2550)

4. ชุมชนบ้านแม่กะเปียง บ้านแม่กะเปียง หมู่ที่ 8 ของตำบลสะลงง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวเขาที่ประกอบด้วยสองชนเผ่าคือ ชนเผ่าปากะญอ (กระเหรี่ยง) ซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันประมาณกว่าหกสิบปีแล้ว ส่วนใหญ่มาจากอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้นำการก่อตั้งชุมชนคือนาย แทนะแป สะปุ่น อาศัยลำน้ำมาก่อตั้งเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งชื่อชุมชนว่า “แม่กะเปียง” และต่อมามีชนเผ่าม้ง ซึ่งอพยพมาจากบ้านพระบาทสี่รอย มาตั้งชุมชนเหนือจากชุมชนของเผ่ากระเหรี่ยงขึ้นไปประมาณ 2 กิโลเมตร ตั้งชื่อชุมชนว่า “ห้วยเต่ารู” ภายหลังได้รวมทั้งสองชุมชนเป็นบ้านแม่กะเปียง หมู่ที่ 8 ของตำบล สะลงง มีการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพการเกษตรที่ยึดหลักการอนุรักษ์ และการอยู่ร่วมกับป่าไม้ ด้านวัฒนธรรมประเพณียังคงอนุรักษ์ไว้ เช่นการแต่งกาย การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังมีนามต่อไปนี้

1. นายดี	เดอแฮ	พ.ศ.2525 - พ.ศ.2530
2. นายลาปา	ฉายาบริสุทธิ์	พ.ศ.2530 - พ.ศ.2545
3. นายอินตา	เกโพ	พ.ศ.2545 - ปัจจุบัน

(ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลงง, 2550)

4.1.2 ลักษณะทางกายภาพ

(ก) **ที่ตั้งและขอบเขต** ที่ตั้งพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะตั้งอยู่ที่พิกัดชุมชนบ้านเมืองกะ 47 Q 0430413 UTM 2101375 ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย 47 Q 0475411 UTM 2102492 ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก 47 Q 0475411 UTM 2102492 ชุมชนบ้านแม่กะเปียง 47 Q 0479486 UTM 2100377 ระวังแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก 4746 I ,4746 II เนื้อที่ประมาณ 22,511 ไร่ ความสูงจาก

ระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 600-1,250 เมตร อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่มิม ท้องที่ หมู่ที่ 5-8 ตำบล สะดวก อำเภอ แม่ริม จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีขอบเขตของกลุ่มน้ำดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านเอืยก ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่จิ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านกาดฮาว ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม และ ติดต่อกับบ้านหนองก่าย ตำบล สันป่ายาง อำเภอแม่แตง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านแม่ปะ ตำบลแม่ปะ อำเภอสะเมิง

และมีที่ตั้งและขอบเขตของชุมชนในพื้นที่กลุ่มน้ำ แม่เถาะดังนี้

1. ชุมชนบ้านเมืองกะ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านเอืยก ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่จิ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านห้วยส้มสุก ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านพระบาทสี่รอย และบ้านแม่กะเปียง ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม

2. ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านเอืยก ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่กะเปียง ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านเมืองกะ ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านแม่ปะ ตำบลแม่ปะ อำเภอสะเมิง

3. ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านเอืยก ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านสะดวกใน ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านกาดฮาว ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านเมืองกะ ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม

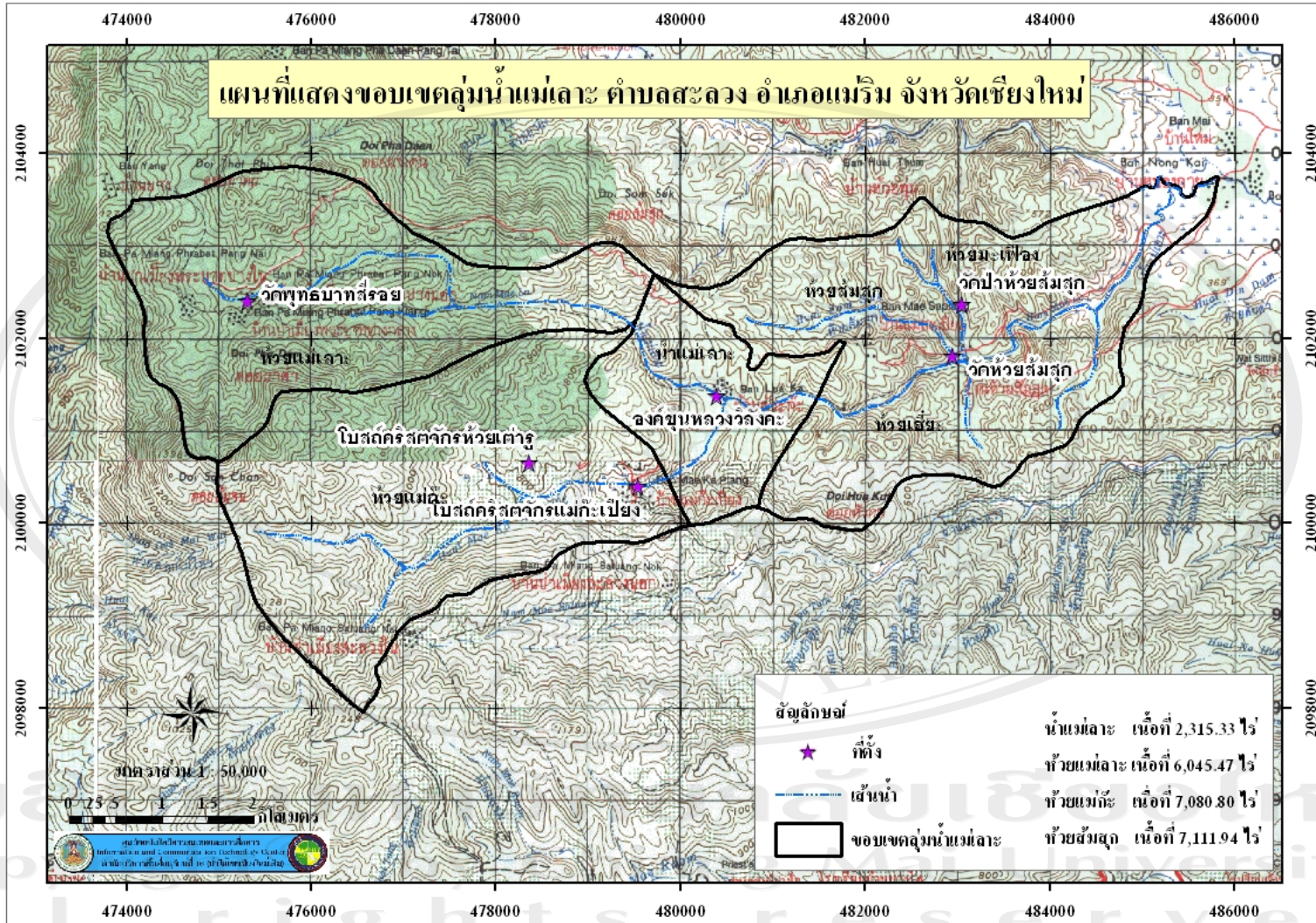
4. ชุมชนบ้านแม่กะเปียง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านพระบาทสี่รอย ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่จิ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านเมืองกะ ตำบลสะดวก อำเภอแม่ริม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านแม่ปะ ตำบลแม่ปะ อำเภอสะเมิง

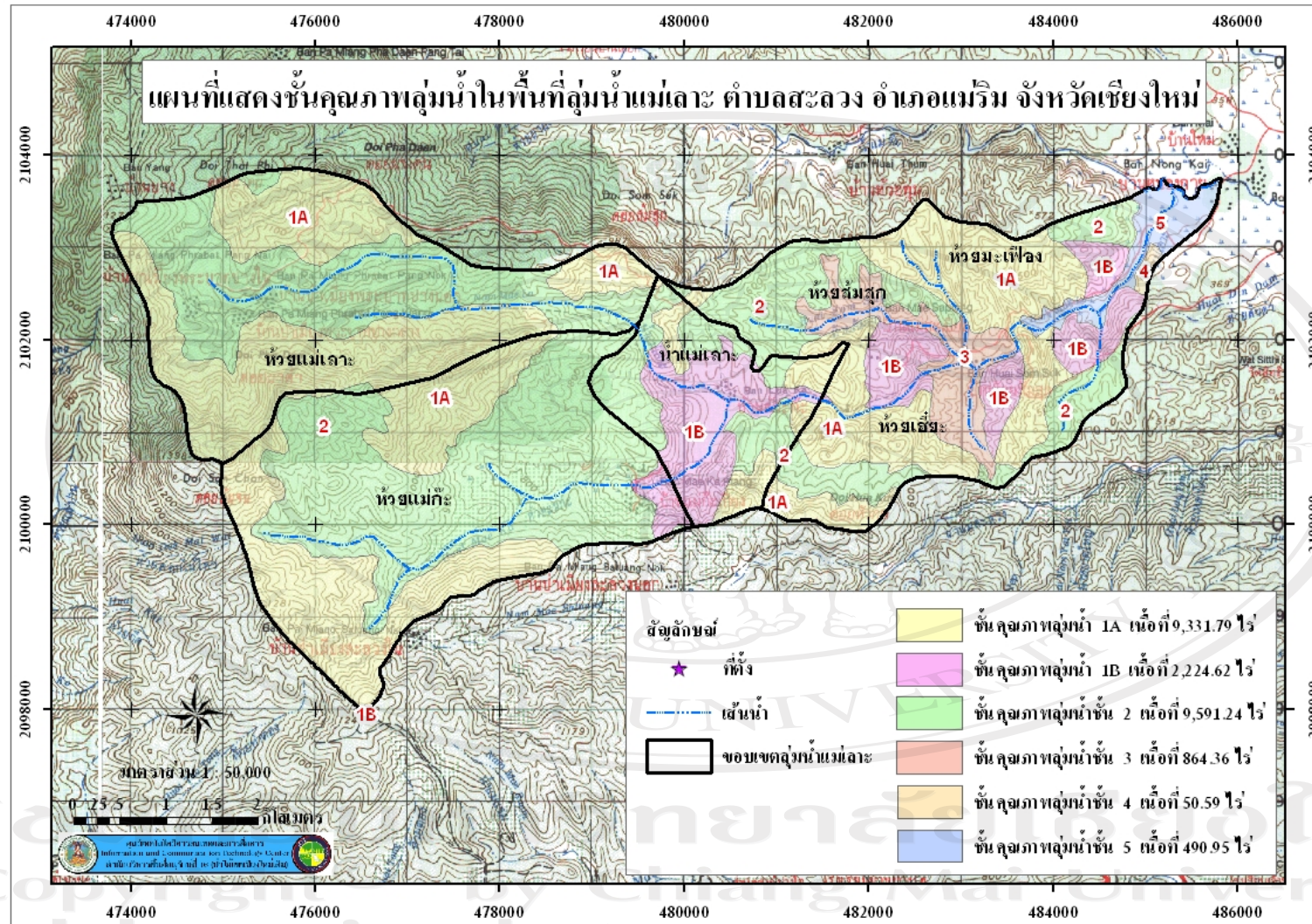
(ข) ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นป่าต้นน้ำ ลำธาร และมีพื้นที่ราบลุ่มตามหุบเขาของลำห้วย อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ริม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 600-1,250 เมตร ลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำจะมีลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันตกถูกล้อมไปด้วยภูเขา ในขณะที่ด้านตะวันออกเป็นภูเขาเตี้ยๆ มีลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ ลำห้วยแม่เกาะซึ่งเป็นลำห้วยสายหลัก มีต้นกำเนิดอยู่ที่บ้านพระบาทสี่รอย และมีลำห้วยเต่ารูและลำห้วยแม่เกาะเปียงเป็นลำห้วยสาขา มีต้นกำเนิดที่บ้านแม่เกาะเปียง ลำห้วยทั้ง 2 สาย ไหลมาบรรจบกับลำห้วยแม่เกาะที่บ้านเมืองเกาะ และไหลลงมาผ่านบ้านห้วยส้มสุก ซึ่งมีลำห้วยส้มสุก ห้วยโป่ง และลำห้วยเสียะ ไหลมาบรรจบลำห้วยแม่เกาะที่บ้านห้วยส้มสุก

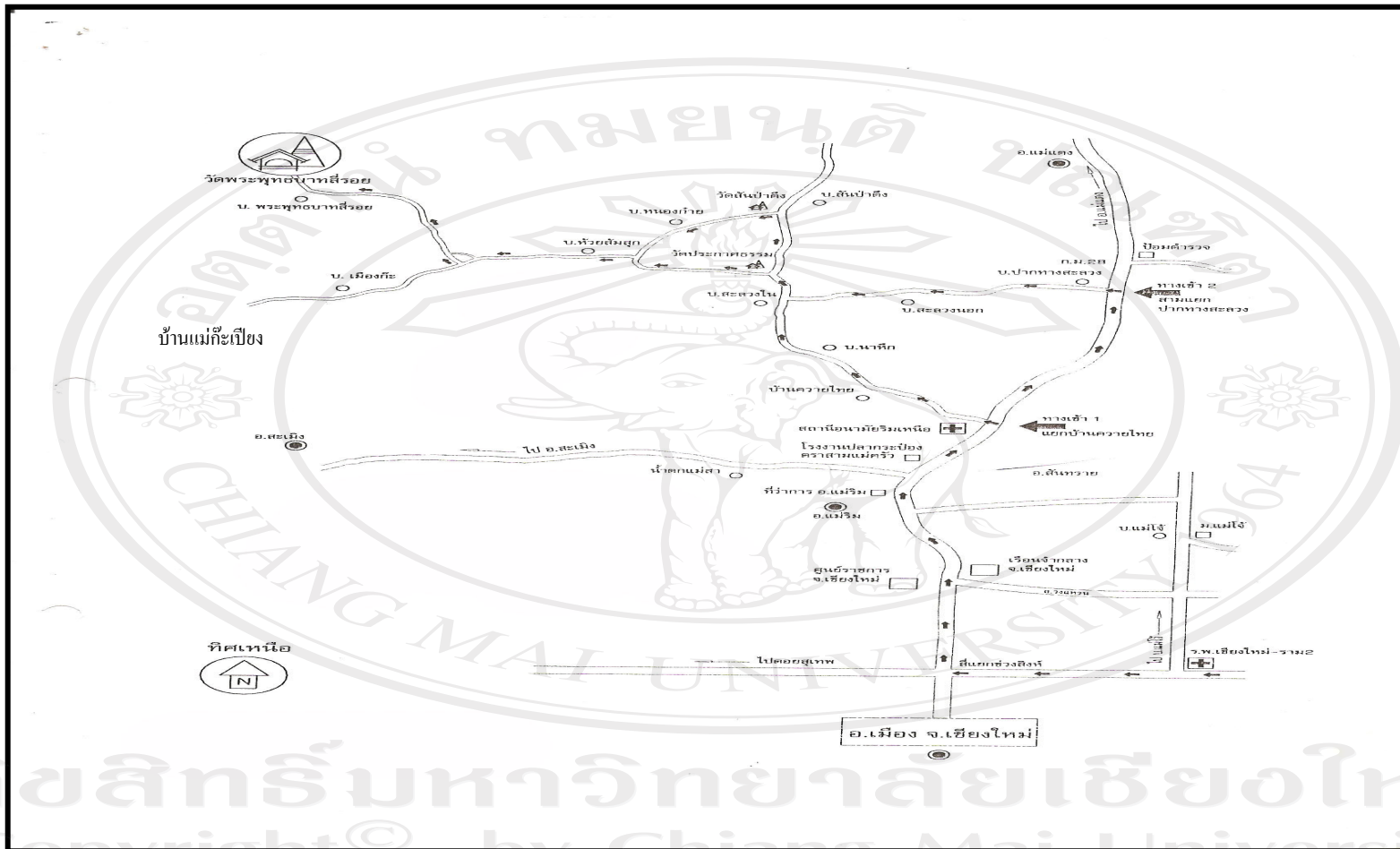
ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 4.1 แผนที่แสดงขอบเขตลุ่มน้ำแม่เลาะ

ภาพ 4.2 แผนที่แสดงชั้นคุณภาพลุ่มน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ

ภาพ 4.3 แผนที่แสดงเส้นทางการคมนาคมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ

(ค) ลักษณะภูมิอากาศ

พื้นที่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่เกาะได้รับอิทธิพลเขตมรสุม โดยได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงฤดูฝน และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว ตลอดจนพายุดีเปรสชันต่างๆ จึงมีอุณหภูมิแบบมรสุมเมืองร้อน แบ่งออกได้ 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-เดือนตุลาคม ฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม-เดือนเมษายน

ฤดูฝน มีฝนตกชุก โดยเฉพาะที่เป็นภูเขาสูงระหว่าง เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม มีระดับน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 800 มิลลิเมตรต่อปี

ฤดูหนาว มีอากาศหนาวพอประมาณ แต่ไม่ถึงกับหนาวจัด อุณหภูมิจะค่อนข้างต่ำ เฉลี่ย 10 – 20 องศาเซลเซียส ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์

ฤดูร้อน อากาศจะไม่ร้อนจัดเนื่องจากมีป่าไม้และแหล่งน้ำ ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส (ข้อมูลจากสถานีตรวจวัดอากาศหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ชม. 12 (ห้วยทราย), 2550)

(ง) ทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะ มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญผืนหนึ่งของสาขาแม่น้ำปิง ได้แก่ น้ำแม่ริม และลำห้วยแม่เกาะแม่เกาะชนิดป่าที่พบมี 2 ชนิดคือ

(1) ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขา ป่าดิบแล้งจะขึ้นอยู่ในระดับความสูง 800-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งพันธุ์ไม้สำคัญในป่าดิบแล้งที่มีลักษณะเด่น ได้แก่ ไม้ยาง ตะเคียนทอง เก็ดแดง มะกอก และหวาย เป็นต้น ส่วนป่าดิบเขา ซึ่งพบในบริเวณที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 ขึ้นไป สภาพอากาศค่อนข้างหนาวเย็น พันธุ์ไม้สำคัญที่ปรากฏอยู่ส่วนมากเป็น ไม้ในสกุล ก่อ นอกจากนี้ก็ยังมีไม้ในสกุลอบเชย เช่น ทะโล้ เป็นต้น พืชจำพวกเฟิร์นมักพบตามริมห้วยและตามแอ่งที่มีน้ำและยาวนาน ชนิดที่สำคัญ เช่น กูดน้ำ กูดย่อย กูดคอย กูดตัน กูดโยง กูดพร้าว กูดหมาก กูดผา ผักกูดช้าง กูดห้วย กูดก้านแดง กูดตอง เป็นต้น

(2) ป่าเบญจพรรณ ป่าชนิดนี้จะขึ้นอยู่ในระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะดินเป็นดินร่วน ปนดินทรายมีการระบายน้ำได้ดี พรรณไม้ที่ขึ้นในป่าประเภทนี้ได้แก่ ประดู่ แดง ตะแบก เสลา ตะเคียนหนู กะพี้เขาคาย ไม้สัก จะพบมากบริเวณที่ใกล้ลำห้วย เป็นแหล่งกล้วยไม้ เช่น พ้ามุ่ย สามปอย ช้างกระ เอื้องแซะ ไม้พื้นล่าง ไม้ชางนวล ใฝ่นวล ใฝ่ไร่ กลอย มัน เห็ดชนิดต่างๆ ซึ่งพันธุ์ไม้ที่สำคัญในป่าเบญจพรรณที่มีลักษณะเด่นได้แก่ สัก ประดู่ แดง ยาง มะค่าโมง

จากสภาพป่าบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ ซึ่งมีทั้งป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณจึงทำให้มีทรัพยากรสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด ทั้งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ปีก และจากการที่มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่า จึงทำราษฎรในพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยสัตว์ป่าบางชนิด เพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีพ และบางครั้งก็มีราษฎรจากหมู่บ้านใกล้เคียงลักลอบเข้ามาล่าสัตว์ป่าอยู่เนืองๆ จึงทำให้สัตว์ป่าบางชนิดหายาก ลดจำนวนลง หรืออาจสูญพันธุ์ได้ ซึ่งสัตว์ป่าที่พบสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรกคือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประกอบด้วย หมูป่า กระต่ายป่า กระแตหางขนนก กระซิ่น หนู ตุ่นตึง เก้ง นิ่มหรือลัน ประเภทที่สอง คือสัตว์ป่าจำพวกนก ประกอบด้วย ไก่ป่า นกกระปูดป่า นกกริ่งโครง นกเอี้ยง นกแซงแซวหางปลา นกกางเขน นกเค้าแมว นกโพระดก นกตะขาบทุ่ง นกคุ่มอกลาย นกกระแต นกปรอดสวน นกกระจัดธรรมดา และประเภทที่สาม คือสัตว์เลื้อยคลานและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประกอบด้วย ตุ๊กแกป่า งูสิง กิ้งก่าหัวสีฟ้า จิ้งเหลนบ้าน งูเห่า งูเขียวหางไหม้ ค้างคาว แย้ ตะกวดหรือเลน เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 4.4 ป่าเมืองบ้านพระบาทสี่รอย

ภาพ 4.5 การทำนาและสวนลื่นจี

ภาพ 4.6 ฝ่ายท่น้ำแม่เกาะ

4.1.3 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

(ก) ข้อมูลหมู่บ้าน แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

(1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประกอบด้วย จำนวนครัวเรือน พื้นที่ป่าชุมชน แหล่งน้ำ ระบบสาธารณูปโภค วัด โบสถ์ และระบบการสื่อสาร

รายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตาราง 4.1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

รายการ	บ้านเมืองก๊ะ (หมู่ 5)	บ้านพระบาท สี่รอย(หมู่ 6)	บ้านห้วยส้มตุก (หมู่ 7)	บ้านแม่กะเปียง (หมู่ 8)
1. จำนวนครัวเรือน (หลังคา)	45	39	50	83
2. พื้นที่ป่าชุมชน (แห่ง/ไร่)	2/50	4/2,000	3/2,000	1/3,187
3. บ่อน้ำสาธารณะ(แห่ง)	4	1	-	-
4. แหล่งน้ำสาธารณะ (แห่ง)	4	2	5	6
5. ประปา (แห่ง)/ผู้ใช้(ครัวเรือน)	2/45	2/40	2/50	4/83
6. ผู้ใช้ไฟฟ้า (ครัวเรือน)				
6.1 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค	45	-	47	80
6.2 โซลาร์เซลล์	-	40	-	-
7. ศาลาประชาคม (แห่ง)	1	1	1	1
8. วัด (แห่ง)	1	1	2	-

ตาราง 4.1 (ต่อ)

รายการ	บ้านเมืองก๊ะ (หมู่ 5)	บ้านพระบาท สี่รอย(หมู่ 6)	บ้านห้วยส้มตุก (หมู่ 7)	บ้านแม่กะเปียง (หมู่ 8)
9. โบสถ์คริสต์จักร (แห่ง)	-	-	1	2
10. สถานที่ท่องเที่ยว	- อนุสาวรีย์พ่อขุนหลวงวิลังคะ - น้ำตกห้วยงู - น้ำตกปลาแค้มป์	- รอยพระพุทธรบาทสี่รอย - โบสถ์ทรงจัตุรมุขผสมล้านนา - แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (สวน เมี่ยง, สวนบัว, สวนพลับ ฯลฯ)	- บ่อน้ำทิพย์ - น้ำตกสายหมอก	- น้ำตกทีลอหละ - น้ำตกทีลอซู - น้ำตกก้วยพะແທ່ - ถ้ำจอบมี - แหล่งท่องเที่ยวเชิง เกษตร (สวนเกษตร อินทรีย์นายสะตือ สะปุ่น นายเปลา มอพอ)
11. โทรศัพท์สาธารณะ(แห่ง)	1	-	-	2
12. โทรศัพท์มือถือ (เครื่อง)	15	21	50	35
13.วิทยุสื่อสาร	3	3	2	4
14. หอกระจายข่าว	1	1	1	1

ที่มา : ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะวาง, 2550

(2) ข้อมูลด้านการปกครองและการบริหารหมู่บ้าน

กำนันตำบลสะลวง

นายเปง บุญสุข

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง คือ

จ.ส.ต.ประหยัด ต้นมา

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง คือ

นายถนอมศักดิ์ เดอแฮ

ผู้ใหญ่บ้าน

- ชุมชนบ้านเมืองกะ	หมู่ที่ 5	นายไพศาล	ไทย์ใหม่
- ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย	หมู่ที่ 6	นายเสถียร	มณี
- ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก	หมู่ที่ 7	นางพัชรา	อินตะรัง
- ชุมชนบ้านแม่กะเปียง	หมู่ที่ 8	นายอินตา	เกโพ

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

- ชุมชนบ้านเมืองกะ	หมู่ที่ 5	นายปัญญา	ฤทธิกุลพนา	และ
		นายเกษม	จรัสมณีพรรณ	
- ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย	หมู่ที่ 6	นายอภิชาติ	ชาวเวียง	และ
		นายบุญมา	สุรินตะ	
- ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก	หมู่ที่ 7	นายมนต์ชัย	ไชยมังกร	และ
		นางสุภาวรรณ	กันสิน	
- ชุมชนบ้านแม่กะเปียง	หมู่ที่ 8	นายดี	เดอแฮ	และ
		นายวิรัตน์	ร่มเกล้าฟ้างาม	

คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครและอื่นๆ (รายละเอียดตามภาคผนวก ก)

(ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง, 2550)

(ข) การคมนาคมขนส่ง

- เส้นทางคมนาคมภายในชุมชน และระหว่างชุมชนในกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่เถาะ จะไม่มีรถโดยสารประจำทาง ชาวบ้านในชุมชนจะใช้มอเตอร์ไซค์หรือรถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางไปมาหาสู่กันติดต่อกัน

- การคมนาคมของชุมชนติดต่อกับสังคมภายนอก โดยใช้เส้นทางหลักเดินทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 สายเชียงใหม่-ฝาง ถึงระหว่างกิโลเมตรที่ 18-19 เลี้ยวซ้ายตรงตลาดสดองค์การบริหารส่วนตำบลริมเหนือ เข้าไปเป็นถนนลาดยาง

แอสฟัลท์ สายบ้านเหมืองฝ้า-สันป่ายาง เลี้ยวซ้ายผ่าน กาดฮาว เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก โดยจะผ่านหมู่บ้านห้วยส้มสุกเป็นหมู่บ้านแรก ระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 38 กิโลเมตร บ้านเมืองเกะ ประมาณ 42 กิโลเมตร แม่เกะเปียง ประมาณ 46 กิโลเมตร และบ้านพระบาทสี่รอย ประมาณ 55 กิโลเมตร ซึ่งจะมีรถยนต์โดยสารจากตัวเมืองถึงบ้านสันป่ายางเท่านั้น จากนั้นก็ใช้รถยนต์ส่วนตัวหรือมอเตอร์ไซค์เป็นพาหนะเดินทาง (รายละเอียดตาม ภาพ 4.3 แผนที่แสดงเส้นทาง การคมนาคมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ)

(ค) การศึกษาและสาธารณสุข

ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่เลาะ จำนวน 4 หมู่บ้าน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเมืองเกะ เด็กที่จะเข้าเรียนในระดับประถมจะมาเข้าเรียนที่นี่ โดยรถยนต์รับจ้าง ภายในชุมชน ศูนย์เด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์เด็กเล็กบ้านแม่เกะเปียง ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้บ้านแม่เกะเปียง 2 แห่ง และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านเมืองเกะ 1 แห่งและที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 แห่ง ส่วนทางด้านสาธารณสุข พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำแม่เลาะจะไม่มีสถานอนามัย โดยจะใช้บริการที่สถานอนามัย ตำบลสะลวง บ้านสะลวงนอก จำนวน 1 แห่ง มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นผู้ดูแลด้านสาธารณสุขมูลฐานภายในหมู่บ้าน

(ง) วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ชุมชนบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะมีพิธีกรรม ประเพณีที่สำคัญ และถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งทางศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ซึ่งแสดงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละชุมชน รายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 4.2 แสดงกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชน

ที่	งานประเพณี	เดือน	หมู่บ้าน
1	วันขึ้นปีใหม่	มกราคม	ทุกหมู่บ้าน
2	พิธีทานข้าวเดือน 4 เป็ง	กุมภาพันธ์	หมู่ 5
3	วันอีสเตอร์	กุมภาพันธ์	หมู่ 8
4	ประเพณีสงฆ์พระพุทธรูปสี่รอย	มีนาคม	หมู่ 6
5	ประเพณีสงกรานต์ปีใหม่เมือง	เมษายน	ทุกหมู่บ้าน
6	พิธีไหว้ขุนหลวงวิลังคะ	มิถุนายน	หมู่ 5
7	พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า	มิถุนายน	หมู่ 5,6,7
8	วันเข้าพรรษา	กรกฎาคม	ทุกหมู่บ้าน

ตาราง 4. 2 (ต่อ)

ที่	งานประเพณี	เดือน	หมู่บ้าน
9	วันแม่แห่งชาติ	สิงหาคม	ทุกหมู่บ้าน
10	วันออกพรรษา/กฐิน	ตุลาคม	ทุกหมู่บ้าน
11	พิธีเกี่ยวข้าวลงแขก	ตุลาคม	หมู่ 5,7,8
12	วันลอยกระทง	พฤศจิกายน	ทุกหมู่บ้าน
13	วันพ่อแห่งชาติ	ธันวาคม	ทุกหมู่บ้าน
14	วันคริสต์มาส และวันรวมพลเยาวชน	ธันวาคม	หมู่ 8

ที่มา : ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง, 2550

4.1.4 ลักษณะทางประชากร และชาติพันธุ์

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ ประกอบด้วย 4 ชุมชน คือ 1) ชุมชนบ้านเมืองกะ พื้นที่เดิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลัวะ ดังปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ขุนหลวงวิรังคะ (ไพศาล ไทยใหม่ และคณะ, 2549 อ้างแล้ว) ซึ่งยังคงยึดมั่นในวิถีชีวิตชุมชนชาวลัวะ อยู่ในกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ใหญ่วัยส่วนใหญ่เยาวชน ความเชื่อเริ่มลดลง อันเนื่องมาจากการที่ได้ศึกษาต่อในเมืองรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในชุมชน 2) ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอยเป็นคนพื้นเมืองที่อพยพมาจากบ้านหนองก้ายเพื่อเข้ามาทำสวนเมี่ยง 3) ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก เดิมชาวบ้านเป็นคนพื้นเมืองบ้านหนองก้ายเข้ามารับจ้างทำไม้แปลงสัมปทานทำไม้ ต่อมาเห็นว่าพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ดีจึงสร้างหมู่บ้านตั้งแต่นั้นมา 4) ชุมชนบ้านแม่กะเปียง มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ 2 กลุ่มบ้านคือกลุ่มบ้านแม่กะเปียง เป็นชุมชนเผ่ากระเหรี่ยงและกลุ่มบ้านห้วยเต่ารุ เป็นชุมชนเผ่าม้ง ซึ่งเดิมทั้งสองกลุ่มบ้านนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี ต่อมาสภาพคริสตจักรแห่งประเทศไทยได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาจึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ จำนวนประชากรทั้ง 4 หมู่บ้านมีเพศหญิงและชายจำนวนใกล้เคียงกัน รายละเอียดตามตาราง 4.3 แสดงจำนวนประชากรและชาติพันธุ์ของชุมชน

ตาราง 4.3 แสดงจำนวนประชากรและชาติพันธุ์ของชุมชน

หมู่ที่	บ้าน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	ชาติพันธุ์
5	บ้านเมืองก๊ะ	78	62	140	ลื้อ
6	บ้านพระบาทสี่รอย	51	55	106	คนเมือง
7	บ้านห้วยส้มสุก	97	101	198	คนเมือง
8	บ้านแม่ก๊ะเปียง	222	212	434	กระเหรี่ยง, ม้ง

ที่มา : ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง, 2550

4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ตาราง 4.4 แสดงอาชีพ การใช้ที่ดิน แรงงานและรายได้ของชุมชน

รายการ	บ้านเมืองกะ (หมู่ 5)	บ้านพระบาทสี่รอย (หมู่ 6)	บ้านห้วยส้มสุก (หมู่ 7)	บ้านแม่กะเปียง (หมู่ 8)
ก.) อาชีพ	หลัก : เกษตรกรรม (45 ครัวเรือน) รอง : รับจ้างทั่วไป (41 ครัวเรือน)	หลัก : เกษตรกรรม (39 ครัวเรือน) รอง : รับจ้างทั่วไป (35 ครัวเรือน)	หลัก : รับจ้าง (50 ครัวเรือน) รอง : เกษตรกรรม (42 ครัวเรือน)	หลัก : เกษตรกรรม (78 ครัวเรือน) รอง : รับจ้าง (56 ครัวเรือน)
ข.) การใช้ที่ดิน	ที่อยู่อาศัย 40 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 600 ไร่ (ทำนา 80 ไร่ ทำไร่ 30 ไร่ ทำสวน 60 ไร่) ป่าชุมชน 2 แปลง 50 ไร่	ที่อยู่อาศัย 100 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 1,000 ไร่ (ทำสวน 1,000 ไร่) ป่าชุมชน 4 แปลง 2,000 ไร่	ที่อยู่อาศัย 50 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 800 ไร่ (ทำนา 34 ไร่ ทำไร่ 24 ไร่ ทำสวน 746 ไร่) ป่าชุมชน 3 แปลง 2,000 ไร่	ที่อยู่อาศัย 112 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 438 ไร่ (ทำนา 70 ไร่ ทำไร่ 50 ไร่ ทำสวน 300 ไร่ อื่นๆ 18 ไร่) ป่าชุมชน 1 แปลง 3,187 ไร่

ตาราง 4.4 (ต่อ)

รายการ	บ้านเมืองกะ (หมู่ 5)	บ้านพระบาท สี่รอย(หมู่ 6)	บ้านห้วยส้มตุก(หมู่ 7)	บ้านแม่กะเปียง (หมู่ 8)
ค.) แรงงาน	แรงงานในชุมชน โดยผ่าน ประเพณีการลงแขก เช่นปลูก ข้าว ถั่ว แรงงานนอกชุมชน	แรงงานในชุมชน และจ้างแรงงานจากคน ข้างล่างเป็นลูกจ้างทำสวน เมือง	แรงงานในชุมชน โดยผ่าน ประเพณีการลงแขก เช่น ปลูกข้าว ถั่ว แรงงานนอกชุมชน	แรงงานในชุมชน โดยผ่าน ประเพณีการลงแขก เช่นปลูก ข้าว ถั่ว แรงงานนอกชุมชน
ง.) รายได้	รายได้ภาคการ เกษตร 10,000 บาท รายได้นอกภาคการเกษตร 15,000 บาท ครัวเรือนยากจน (4 ครัวเรือน) รวม 25,000 บาท/คน/ปี	รายได้ภาคการ เกษตร 30,000 บาท รายได้นอกภาคการเกษตร 15,000 บาท รวม 45,000 บาท/คน/ปี	รายได้ภาคการเกษตร 2,500 บาท รายได้นอกภาคการเกษตร 18,000 บาท อื่นๆ 1,920 บาท ครัวเรือนยากจน (3 ครัวเรือน) รวม 22,420 บาท/คน/ปี	รายได้ภาคการ เกษตร 15,000 บาท รายได้นอกภาคการเกษตร 5,000 บาท ครัวเรือนยากจน (10 ครัวเรือน) รวม 20,000 บาท/คน/ปี

จากตารางแสดงลักษณะทางเศรษฐกิจ ของชุมชน4 หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะ พบว่า อาชีพหลักของชุมชนบ้านเมืองเมืองเกะ บ้านพระบาทสี่รอย และบ้านแม่เกะเปียง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีอาชีพทำสวนมากที่สุด เช่นชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย มีอาชีพทำสวน 100% คือทำสวนเมี่ยงเป็นหลัก แล้วปลูกพืชจำพวกไม้ผลเมืองหนาวแซมในสวนเมี่ยง ชุมชนบ้านแม่เกะเปียง จะมีอาชีพทำสวนลิ้นจี่มากที่สุด เนื่องจากมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกลิ้นจี่ ทำให้มีผลผลิตดีมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากนั้นจะทำนาและทำไร่กะหล่ำ แครอท ผักต่าง ๆ

ชุมชนบ้านเมืองเกะจะมีอาชีพทำนามากที่สุด เนื่องจากมีพื้นที่ในการปลูกข้าวมากที่สุด ตามสองฝั่งลำห้วยแม่เกะเปียง รองลงมาทำสวนลิ้นจี่ แต่ไม่ค่อยได้ผลมากนัก ทำสวนผักอินทรีย์ปลอดสารพิษ ชาวบ้านบางส่วนเริ่มมีการปลูกดอกไม้เมืองหนาว เช่นดอกเบญจมาศ ดอกสเปร์ย์ ดอกเยอบีร่า แต่ไม่มากนักและทำไร่กะหล่ำ แครอท พริก ฯลฯ ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านหลังจากทำอาชีพหลักเสร็จหรือว่างจากงาน ก็จะรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ไม่ว่าจะรับจ้างภายในชุมชนเองหรือรับจ้างในหมู่บ้านใกล้เคียง งานประเภทก่อสร้างงานบริการอื่นๆ แต่ส่วนใหญ่จะรับจ้างในงานภาคเกษตร ถือว่ามีการใช้แรงงานอย่างเต็มศักยภาพ

ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก มีอาชีพหลักของชุมชน คือรับจ้างทั่วไป เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ใกล้ กับตัวอำเภอแม่อิง มากกว่าหมู่บ้านอื่นและมีชาวบ้านประมาณ 8 ครอบครัวหรือคิดเป็น 16% ที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน โดยไปทำงานห้องเย็นที่อำเภอเมืองและอำเภอสันทราย แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังยังคงดำรงชีพโดยการทำการเกษตรกรรม โดยการทำสวนมากที่สุดรองลงมาคือการทำนาและทำไร่ตามลำดับ

ส่วนรายได้ของชาวบ้านชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย มีรายได้มากที่สุดคือ 45,000 บาท/คน/ปี รองลงมาเป็นหมู่บ้านเมืองเกะ 25,000 บาท/คน/ปี ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของ จปฐ. คือ 23,000 บาท/คน/ปี บ้านห้วยส้มสุก มีรายได้ 22,420 บาท/คน/ปีและรายได้ส่วนใหญ่มาจากนอกภาคการเกษตร คือ 18,000 บาท/คน/ปี คิดเป็น 80% ของรายได้ทั้งหมด และรายได้น้อยที่สุดคือชาวบ้านชุมชนบ้านแม่เกะเปียง 20,000 บาท/คน/ปี ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านมีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์มาตรฐาน จปฐ. ชาวบ้านแม่เกะเปียง จึงได้รับการสนับสนุนให้ใช้การดำเนินชีวิตตามแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีการทำการเกษตรเช่น การทำนา ปลูกถั่ว และปลูกผักโดยวิธีเกษตรอินทรีย์เพื่อบริโภคมีการเลี้ยง โค กระบือ แพะ การทำสวนผลไม้ต่างๆ

ข้อสังเกตของผู้วิจัย เห็นว่าชุมชน 4 หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะ ถึงแม้ว่าจะมีรายได้ไม่มาก ถ้าเทียบกับคนในเมือง แต่ด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การดำรงชีพหาปัจจัยสี่ที่จำเป็นได้จากป่าที่อยู่รอบหมู่บ้าน ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีน้อยกินน้อย มีหนี้สินไม่มาก แม้จะมี

รายได้น้อย แต่เราไม่ได้ยากจน อยากอะไรก็ไปหามาจากป่า ชีวิตที่เป็นอยู่ทุกวันนี้พวกเราก็มีความสุขดี (อินตา เกโพ, 2551: สัมภาษณ์) ถึงแม้ว่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำบางส่วนจะมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน หรือถูกจัดว่ามีความยากจน แต่ในความเป็นจริงแล้วหากมองในเชิงนิเวศวิทยา ชีวิตของคนในชุมชน ไม่ได้มีความยากจนขั้นแค้น ขาดแคลนทรัพยากร หรือแม้แต่การศึกษาและภาวะทุโภชนาการ ด้วยวิถีชีวิตที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งตั้งแต่เรียบง่ายกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ดำเนินควบคู่กันไปอย่างผสมกลมกลืน ชาวบ้านสามารถแสวงหาประโยชน์จากการทำไร่ ทำนา ในที่ไร่ในที่ที่เป็นทรัพย์สินของตัวเองโดยไม่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ เช่น การทำนาเพียงปีละครั้ง การปลูกผักเกษตรอินทรีย์ การใช้แรงงานสัตว์ การใช้เครื่องมือพื้นบ้านในการประกอบอาชีพ มีแหล่งปัจจัยสี่ที่หาได้ง่ายจากป่าชุมชน ทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีความสุขตามอัธยาศัย

4.1.6 สรุปผลการศึกษาเครือข่ายทางสังคม

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ ประกอบด้วยชุมชน 4 ชุมชน คือ 1) ชุมชนบ้านเมืองกะ 2) ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย 3) ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก 4) ชุมชนบ้านแม่กะเปียง มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น ลัวะ คนเมือง กระเหรี่ยงและม้ง ตามลำดับ นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ มีราษฎรอาศัยอยู่จำนวน 217 ครัวเรือนประชากรจำนวน 878 คนชาย จำนวน 448 คน หญิง จำนวน 430 คน มีเนื้อที่พื้นที่ลุ่มน้ำ ประมาณ 22,511 ไร่ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำน้ำแม่เลาะซึ่งเป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของน้ำแม่ริม และไหลลงไปรวมกับแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออกของอำเภอแม่ริม ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ริม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 600-1,250 เมตร ลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำจะมีลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันตก รอบล้อมไปด้วยภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่มีสภาพสมบูรณ์ชนิดป่าประกอบด้วยป่าดิบเขา ป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ และอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1 และ 2 คือชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1 เนื้อที่ 11,555 ไร่ ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 2 เนื้อที่ 9,591 ไร่

ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย สมถะ ยึดหลักการอนุรักษ์ ใกล้เคียงและพึ่งพิงกับป่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพทำการเกษตรกรรมและเก็บหาของป่า เช่น ทำนา ทำสวนเมี่ยง สวนลิ้นจี่และเก็บหาสมุนไพรจากป่า มีความสัมพันธ์พึ่งพิงกันอรรถภาพโดยระบบเครือญาติในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และระหว่างเผ่าพันธุ์ อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มกันพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการพึ่งตนเองภายใต้หลักการ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้ และแก้ไขปัญหาน้ำล้น” เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ กลุ่มทำหน่อไม้ปิ้ง กลุ่มเกษตรอินทรีย์และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น สอดคล้องกับผล

การศึกษาของ อัฐารักษ์ยุคธรรม (2550) ที่ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน พบว่า ปัจจัยที่เป็นหัวใจสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอเชียงดาว มี 2 ประการด้วยกัน คือ การพึ่งพาและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายในท้องถิ่น และการรวมกลุ่มชุมชน

4.2 ศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เถาะ ตำบล สะดวง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่

4.2.1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำจันทน์เป็น

4.2.1.1 ปัจจัยภายในของชุมชน ได้แก่

(ก) ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ประกอบด้วย ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การเรียนรู้และการสืบทอด จากการศึกษาเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการศึกษาเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เถาะ ประกอบด้วย ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การเรียนรู้ และการสืบทอด ผู้วิจัยพบว่า

1) ระบบคิดและความเชื่อ ชุมชน 4 หมู่บ้าน ในเขตลุ่มน้ำแม่เถาะ มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าต้นน้ำ ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีขุนห้วยหรือตาน้ำ อันเป็นจุดกำเนิดของลำห้วยสายต่าง ๆ อันเป็นแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตของคน พืชและสัตว์ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ประเด็นสำคัญแม้จะมีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบคิดความเชื่อ พิธีกรรม และกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ แต่ก็มีจุดมุ่งหมายในทิศทางเดียวกันคือ การปกป้องรักษาป่าต้นน้ำของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพภายในชุมชนเองและเหลือเพื่อแผ่สู่ชุมชนที่อยู่ข้างล่าง จากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ วิถีชีวิตของผู้คนจึงมีความผูกพันแน่นแฟ้นอยู่กับธรรมชาติมาโดยตลอด ภายใต้วิถีการดำรงชีวิตที่อาศัยเกี่ยวคู่กัน สะท้อนออกมาในรูปของสัญลักษณ์ ทางความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างคนกับการนับถือผีที่เป็นเกณฑ์ตามประเพณี สำหรับควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนผ่านการบุกเบิกพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยต้องมีการขออนุญาตเจ้าป่า เจ้าเขา ต้องมีการบวงสรวงผีป่า ผีขุนน้ำ รวมถึงผีอื่นๆ ที่ชาวบ้านอาศัยเป็นที่พึ่งของจิตใจ

ระบบคิดและความเชื่อเรื่องของ ผี ของชุมชนในท้องถิ่นพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ ที่ถูกปลูกฝังจากบรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีปราชญ์ชาวบ้านแขนงต่างๆ เป็นผู้ถ่ายทอด

องค์ความรู้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่อยู่กับป่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี อยู่ใกล้ชิดและสัมพันธ์กับป่า ในการควบคุมการใช้ทรัพยากรจากป่า (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536 อ้างแล้ว) โดยเชื่อว่าพื้นที่ป่าทุกตารางนิ้ว ยังมีผี เจ้าที่เจ้าทางคอยปกป้องรักษา เมื่อมีการใช้ต้องขออนุญาตจากเจ้าที่ สะท้อนให้เห็นถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติหรือผีป่า และเมื่อสำนึกถึงบุญคุณของป่า และเจ้าที่เจ้าทางก็จะมีกรเช่น ไหว้ ซึ่งจะส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลที่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวอยู่เย็นเป็นสุข คลาดแคล้วจากภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านที่มีประสบการณ์ที่ต่างกัน ต่างเหตุการณ์ ดังนี้

ตนเคยพบครั้งหนึ่ง ตนไปนั่งห้างเพื่อล่าสัตว์ แต่ในการล่าสัตว์ครั้งนั้นตนไม่ได้กล่าวขอผีเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา ตอนนั่งห้างล่าสัตว์อยู่ ขณะจะยิงสัตว์ที่กำลังจะลงมากินน้ำกินน้ำ ที่ลำห้วย จะมีเสียงเหมือนมีคนเคาะไม้ ทำให้สัตว์แตกตื่นไปหมดตนนั่งเฝ้าอยู่ 12 คืน ไม่ได้สัตว์สักตัว จนคืนที่ 13 ตนจึงขอสัตว์จากเจ้าที่เจ้าทาง และสามารถล่าสัตว์ได้ ตนจึงมีความเชื่อตั้งแต่นั้นมาและก่อนที่จะเข้าป่าล่าสัตว์ จะท่องคำขออนุญาตจากเจ้าป่าเจ้าเขาดังนี้ “พระเทพเจ้าดวง พระโคงเจ้าป่า พระล่าเจ้าไพร อยู่แล้วสักมีขัง สังกัดตั้งโลกะวิทู ข้ามาเสาะล่าหากินขอสัตว์ขอหมูสักตัว ขอสัตว์ที่มันพิการ ที่มันร้ายๆรบกวนหมู่ฝูงร่างกายบ่อสมประกอบ ถ้าล่าได้จะแบ่งจะปัน ให้สามหาบสามหาม พอล่าสัตว์ได้ก็จะทำการฆ่าแหละแล้วแบ่งเนื้อสัตว์ให้กับเจ้าที่ตามทีบอกกล่าวไว้ โดยก่อนจะเข้าป่าล่าสัตว์ จะมีการไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา โดยแบ่งข้าวและกับเป็นคำเล็กๆ จำนวนสองชุด ที่จะกินโดยแบ่งให้เจ้าที่ก่อนหนึ่งชุดและแบ่งให้เจ้าป่าเจ้าเขาอีกหนึ่งชุด (คำปิ่น ปิ่นวงศ์, 2551: สัมภาษณ์)

ตนได้หว่านกล้าในนาข้าว มีนกขี้ดมาลงกิน จึงทำห้างข่มยิง ได้นกมา 2-3 ตัว ปรากฏว่าพอตนกลับบ้านนกขี้ดก็มากินข้าว ที่แปลงหว่านกล้าข้าวมากขึ้นกว่าเดิมและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พอไล่ก็หนีไป พอกลับบ้านก็มากินอีกจนเกือบหมด จึงได้บนบานสานกล่าวกับเจ้าที่ไว้ให้ไล่หรือขจัดปัดเป่านกขี้ดให้ออกไปจากแปลงหว่านกล้าของตน ปรากฏว่าได้ผล นกขี้ดก็มากินบ้างแต่ก็ไม่มาก พอปลูกข้าวเสร็จตนจึงทำพิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ตามที่ได้บนไว้ (จรัส คุ่มไม้, 2551: สัมภาษณ์)

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2549 ได้เกิดโรคระบาดในนาข้าว มีเพลี้ยกระโดดเข้ามากินข้าวในนาทั้งหมู่บ้าน บางคนก็ใช้ยาฆ่าแมลงฉีดพ่น ส่วนคนที่ไม่มีเงินซื้อยาฆ่าแมลง จะใช้ภูมิปัญญาตามที่พ่อแม่เคยสั่งสอนมาคือ เข้าไปตัดเอากิ่งมะเฟืองในป่าเข้ามา โดยในขณะที่ตัดให้กลิ่นลมหายใจและใช้มือข้างซ้ายตัดในช่วงเย็นเมื่อหมดแสงอาทิตย์ แล้วไปที่นาของตนแล้วก็เปลือยกายนำเอากิ่งมะเฟืองไปปักทั้ง 4 ทิศรอบที่นา เสร็จแล้วจึงใส่เสื้อผ้าตามเดิมกลับบ้าน โดยห้ามหันหลังกลับไปมองที่นา ปรากฏว่าเพลี้ยกระโดดหายไป ตนจึงได้เก็บเกี่ยวข้าว ส่วนที่นาที่อยู่ติดกันนั้นเพลี้ยกระโดดเข้าไปกินจนไม่ได้เก็บเกี่ยวในปีนั้น” (นิเวศ สุภาบุญ, 2551: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าทั้ง 3 ท่านที่กล่าวมาจะเห็นว่าความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ยังเป็นสิ่งที่ไม่ล้าสมัยและยังคงใช้ได้ในทุกสถานการณ์ สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้คนในชุมชนได้ และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรงและตระหนักในบุญคุณของป่า (ยศ สันตสมบัติ, 2542 อ้างแล้ว)

ในส่วนของชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์ ชาวบ้านแม่กะเปียง มีความเชื่อว่าเฮออยู่กับป่า ใช้ป่าทำมาหากิน จะใช้ประโยชน์อะไร จะกินอะไรก็ไปหามาจากป่า เนื่องจากนับถือศาสนาคริสต์ได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดจากเดิมที่มีความเชื่อเรื่องผี เปลี่ยนมายึดถือหลักคำสอนของพระคัมภีร์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เชื่อว่าการอนุรักษ์ป่าเป็นข้อกำหนดไว้ในพระคัมภีร์ป่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพระเจ้าที่ทรงประทานมาให้ โดยสอดแทรกหลักคำสอนในพิธีกรรม และประเพณีต่างๆ ทางคริสต์ศาสนา เช่นการเข้าโบสถ์ทางคริสตจักรทุกวันอาทิตย์ วันคริสต์มาส วันอีสเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชน โดยส่วนใหญ่แล้วจะทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และจะทำการเกษตรแบบเป็นมิตรกับธรรมชาติหรือเกษตรเชิงอนุรักษ์ เมื่อเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ๆ ได้มีการถางป่าเพื่อทำไร่ตามหุบเขาสูง ต่อมาได้ปรับพื้นที่ไร่ดังกล่าวเป็นนาแบบขั้นบันได ป้องกันการพังทลายของดิน และการอนุรักษ์น้ำไว้ใช้ พื้นที่ราบตามแนวหุบเขาจะเป็นการทำนาแบบขั้นบันได ซึ่งสามารถใช้ทำนาได้ทุกปี ส่วนที่ราบเชิงเขาทำสวนลิ้นจี่ พื้นที่หมู่บ้านเดิมอยู่หุบเขา แต่ชาวบ้านเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสำหรับการทำนา จึงย้ายหมู่บ้านขึ้นอยู่ตามเนินเขาในสวนลิ้นจี่สองฟากลำห้วยแม่กะเปียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีจิตสำนึกถึงผลเสียต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และแสดงถึงระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดของ นิวัติ เรืองพานิช, 2537 อ้างแล้ว

ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละม๊ะมีระบบคิดและความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและปฏิบัติต่อเนื่องกันมาคือ

- การเลือกตัดต้นไม้ในการสร้างบ้านเรือน ในการที่จะเลือกไม้ที่จะนำมาเลื่อยสร้างบ้านเรือนจะเลือกต้นไม้ที่มีลักษณะลำต้นเปลาตรง ซึ่งจะใช้เทคนิคในการคัดเลือกไม้ที่จะเลื่อย โดยการถากเนื้อไม้ประมาณ 1 คืบ ตัดหัวท้ายแล้วนำเปลือกไม้มาเป่า ถ้าโล่งก็จะตัด ถ้าเป่าแล้วรูตันแสดงว่าไม้ต้นนั้นมีเส้นไม้ที่สานกัน ทำให้เนื้อไม้เหนียว เลื่อยยาก การเลื่อยไม้ก็จะใช้แรงคน ส่วนใหญ่จะใช้การเลื่อยแบบเลื่อยตั้ง คือต้องทำค้ำเลื่อยขึ้นสูงเกินหัวคนที่อยู่ข้างล่างประมาณ 1 คืบ แล้วตัดไม้เป็นท่อน ขึ้นบนค้ำเลื่อย แล้วใช้คน 2 คนทำการเลื่อยคนหนึ่งอยู่ล่าง คนหนึ่งอยู่บนชักขึ้น ชักลง บางที่ค้ำเลื่อย 1 ค้ำสามารถเลื่อยไม้ได้หลายๆ คู่ก็ได้แล้วแต่ขนาดของต้นไม้ที่

จะเลื้อย ส่วนการใช้ประโยชน์จากไม้ จะมีความเชื่ออยู่ว่า ไม้ลี้มนอนนอนไพรไม้สองนาง จะไม่ตัด มาทำบ้านเรือน เพราะมีความเชื่อว่า หลังจากนำไม้นั้นมาสร้างบ้านเรือนแล้วครอบครัวจะอยู่ไม่เป็น สุข มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน ชนิดไม้ที่นิยมใช้มากก่อสร้างบ้านส่วนใหญ่ จะเป็น ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้จำปีป่า ไม้จำปาป่า ไม้คุ่มเต็น และไม้ไผ่ นิยมใช้นำมาเป็นผนังบ้าน โดยมีความเชื่อว่าจะต้องตัดในเดือนข้างแรม เพราะเชื่อว่า มอดไม้ แมลงที่ชอบกินไม้จะไม่มากินผนังบ้าน (คำอ้าย วงศ์เนตร, 2551: สัมภาษณ์)

- การทำเหมืองฝาย ระบบเหมืองฝาย เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ผสมผสานองค์ความรู้ในหลายลักษณะ ทั้งความรู้ความเข้าใจระบบนิเวศท้องถิ่น ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าที่มีผลต่อปริมาณน้ำ ความสูงต่ำของระดับพื้นที่ ทิศทางการไหลของน้ำ ลักษณะของดินและความสามารถดูดซึมน้ำการสะสมตะกอนจากการไหลบ่าของน้ำ ระบบการจัดการเกษตรและระบบการจัดการองค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นด้วย (สมัชชาองค์กรเหมืองฝาย ลุ่มน้ำภาคเหนือ, 2549 อ้างแล้ว) ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ มีการใช้ระบบเหมืองฝายมาเป็นเวลาช้านาน จากการที่ผู้วิจัยได้ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ จากการสังเกตและค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชน พบว่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะมีการใช้ระบบเหมืองฝายเพื่อทำการเกษตร ใช้ในการอุปโภคบริโภคมาควบคู่มากับการตั้งชุมชน จากการที่ลักษณะพื้นที่ของชุมชนเป็นแหล่งต้นน้ำของขุนห้วยหลายสาย การทำเหมืองฝายของชุมชนจึงเป็นการทำเหมืองฝายเพื่อสนองความต้องการของชุมชนเองเป็นหลัก มีการทำเหมืองฝายแบบเรียบง่ายใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้เองในท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะเป็นเหมืองฝายขนาดเล็ก มีการรวมกลุ่มกันทำเหมืองฝายเฉพาะกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากเหมืองฝายหรือใช้น้ำเป็นสายเหมืองฝายแต่ละสายเหมืองฝายไป และจะมีระบบการจัดการเหมืองฝายภายในกลุ่ม มีการตั้ง ผู้นำกลุ่มเหมืองฝาย ในกรณีที่มีลูกเหมืองจำนวนมาก ๆ ส่วนเหมืองฝายที่มีระยะทางสั้น และมีลูกเหมืองน้อย ก็จะช่วยกันบริหารจัดการแบบพึ่งพาอาศัยกันแบบพี่น้องซึ่ง อุไรวรรณ ดันกิมยง (2530) ได้สรุปแบบของ การทำเหมืองฝายของชุมชนล้านนาไว้ว่า “ชุมชนเหมืองฝาย...ใหญ่เล็กแล้วแต่พลังการไหลของน้ำ ที่เหมืองฝายแต่ละระบบสร้างขึ้น น้ำไหลไปถึงไหน มีคนใช้มากน้อยทำไต่ ก็เป็นการรวมกลุ่มของชาวนาผู้ใช้น้ำเหล่านั้นทั้งหมดเป็นพวกเดียวกันและเหมืองฝายนั้นเปรียบเสมือนชุมชนระดับเหนือหมู่บ้านมีขอบเขตการบริหารน้ำและผลประโยชน์ให้กับชาวนาอย่างเป็นอิสระ”

ขั้นตอนการทำเหมืองฝาย การขุดเหมืองฝายต้องมีแก่เหมืองหรือคนเก่าคนแก่ที่เคยขุดเหมืองมาก่อนเป็นผู้นำในการขุดโดยขั้นตอนแรกจะทำการเดินสำรวจพื้นที่ก่อนว่าระดับน้ำจากลำเหมืองสามารถไหลไปที่ใดบ้าง และจะใช้กี่แปลงจะมีน้ำพอใช้หรือไม่ จากนั้นก็จะบอกกล่าวให้เจ้าของที่ดินที่ลำเหมืองจะผ่านไปช่วยกันกันฝายก่อน โดยการเหลาไม้เนื้อแข็งที่หาได้จากใน

พื้นที่ใกล้กับพื้นที่จะทำเหมืองฝาย ขนาดเท่าขา หรือแขนทำการปักขวงลำห้วยแล้วตัดไม้ไผ่หรือเศษไม้มาถม ต่อจากนั้นสานไม้ไผ่ใส่ใบตองตึงทับหน้าฝายเป็นชั้นๆ เพื่อกันน้ำซึม ในระยะแรกของการขุดเหมืองมักจะขำรุดบ่อย ๆ เพราะดินยังไม่อยู่ตัว ต้องหมั่นทำการตรวจเหมืองและซ่อมแซม บางครั้งระดับน้ำอาจจะไม่พอดี ต้องมีการปรับแนวลำเหมืองกันใหม่ จนได้ระดับน้ำที่พอดี ส่วนการขุดลอกเหมืองฝาย ปีละ 2 ครั้ง โดยครั้งแรกจะทำประมาณเดือนมกราคม-มีนาคม จะทำการขุดลอกเหมืองฝายเพื่อทดน้ำใส่สวนลื่นจี และสวนพืชผักต่างๆ ส่วนครั้งที่สองจะทำการขุดลอกประมาณ เดือนกุมภาพันธ์ ประมาณเดือนมิถุนายน ของทุกปี เพื่อเตรียมการปลูกนาข้าวในฤดูจะทำตอนขุดลอกเหมืองฝายครั้งที่สองโดยก่อนที่จะทำการขุดลอกเหมืองฝาย ตนในฐานะที่เป็น แก่เหมืองฝาย ก็จะบนบานผีเหมืองฝายว่า จะทำการขุดลอกเหมืองฝายและจะนำเหล้ายา ข้าวของเครื่องเซ่นไหว้ ตามที่ได้บนบานไว้ และมีกฎ-กติกา การใช้เหมืองฝายว่า ถ้าใครต้องการจะใช้น้ำหรือสมัครเข้ามาเป็นลูกเหมือง ก็จะต้องเสียค่าปากเหมืองเป็นเงิน 5,000 บาท แล้วนำเงินไปฝากไว้ในธนาคาร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลเหมือง ส่วนในการขุดลอกลำเหมืองฝายนั้น ถ้าใครไม่ไปช่วยก็จะถูกปรับเป็นเงิน 200 บาท(ถนอมศักดิ์ สารี, 2551: สัมภาษณ์)

ส่วนบ้านเมืองกะ บ้านพระบาทสี่รอย และบ้านแม่กะเปียง จะไม่มีแก่เหมืองฝาย เพราะเหมืองฝายส่วนใหญ่จะมีระยะสั้น มีลูกเหมืองประมาณ 4-5 ราย เวลาจะทำการขุดลอกเหมือง ซ่อมแซมเหมือง หรือเลี้ยงผีเหมืองฝาย ก็จะบอกกล่าวกันให้มาช่วยกันร่วมแรงร่วมใจกัน และในการแจกจ่ายน้ำ ก็จะตกลงกันในกลุ่มไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เช่นบางปีลูกเหมือง บางคนจะไม่ทำนา หรือใช้น้ำเข้าสวน ก็จะแบ่งให้ลูกเหมืองคนอื่น ๆ ใช้น้ำแทน โดยจะมีการตกลงกันเป็นคราว ๆ ไป เดิมการกันฝายต้องใช้ไม้ปักกลางลำห้วยแล้วใช้ไผ่หรือกิ่งไม้ใบไม้กันลำห้วย การทำต้องใช้เวลานาน แต่ในปัจจุบันเริ่มมีการใช้กระสอบปุยใส่ดินทราย แล้วมัดปากถุงกระสอบนำไปทับกันเป็นแนวกันห้วย แต่มีข้อเสียคือ เมื่อเวลาน้ำหลากในฤดูฝนมักจะพังอยู่เสมอ ประกอบกับกระสอบปุยเมื่อตากแดดตากฝนนานๆ จะเปื่อยง่าย ทำให้ต้องซ่อมแซมอยู่บ่อย ๆ ไม่เหมือนกับฝายแบบเดิมจะมีความคงทนกว่า จึงมีการประยุกต์ใช้วัสดุทั้งสองอย่างเข้าด้วยกันโดยมีการปักหลักถมไม้ไผ่สลับกับการใช้กระสอบปุยใส่ดินทราย และชุมชนมี ข้อเสนอแนะว่า หากมีการทำร่อง ลำเหมืองแบบคอนกรีต จะช่วยให้ลดการสูญเสียน้ำได้มากกว่าลำเหมืองดิน เพราะน้ำจะซึมลงดินได้น้อยกว่า

- การทำนาแบบขั้นบันได ชุมชนบ้านเมืองกะและชุมชนบ้านแม่กะเปียง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บนคอยสูงคือเผ่าลัวะกระเหรี่ยงและม้ง ได้เปลี่ยนรูปแบบการทำนาจากเดิมที่มีการทำนาแบบไร่เลื่อนลอย มาเป็นการทำนาแบบขั้นบันไดซึ่งการทำนาแบบไร่เลื่อนลอย เป็นการถางป่าแปลงเล็กๆตัดฟันไม้ใหญ่แล้วทิ้งไว้จนแห้งแล้วจึงเผาหลังจากนั้นจึงใช้ที่ดิน

เพื่อทำการเพาะปลูกในระยะสั้นๆ (พรชัย ปรีชาปัญญา, 2544 อ้างแล้ว) แล้วทิ้งที่ดินไว้เป็นระยะเวลาเวลานานเพื่อให้ป่าฟื้นฟูสภาพคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง มีการใช้พื้นที่ในการปลูกมากและใช้จำนวนหลายแปลง จะทำการย้ายแปลงปลูกไปเรื่อยๆหมุนเวียนไปเรื่อยๆ

คนได้เข้ามาอยู่อาศัยบ้านแม่กะเปียงเมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา (ประมาณปี พ.ศ. 2511) มาครั้งแรกมาปลูกข้าวไร่ (ไร่เลื่อนลอย) ปลูกแตงกวา แตงลาย ถั่ว พัก ข้าวสาลี มะเขือบ้า ผักกาด ผสมผสานในไร่เดียวกันตามแบบภูมิปัญญาของ ปกาเกอญอ เริ่มแรกก็ทำการถางที่ดินเพื่อทำไร่ จำนวน 6 แปลง (แปลงละ 1 ครอบครัว) และใช้ที่ดินในปีที่ 1-3 จนดินเริ่มเสื่อมสภาพ ก็ทิ้งไว้ให้ไม้ได้ใหญ่ ต่อมาปีที่ 4 ก็ถางที่ดินขยายไร่ไปอีก 6 แปลง (แปลงเก่าก็ยัง ทำอยู่ ไม่ได้ทิ้ง) วิธีการถาง (ฮาน) คือการตัดกิ่งก้าน โดยไม่โค่นทั้งหมดให้ป่า ล้วนเหมือนมั่งถ้าต้นไม้ต้นใดที่ขึ้นได้ก็จะขึ้นฮาน แต่ว่าถ้าต้นไม้มันถี่เกินไปก็จะล้มบ้าง ถ้าทิ้งที่ดินให้ฟื้นตัวสัก 4-5 ปีโดยปล่อยให้ดินทิ้งไว้ไม่ได้ปลูกอะไร ต้นไม้ก็จะใหญ่และแตกยอดมาเหมือนเดิม ในการทำไร่เลื่อนลอยของกลุ่มของตนเองนั้นเป็นการทำไร่เลื่อนลอยแบบ 2 แปลง แปลงแรกทำตั้งแต่ปีที่ 1-4 และแปลงที่ 2 ทำตั้งแต่ปีที่ 5-8 โดยทิ้งแปลงแรกให้ฟื้นสภาพ โดยทำสลับกันไปมา 2 แปลงเช่นนี้เรื่อยมา (หย่ากวา สะปุ่น, 2551: สัมภาษณ์)

ต่อมา การขยายพื้นที่และการทำไร่ข้าวหมุนเวียนไม่อาจทำได้อีกต่อไป เพราะเจ้าหน้าที่ ป่าไม้หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ชม.12 (ห้วยทราย) มีความเข้มงวดควบคุมไม่ให้มีการขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่า ทำให้ชุมชนเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำกินโดยการขุดพื้นที่ดินทำกินที่อยู่ตามหุบเขาหรือร่องลำห้วยให้เป็นนาแบบขั้นบันไดและมีการขุดเหมืองฝายทดน้ำจากขุนน้ำน้ำเหมือง มาใช้ในการทำนาทำให้ได้ผลผลิตข้าวมากกว่าข้าวไร่และใช้พื้นที่น้อยกว่าและและสามารถปลูกซ้ำที่เดิมได้ตลอดไปและเป็นการอนุรักษ์หน้าดินไม่ให้มีการพังทลาย รักษาสภาพความอุดมสมบูรณ์ของเนื้อดินให้ใช้ได้เป็นเวลานานๆ แต่จะต้องใส่ปุ๋ยคอก สารอินทรีย์เพื่อบำรุงดินเสริมบ้าง ซึ่งจะเห็นว่าสามารถลดพื้นที่ทำนาลง ทำให้ไม่ต้องถางป่าเพิ่มเพื่อขยายพื้นที่ปลูกข้าวไร่เหมือนแต่ก่อน ส่งผลให้สามารถอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชนแต่ละหมู่บ้านไว้ได้

- การทำสวนเมี่ยง เมี่ยง เป็น ไม้ยืนต้นและไม้พุ่มขึ้นในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับกันมี ใบต่อ 1 ข้อ แผ่นใบหนาและเหนียว ขึ้นอยู่ทั่วไปตามภูเขาทางภาคเหนือของประเทศไทย เมี่ยงใช้ประโยชน์จากใบ ใบอ่อนใช้เป็นอาหาร ใบแก่ขนาดกลางใช้ทำเมี่ยง โดยการนำใบเมี่ยงมานึ่งจนสุกแล้วนำมาหมักจนมีรสเปรี้ยวใช้หมักกับเกลือ ส่วนใบแก่สุดใช้ทำเป็นชาผง เมี่ยงเป็นพืชทางสำคัญทางเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือและยังมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนในล้านนา กล่าวคือเมี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธีกรรมต่างๆและเป็นเครื่องชดช้อนรับแขก ที่มาเยี่ยมชมถึงเรือนชานของชาวเหนือซึ่งจะมีบุหรื

และหมากและที่จะขาดไม่ได้คือเมียง สวนเมียงหรือป่าเมียงเป็นระบบนิเวศเกษตรเก่าแก่ดั้งเดิม ในลักษณะผสมผสานระหว่างป่าธรรมชาติ การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารเพื่อยังชีพและรักษาสมดุลธรรมชาติแวดล้อมมากกว่าการผลิตเพื่อขาย โดยชุมชนบ้านป่าเมียง มีสมาชิกของชุมชนทำหน้าที่ดูแลรักษาผืนป่าไปพร้อมกับการทำมาหากินและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในผืนป่า (ยศ สันตสมบัติ, 2542 อ้างแล้ว) ซึ่งการทำสวนเมียงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก

ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำสวน เมียง เป็นอาชีพหลัก และอาชีพการทำสวนเมียงเป็นการดำเนินการตามบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคนจากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านว่า เดิมได้เข้ามาเพื่อหาของป่าและล่าสัตว์ เห็นพื้นที่มีต้นเมียงขึ้นอยู่ตามธรรมชาติมากมาย แล้วเก็บไปขายได้เงินดี ต่อมาจึงพาญาติพี่น้องชักชวนกันมาเพื่อทำสวนเมียงจนถึงปัจจุบัน สวนเมียงจึงขึ้นอยู่อย่างไม่เป็นแถวเป็นแนว และเป็นลักษณะสวนเมียงธรรมชาติ ลักษณะการดำเนินการเป็นไปในรูปแบบอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ การเก็บผลผลิตซา หรือใบเมียง ของเกษตรกรบ้านพระบาทสี่รอย จะมีช่วงการเก็บใบเมียงแบ่งออกเป็น 4 ช่วงโดยเรียกผลผลิตที่เก็บได้แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา ได้แก่ เมียงหัวปี เมียงกลาง เมียงช้อย และเมียงเหมย “เมียงหัวปี” เป็นเมียงที่เก็บในช่วงต้นฤดูฝนในเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม จากนั้นฝนทิ้งช่วงประมาณ 15 วัน และเริ่มตกอีกครั้งประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเกษตรกรทิ้งช่วงให้ต้นเมียงผลิตใบใหม่อีกครั้ง โดยเริ่มเก็บใบใหม่เดือนมิถุนายน และเก็บไปจนถึงเดือนกรกฎาคม ในระยะเรียกเมียงที่เก็บได้ว่า “เมียงกลาง” ซึ่งเป็นช่วงที่ให้ผลผลิตมากที่สุดทั้งนี้เพราะว่าเป็นช่วงที่มีฝนมาก ผลผลิตในช่วงถัดมาที่เรียกว่า “เมียงช้อย” โดยเก็บในช่วงปลายฝน ประมาณเดือนสิงหาคม ถึงกันยายน สวนเมียง ชุดสุดท้ายที่เรียกว่า “เมียงเหมย” เป็นเมียงที่เก็บในช่วงต้นฤดูหนาว ที่ความชื้นของบรรยากาศและในดินยังมากพอ ประกอบกันเป็นช่วงที่เกิดน้ำค้างมาก เมียงชุดนี้มีคุณภาพที่ดีมาก และมีผลผลิตน้อย ใบเมียงมากกว่า 2/3 ถูกเก็บด้วยมือ ที่สวมนิ้วชี้ด้วยปลอกที่ติดใบมีด โคนเพื่อให้ง่ายต่อการตัดใบเมียง หากต้นเมียงสูง คนเก็บเมียงมักใช้ไม้ทำเป็นบันไดขึ้นไปเก็บ หรืออาจโน้มลำต้นลงมาเก็บ คนเก็บเมียงมีตะกร้าสำหรับเก็บเมียงพร้อมกับดอกสำหรับที่มีขนาดกว้างประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร และยาวประมาณ 30-40 เซนติเมตร เมื่อเก็บเมียงได้จำนวนมากเท่ากำมือก็มัดรวมกัน เรียกเมียงที่มัดรวมกันเป็น “กำ” ในวันหนึ่งเก็บเมียงได้ประมาณ 30-50 กำ จากการสอบถามว่าพบครอบครัวหนึ่งเก็บเมียงเฉลี่ยประมาณ 7,000-10,000 กำ ต่อปี (โสธยา ภูจิระ และคณะ, 2542)

จากสภาพการทำมาหากินที่มี ซา หรือ เมียง เป็นรายได้หลักอย่างเดียววันนั้น ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาเรื่องราคาเมียงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นเกษตรกรบ้าน

พระบาทสร้อยกลุ่มหนึ่งจำนวน 14 คน จึงได้หาวิธีแก้ไขปัญหาด้วยการรวมตัวกันจัดตั้งธนาคาร เมืองขึ้น เมื่อเดือนธันวาคม 2528 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท และได้ไปดูงานตามโครงการหลวงเพื่อหาพืชเสริม ชาวเมือง และได้นำเอาไม้ผลไม้มือเมืองหนาว เช่น พลับ บ๊วย สาลี่ มาปลูกแซมในเมือง เพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งในช่วงฤดูแล้ง เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับการตัดไม้ เพื่อใช้เป็นฟืนเตรียมไว้หนึ่งเมืองเตรียมตอกสำหรับมัดเมือง และสานตะกร้าสำหรับเก็บเกี่ยวเมือง ส่วนเกษตรกรบางส่วนก็จะกลับไปทำนาการเกษตรอื่น ๆ เช่น ปลูกถั่วเหลือง ในพื้นที่หมู่บ้านพื้นราบซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งรกรากถิ่นฐานดั้งเดิม ได้แก่บ้านหนองก้าย และบ้านสันป่ายาง จะเห็นได้ว่าการทำสวนเมืองของชุมชนบ้านพระบาทสร้อยเป็นการทำการเกษตรแบบวนเกษตร มีลักษณะคล้ายกับเป็นป่ากันชนให้กับป่าต้นน้ำลำธาร ให้ได้รับการปกป้องรักษาเป็นอย่างดีและมีบทบาทสำคัญในการจัดทำแนวกันไฟและป้องกันไฟป่า พรชัย ปรึกษาปัญญา (2544 อ้างแล้ว) สรุปว่าหากไม่มีชุมชนป่าเมืองแล้ว ป่าไม้ทั้งป่าในเทือกเขาผีปันน้ำคงถูกถางป่าเพื่อทำไร่ฟันไปจนหมดในช่วงปี พ.ศ. 2510-2520 จนหมดสิ้นแล้ว ประกอบกับระบบการผลิตและวิถีชีวิตของชาวป่าเมืองอุดมไปด้วยแบบแผนประเพณีปฏิบัติที่สอดคล้องและเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายเสาร์คำ ทิพจร และนายวัน อินทนนท์ ชาวสวนเมืองบ้านพระบาทสร้อยกล่าวว่า “การทำสวนเมือง เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่ทำลายป่าเพิ่มเติม ไม่ล้มต้นไม้ใหญ่ การปลูกตอนแรกจะหยอดเมล็ดเมืองตามโคนต้นไม้ใหญ่จนงอกโตประมาณสามศอก และอายุต้นเมืองได้ประมาณ 3 ปี จึงลิดกิ่งต้นไม้ที่คลุมต้นเมืองออก แต่ก็ยังคงต้นไม้ใหญ่ไว้บังแดด จากการสังเกตบริเวณสวนเมืองที่เป็นที่โล่งแจ้ง ต้นเมืองจะแคระแกรน อีกอย่างอายุของต้นเมืองมีอายุยืนยาวหลายชั่วอายุคน พอต้นเมืองโตเกิน ที่จะเก็บยอดได้ก็จะทำการตอน ให้แตกหน่อใหม่ ส่วนการใช้น้ำสวนเมืองไม่ได้กั้นน้ำจากเหมืองฝายมาใช้เพราะอาศัยเพียงน้ำฝนก็เพียงพอ ไม่ต้องบำรุงดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมีเพียงแต่การถางหญ้าวัชพืช ศัตรูพืชที่คอยแย่งอาหารก็ทำสวนเมืองได้แล้ว”

จะเห็นได้ว่าในระบบความคิด ความเชื่อของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละยังคงมีความเชื่อเรื่องผี ที่ยึดติดมากับการมีวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่กับป่า มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติว่า ดิน น้ำ ป่าไม้ จะมีผีหรือเทวดารักษาอยู่ เพื่อคอยปกป้อง คุ้มครอง รักษาคนและธรรมชาติให้อยู่ดีมีสุข ปราศจากอันตรายต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้วภูมิปัญญาจะสะท้อนความสัมพันธ์ใน ลักษณะต่างๆ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ชุมชนและ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ (สามารถ จันทรสุรีย์, 2536 อ้างแล้ว) และเกิดกระบวนการเรียน สะสมความรู้ ถ่ายทอดความรู้ ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536 อ้างแล้ว) ที่สืบทอดกันมาที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตและการใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนคนพื้นเมืองบ้านพระบาทสี่รอยที่เชื่อว่าการทำสวนเมี่ยง เป็นการทำเกษตรกรรมแบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การทำสวนเมี่ยง เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่ทำลายป่าเพิ่มเติม ไม่ล้มต้นไม้ใหญ่ การใช้น้ำ สวนเมี่ยงไม่ได้กั้นน้ำจากเหมืองฝายมาใช้เพราะอาศัยเพียงน้ำฝนก็เพียงพอ ไม่ต้องบำรุงดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมีเพียงแต่การถางหญ้าวัชพืช ศัตรูพืชที่คอยแย่งอาหารก็ทำสวนเมี่ยงได้แล้ว (เสาร์คำ ทิพจร, 2551: สัมภาษณ์) และ (วัน อินทนนท์, 2551: สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพรชัย ปรีชาปัญญา (2544 อ้างแล้ว) ส่วนชุมชนเผ่าลัวะบ้านเมืองกะ ยังมีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเหนียวแน่นจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การแบ่งเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ใช้สอยและเป็นที่ทำกิน ชุมชนเผ่ากระเหรี่ยงและชุมชนเผ่าม้งบ้านแม่กะเปียง

เนื่องจากชุมชนของพวกตน ทั้งม้ง และกระเหรี่ยง นับถือศาสนาคริสต์ได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดจากเดิมที่มีความเชื่อเรื่องผี เปลี่ยนมายึดถือหลักคำสอนของพระคัมภีร์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เชื่อว่าการอนุรักษ์ป่าเป็นข้อกำหนดไว้ในพระคัมภีร์ป่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพระเจ้าที่ทรงประทานมาให้ โดยสอดคล้องหลักคำสอนในพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ทางคริสต์ศาสนา เช่นการเข้าโบสถ์ทางคริสตจักรทุกวันอาทิตย์ วันคริสต์มาส วันอีสเตอร์และยังมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของพวกตนอยู่ จะมีการสอนภาษากระเหรี่ยงให้แก่เยาวชนให้ทุกคนเขียนภาษากระเหรี่ยงให้ได้ พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมทอผ้า การอนุรักษ์การเล่นและดนตรีของชุมชน เป็นต้น (เปา แซ่ฮ่าง, 2551: สัมภาษณ์)

2) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน

สังคมชุมชน มีระบบคิดและความเชื่อ ที่ได้ถูกวางไว้เพื่อเป็นระเบียบแบบแผนไว้คอยควบคุม และเสริมสร้าง ความผูกพันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านที่เป็นรูปธรรมและด้านที่เป็นนามธรรม ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้ผลิตที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการได้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากร การพึ่งพากันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่วนทางด้านที่นามธรรม เน้นการได้รับประโยชน์ทางด้านของจิตใจ การเป็นที่พึ่งทางใจโดยผ่านความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหนือธรรมชาติ เป็นกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการเชื่อมโยงระบบคิดและความเชื่อที่เป็นนามธรรมสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการเชื่อมโยงทางด้าน ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ สังคมล้านนามีระบบคิดและความเชื่อที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ ความเชื่อเรื่องศาสนา และ เรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผี

ระบบ ความเชื่อทางศาสนาเป็นกลไกควบคุม สังคม เป็นพื้นฐานของการสร้างกฎเกณฑ์ จารีต ประเพณี เป็นสิ่งแสดงถึงความดีงาม ผ่านประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่ช่วยสานสัมพันธ์ หล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวส่วนความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผี โดยจะมีการบนบานสานกล่าวและเซ่นไหว้ เพื่อตอบแทนในสิ่งที่ขอได้ตามประสงค์ หรือเพื่อเป็นการขอขมา เมื่อมีการลบลู่คู่มิ่น โดยจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม และจะปฏิบัติควบคู่ไปกับการประกอบกิจกรรม ทางประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ในทางศาสนา ของสังคมชุมชน ทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชน (ยศ สันตสมบัติ, 2542 อ้างแล้ว)

ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละมามีพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนทั้งประเพณีพิธีกรรมทางทางด้านพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างและค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องพอสรุปพิธีกรรมและประเพณีของชุมชนที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้คือ

- **พิธี ไหว้ขุนหลวงวิลังคะ** เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดและปฏิบัติมายาวนานของชุมชนบ้านเมืองกะ ซึ่งเป็นชุมชนชาวลัวะ ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนจะถูกกลืนไปกับสภาพสังคมยุคใหม่เกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งบ้านเรือน การแต่งกาย ภาษาพูด วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ แต่ก็ยังมีสิ่งหนึ่งที่ชุมชนยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติที่จะต้องทำทุกปี ซึ่งเป็นเรื่องบ่งชี้ว่า “ความเชื่อ สรรพทศ ต่อบรรพบุรุษยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่น” นั่นก็คือ ในเดือน 9 ของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนมิถุนายน ชุมชนจะมีการจัดประเพณี “ไหว้ขุนหลวง” ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน โดยมีผู้ศรัทธา คอยคำ ผู้เฒ่าชาวลัวะเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม พิธีนี้จะเริ่มทำช่วงก่อนฤดูฝนที่ชาวนาจะลงสวน ทำไร่นานา ด้วยมีความเชื่อว่าหากทำพิธีเลี้ยงขุนหลวงแล้วจะทำให้พืชผลดี ฟ้าฝน น้ำ ปลาอุดมสมบูรณ์ ส่วนวันที่จะทำการเลี้ยงขุนหลวงนั้นต้องกำหนดวันอีกทีหนึ่ง โดยวันที่จัดต้องไม่ใช่วันศีล (วันพระ) ไม่ใช่วันเสียด ไม่ใช่วันอาทิตย์ วันจันทร์ และวันพุธ ซึ่งปีหนึ่งมีครั้งเดียว โดยปกติแล้ว เครื่องเซ่นไหว้พ่อขุนหลวงวิลังคะมีอาหารหลักอยู่ 2 ชนิด ก็คือ ไก่และหมู ซึ่งการเลี้ยงมีการสลับกันไปโดย เลี้ยงไก่ 2 ปี เลี้ยงหมู 1 ปี สลับกันไป นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขว่าถ้าปีไหนเลี้ยงหมู ก็จะดูวันที่พ่อขุนหลวงจะกินหมู ถ้าปีไหนเลี้ยงไก่ ก็จะดูวันที่พ่อขุนหลวงกินไก่ โดยมีเงื่อนไขการเลี้ยงหมูหรือไก่ ดังนี้ คือปีที่เลี้ยงไก่ ทุกครอบครัวในหมู่บ้านจะนำไก่มารวมกัน แล้วนำมาต้มเพื่อเลี้ยงขุนหลวงแล้วนำเอาเลือดไก่ที่เชือดกันสดๆ มาทาที่บ้าน ไค้ขึ้นศาลขุนหลวง ศาลเสนาซ้ายขวา ศาลข้าง ม้าส่วนปีที่เลี้ยงหมู ต้องเป็นหมูดำตัวเมียเท่านั้น การฆ่าหมูให้ใช้ไม้แหลมแทง ห้ามใช้มีดโดยเด็ดขาด แล้วเอาเลือดหมูใส่ถ้วยถวาย เครื่องบวงสรวงที่สำคัญในพิธีกรรมเลี้ยงขุนหลวงมีดังนี้

1. ตะแห่วหลวง เป็นสัญลักษณ์ของพิธีเลี้ยง เพื่อขอฟ้าขอฝนทำไร่ทำนา ให้นำดี มีลักษณะเป็น ตา 9 ตา มีโชร้อยปลา 2 เส้น เพื่อให้มีน้ำ ปลา อุดมสมบูรณ์และไม่มีการกำหนดว่าต้องเป็นใครที่จะสานตะแห่วหลวงได้ ใครก็สามารถสานได้

2. ก๋วยโจ้น จะเป็นการสานก๋วย (ตะกร้า) เล็กๆ เพื่อใส่ของไหว้ขุนหลวง เสนาซ้ายขวา และหลักข้างม้า เพราะสมัยก่อนไม่มีช้อน ชาม ชัน โตก เลยใช้ตอกสานเป็นก๋วยและเอาอาหารใส่เข้าไป แล้วแต่ว่าปีนั้น ๆ เลี้ยงหมูหรือไก่ โดยจะทำทั้งหมด 8 อัน เนื่องจากพ่อขุนหลวง ท่านจะทรงช้าง และมีเสนาซ้ายขวาม้า ดังนั้น เวลาเลี้ยงขุนหลวงต้องทำก๋วย โจ้นเลี้ยงขุนหลวง เจ้าที่เสื่อบ้าน หลักข้าง หลักม้า เสนาซ้าย เสนาขวา แล้วก็หลักตะแห่ว รวมทั้งหมด 8 อัน ผู้ดำเนินพิธีกรรมจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถพูดภาษาลัวะที่จะสื่อสารกับพ่อขุนหลวงได้ ซึ่งในปัจจุบันเป็นพ่ออุ้ยศรี พ่ออุ้ยศรีจะอัญเชิญพ่อขุนหลวงมารับของเลี้ยงเป็นภาษาลัวะ โดยมีคำกล่าวแปลเป็นภาษาไทย คือ “เจ้าพ่อขุนหลวงวันนี้วันดีมาเลี้ยงขุนหลวงพร้อมเล่มเล็กเล่มใหญ่ให้เจ้าพ่อมาขอเจ้าพ่อมารับมากินให้อิ่มๆ” ในอดีตการทำพิธีเลี้ยงขุนหลวง เวลาทำพิธีทำพิธีอยู่ห้ามออก และคนที่อยู่ข้างนอกเวลาทำพิธีห้ามเดินเข้ามา มีการห้ามคนในออก ห้ามคนนอกเข้ามาในหมู่บ้าน โดยจะสานตะแห่วแม่ม้าไว้หน้าหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้คนอื่นเข้า นอกจากชาวลัวะเท่านั้น (ไพศาล ไทยใหม่ และคณะ, 2549 อ้างแล้ว)

- พิธีเลี้ยงผีเสื่อบ้าน ผีเสื่อบ้านเป็นผีเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลและเครือญาติให้ยอมรับกฎการอยู่ร่วมกันของชุมชน กฎระเบียบของผีเสื่อบ้านในหมู่บ้านนั้นไม่ตายตัวเหมือนผีปู่ย่า เมื่อมีหลายตระกูลรวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้านจะมีผีคุ้มครองดูแลหมู่บ้านให้สงบสุข อุดมสมบูรณ์ ชุ่มเย็น โดยจะตั้งศาลขึ้นเรียกว่า ศาลเสื่อบ้าน ศาลเจ้าบ้าน หรือศาลเจ้าพ่อบ้านที่ตั้งของศาลมักเป็นต้นไม้ใหญ่หรือจอมปลวก เชื่อกันว่าผีเสื่อบ้านอาจมีพาหะใช้ในการออกตรวจหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2527) ชาวบ้านเมืองก็จะทำพิธีการเลี้ยงขุนหลวงและเลี้ยงเสื่อบ้านไปพร้อมๆ กัน โดยการแบ่งอาหาร ไปถวายแก่เสื่อบ้านด้วย คือผีที่คอยดูแลทุกข์สุข ของคนในหมู่บ้าน ให้มีความสุขสมบูรณ์ร่างกายแข็งแรง ปกป้องกันภัยต่างๆ เช่น พายุ โรคระบาดต่างๆ จะเลี้ยงตอนเดือนหกเป็ง (ขึ้น 15 ค่ำ) ของทุกปี หรือเดือนมีนาคม ส่วนชาวบ้านพระบาทสี่รอยจะเลี้ยงพร้อมกับงานสร้างน้ำพระพุทธรบาทสี่รอย

- พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เชื่อตามที่พ่อแม่ได้บอกกล่าวไว้และเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและผีขุนน้ำจะเป็นผู้ดูแลป่าขุนน้ำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ นำมาใช้ดื่มกินและเพาะปลูกได้อย่างเพียงพอไม่มีขาด อีกทั้งช่วยลดบันดาลให้ข้าวในนา การปลูกข้าวโพด การปลูกถั่วเหลือง การปลูกถั่วปลูกงาได้ผลผลิตดี มีพอกิน ถ้ามีปัญหา เกษกภัยต่างๆ เช่น โรคแมลง พายุฝน

เข้ามาก็จะช่วยขจัดปัดเป่าให้พ้นไปจากที่คินของตน เมื่อปีใดทะเลย หรือละเว่น อาจจะทำด้วยความตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจต่อพิธีกรรมเลี้ยงผี หากมีการปลูกพืช ก็จะเกิดความเสียหาย น้ำแล้ง ผลผลิตไม่พอกิน ก็จะคิดว่าเป็นเพราะเจ้าที่เจ้าทางบันดาลโทษเอา จึงต้องมีการเลี้ยงผีเป็นการขอขมาลาโทษ จัดเหล้ายาปลาปิ้งแล้วแต่กำลังศรัทธาเป็นเครื่องเช่น ไห้ว เพื่อเป็นการสักการะและขอขมาและมีประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำทุกปี ในเดือน 9 เดือนมิถุนายนผู้เลี้ยงผีขุนน้ำ จะมีชื่อเรียกว่า “ตั้งเช่า” โดยมีชาวบ้านเป็นผู้เลือก ชาวบ้านจะมีการหอมปัจจัย (บริจาคน) สิ่งของในการเลี้ยงโดยไม่จำกัดว่าไถ่ก็ตัว แล้วแต่ชาวบ้านบริจาคน การเลี้ยงผีขุนน้ำสามารถเลื่อนการเลี้ยงได้ แต่ต้องอยู่ในกำหนดปีนั้นๆ ส่วนการเลี้ยงผีขุนน้ำในการต่อท่อประปาจะเลี้ยงตอนที่ต่อท่อน้ำประปา เพื่อขอน้ำจากผีขุนน้ำหลังจากวางท่อประปาเสร็จ ก็จะทำการเลี้ยงหมูหนึ่งตัว เหล้า และเครื่องเช่น ไห้ว และจะเลี้ยงที่บริเวณขุนน้ำนั้นๆ พอเลี้ยงเสร็จก็จะขอแบ่งปันจากที่ เจ้าที่ผีขุนน้ำได้กินเสร็จเรียบร้อยแล้ว และจะนำมาประกอบอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่ไม่ร่วมพิธี ที่บริเวณขุนน้ำนั้น โดยจะไม่นำหัวหมูและเครื่องเช่น ไห้วเข้าบ้าน

- **ผีเจ้าป่า เจ้าเขา** ชุมชน มีความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่า เจ้าเขาควบคุมกำกับผีขุนน้ำ เพราะป่าเขาและขุนน้ำเป็นส่วนหนึ่งของคนและกัน ดังนั้นเมื่อมีการเลี้ยงผีขุนน้ำก็จะมีผีเจ้าป่าเจ้าเขาควบคุมกำกับไปในตัว และเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเช่นกัน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ซึ่งสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการวางป่า โคนต้นไม้ จะมีการบนบานศาลกล่าวเจ้าที่เจ้าทางไว้ก่อน พอวางป่าเสร็จหรือเผาเรียบร้อยแล้ว บริเวณที่จะทำการเพาะปลูกก็จะมีผีเจ้าป่าเจ้าเขาตามที่ได้บนบานศาลกล่าวเอาไว้ เพราะในสมัยก่อนการเลือกทำเลที่จะวางป่าเพื่อ การปลูกข้าวไร่ หรือพืชไร่อื่นๆ มักจะเลือกหาทำเลที่เป็นที่ตากแดด คือที่ที่มีแสงแดดส่องถึงทั้งวันและมักจะอยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขา เพราะจะได้รับแสงแดด ในตอนบ่าย พอวางป่าเสร็จและเผาเรียบร้อยแล้ว บริเวณที่จะทำการเพาะปลูก จะมีการเลี้ยงผีตามที่ได้บนบานไว้

การเคารพนับถือผีเจ้าป่า เจ้าเขาก็เหมือนกับการเคารพเจ้าที่ทางโลก คือ คนเปรียบเหมือนกับป่าไม้เป็นเจ้าที่ของป่า ผู้ใหญ่บ้านก็เป็นเจ้าที่ของหมู่บ้าน เมื่อเราจะเข้าไปทำอะไรในพื้นที่จะต้องบอกกล่าวเจ้าที่เสียก่อน การเข้ามาทำมาหากินจะต้องมีความเคารพยำเกรง เกรงใจกันก่อนจึงจะไม่มีปัญหา(สุขคำ คำแสน, 2551: สัมภาษณ์) สะท้อนให้เห็นว่าผีเจ้าป่าเจ้าเขานั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก ถึงแม้ว่าเมื่อตอนที่เข้าไปบนบานจะไม่มีใครรู้ใครเห็นด้วยก็ตาม พอเสร็จงานดาที่ขอไว้ก็ต้องทำการเลี้ยง เพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณที่ช่วยให้ภารกิจเสร็จสิ้นไปด้วยดีสมดังปรารถนา และเพื่อเป็นการปฏิบัติตามที่ตนได้รับปากไว้ แม้จะเป็นผีก็ตามซึ่งหลังจากได้เลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางแล้วก็จะมีความสบายใจ จะเป็นผู้ปกป้องดูแลรักษาผืนป่าไว้ หากผู้ใดเข้าไปหาของป่า เลื่อยไม้ หรือทำกิจกรรมอื่นๆ โดยที่ไม่ได้ขออนุญาตเจ้าป่าเจ้าเขา ก็จะปรากฏเหตุการณ์เหลือเชื่อ เป็นลาง

บอกเหตุมาบอกกล่าว อันเป็นปรากฏการณ์ที่สื่อระหว่างคนที่อยู่กับป่า กับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

ในสวนเมี่ยงของตนจะมีผีเจ้าที่อยู่ และจะเลี้ยงหัวหมูทุกปี หลังจากเก็บเกี่ยวเมี่ยงเสร็จและเชื่อว่าจะทำให้สวนเมี่ยงคลาดแคล้วจากภัยพิบัติต่างๆ จากการสังเกตและความเชื่อของตนเองในช่วงหลังเวลาเกิดพายุลูกเห็บที่บริเวณหมู่บ้านมักจะผ่านสวนของตัวเองเสมอ และความเชื่อเรื่องผีกับการตัดไม้ยังถือเป็นกุศโลบายอยู่ในชุมชน ไม่เชื่อแต่อย่าลบหลู่ อาจมีอันเป็นไปถึงชีวิตได้ ดังความเชื่อเรื่องวัดพระบาทสี่รอย ลานพระบาทที่มีการสร้างโบสถ์ในปัจจุบันเคยมีบ้านคนอาศัยอยู่ แต่ก็มีอันเป็น โดยไม่รู้สาเหตุ จึงเกิดความเชื่อว่าเป็นคนธรรมดาที่บุญบารมีไม่ถึงแต่เข้าไปอยู่ในที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าจึงมีการย้ายออกไป (สังค บุตระลี, 2551: สัมภาษณ์)

- **ผีเหมืองฝาย** พิธีเลี้ยงผีฝายในหมู่บ้านเพื่อแสดงความนับถือและขอบคุณที่ผีฝายให้น้ำ รวมทั้งขอมาหากได้ล่องเกินต่อผี โดยวันแรกของปีที่จะเริ่มลงมือทำนาคือก่อนวันเข้าพรรษาจะมีการเลี้ยงผีเหมืองฝายเมื่อเลี้ยงผีฝายเสร็จแก่เหมืองจะนำชาวบ้านไปทำการล่องเหมือง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2537 อ้างแล้ว) โดยจะมีแก่เหมืองเป็นผู้ทำพิธีเลี้ยง เครื่องเช่น ไหว้จะมีการรวบรวมข้าวของเครื่องเช่น หรือเงินจากลูกเหมือง ส่วนใหญ่จะนิยมใช้หมูกับไก่สลับกันทุกปี รวมทั้ง บุหรี่ เหล้า จะมีการล่องเหมืองและเลี้ยงผีเหมืองฝายทุกปีหลังจากล่องเหมืองฝายเสร็จ ก็จะไปล่องน้ำเข้านา ในเดือน 9 เมือง คือเดือนมิถุนายน มักจะเลี้ยงในช่วงเช้าช่วงที่ดวงตะวันกำลังจะขึ้นซึ่งมีความเชื่อว่าจะทำให้ผลผลิต ข้าว และพืชผักขึ้นดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ส่วนการเลี้ยงผีเหมืองฝายของระบบประปาของหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านจะเข้าไปทำบ่อพักน้ำ บริเวณต้นน้ำหรือขุนน้ำเพื่อต่อระบบประปาใช้ในหมู่บ้านหมู่บ้าน ต้องมีการบนบานสานกล่าวก่อนแล้วพอเสร็จงาน จะทำการเลี้ยงผีขุนน้ำ แต่ไม่ได้เลี้ยงทุกปี คือเมื่อมีการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อขออนุญาตเจ้าหน้าที่และบอกกล่าว เพื่อขอให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และช่วยปกป้องรักษาแหล่งน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี

- **พิธีเลี้ยงผีม่อน (ผีปู่แสะย่าแสะ)** ชาวบ้านเมืองก็จะเลี้ยง ภายหลังจากการเลี้ยงขุนหลวงแล้ว ภายในเดือน 9 เดือนมิถุนายน ต้องทำการเลี้ยงผีม่อนด้วย ตัวอย่างเช่น ถ้าตั้งใจจะปลูกข้าววันนี้ ต้องเลี้ยงผีม่อนวันนี้ ต้องตั้งข้าวก่อน โดยมีการเลี้ยงไก่และทำถ้วยโจ้ (แต่ไม่มีการทำตะแหลวง) แล้วจึงจะลงแขกปลูกข้าว

- **ผีเจ้านาย / เจ้าทรง** ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอยมีประเพณีเลี้ยง ผีเจ้านาย / เจ้าทรงทุกปี จะเลี้ยงในเดือน 4 เปีง (เดือนมกราคม ขึ้น 15 ค่ำ) บ้าง เดือน 6 เปีง (เดือนมีนาคม ขึ้น 15 ค่ำ) บ้าง โดยมีร่างทรง (ม้าทรง) มาจากบ้านหนองก้าย ชาวบ้านเรียกกันว่า ผีเจ้าบ่อแก้ว เป็นผีเจ้าบ้านและมีเจ้าพ่อสายรุ้ง เจ้าข้อมือเหล็ก เป็นผีผู้มาเยือน ในแต่ละปีจะถวายอาหารคาว หวาน ที่สำคัญ

ต้องมีไข่ต้มครอบครัวละฟอง เป็นความเชื่อว่าเป็นการปกป้อง รักษาหมู่บ้านให้ชาวสะอาด เหมือนผิวไข่

- **ผีต้ง ผีนา** มีความเชื่อว่า จะช่วยปกป้องรักษาพื้นที่ไร่นา รักษาพืชผล ข้าว ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ได้ผลิตผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย จะทำพิธีเลี้ยงหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะมีการเลี้ยงผีอยู่สองครั้งคือ ก่อนการเพาะปลูก และหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตก่อนการหว่านไถชาวบ้าน จะทำการเลี้ยงผีนาพร้อมกับทำการแฮกนา โดยทำการปลูกข้าวที่บริเวณใดบริเวณหนึ่งของนา หลังจากนั้นจึงเกี่ยวต้นนำข้าวที่ปลูกนั้นไปเก็บไว้บนห้างผีนา (เป็นตะที่สานด้วยไม้ไผ่) พร้อมกับการนำกระทงใบตองใส่ข้าวปลาอาหาร ของคาวหวานไปวางไว้ เพื่อบวงสรวงบอกกล่าวให้ผีนาช่วยดูแลผลผลิตอย่าให้มีสิ่งใดมารบกวน

หลังจากเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็จะมาช่วยกันมัดเฟือง ขนข้าวใส่ยุ้ง (หลองข้าว)ซึ่งจะมีพิธีกรรมเรียกขวัญข้าวขึ้นหลองด้วย โดยมีการกล่าวเป็นสำนวนโวหารแบบล้านนา หลังจากนั้นจึงนำข้าวมัดแรกที่เกี่ยวไว้ขึ้นไปบนหลองข้าวก่อน เพื่อเป็นการเชิญขวัญข้าวให้กลับมาอยู่ที่ยุ้ง (หลังจากที่จะต้องผ่านกระบวนการสืบสายพันธุ์ข้าวมาตลอดระยะเวลาของการเพาะปลูก) ในหลองข้าว นั้นชาวบ้านจะใส่ใบขนุน ลูกฟัก เอาไว้ด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยให้มีข้าว มีสัตว์น้ำ กินเพียงพอตลอดทั้งปีนั่นเอง

- **พิธีกรรมบวชป่า** การบวชต้นไม้ เดิมเป็นการบวชต้นไม้ใหญ่ ต้นไม้ที่เป็นพญาไม้ ในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธ กับผี ต่อมาเริ่มมีหลายชุมชนที่ประยุกต์ความเชื่อทางพุทธศาสนามาใช้คู่แล้กรักษาป่า “การบวชป่า” จึงเกิดขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อ ว่างดเว้นจากการทำความชั่ว การเบียดเบียนธรรมชาติ ผู้มีจิตใจอ่อนโยนมีคุณธรรม ก็จะละเว้น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การบวชป่า ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ประกอบพิธีกรรม หรือการนำเอาผ้าเหลืองไปมัดกับต้นไม้เท่านั้น แต่กิจกรรมการบวชป่าเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความผูกพันและพึ่งพาอาศัยระหว่างคน ต้นไม้ และสัตว์ป่าซึ่งจะส่งผลดีต่อระบบนิเวศน์ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและประชาชนคือ การรักษาพืชอาหารของสัตว์ป่า การรักษาแม่พันธุ์(พญาไม้)และการเพิ่มพืชอาหารให้กับชุมชน (โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นฯ, 2539)

ในการประกอบพิธีบวชป่าจะไม่ได้กระทำทุกปี การบวชป่าแต่ละครั้งก็จะย้ายสถานที่ไปเรื่อยๆ โดยเลือกสถานที่ที่มีการบุกรุกทำลายป่า หรือแผ้วถางป่า เพราะเมื่อทำพิธีบวชป่าแล้วจะมีผ้าเหลืองผูกติดกับต้นไม้ไว้เป็นสัญลักษณ์ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าตัดไม้อีก เพราะเชื่อว่าป่านั้นได้บวชตามพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ถ้าไปตัดหรือแผ้วถางก็จะเกิดความไม่เป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็จะร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำแนวกันไฟไปด้วย โดยร่วมกันเป็นกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่เลาะ

- **วันคริสต์มาส** ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวคริสต์ โดยมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี จะมีกิจกรรมของหมู่บ้าน คือกิจกรรมเยาวชนกลับบ้าน โดยลูกหลานที่ไปทำงานหรือศึกษาเล่าเรียนในตัวเมือง จะต้องกลับบ้านเพื่อร่วมกิจกรรมดังกล่าว มีดนตรี การแสดง การจำหน่ายอาหาร และของที่ระลึก นำรายได้เข้าเป็นกองทุนเพื่อใช้เป็นงบประมาณในการอนุรักษ์ คูแล รักษาป่าไม้ เหมืองฝาย ทุนการศึกษาแก่ผู้ยากไร้ เป็นต้น

- **ประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอย** งานประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอย ซึ่งเป็นงานประจำปีทางวัด ได้จัดทำบุญทุกๆปี มีการเดินแห่ขบวนฆ้อง กลองและของวัตถุไทยทานพร้อมด้วยของบริวารขึ้นสู่บนยอดเขา คือ วัดพระพุทธบาทสี่รอยหรือเรียกว่าประเพณีเดียวขึ้นคอย (เดินขึ้นเขา) งานทุกๆปีมีการจัดทำบุญ 2 วัน คือ วันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 4 โดยเย็นวันขึ้น 14 ค่ำ ของทุกๆปี จะมีการเดินขบวนแห่ฆ้อง กลอง เดินขึ้นไปวัดพระพุทธบาทสี่รอย โดยเริ่มเดินตั้งแต่ตอนค่ำ เวลา 20.00 น.เป็นต้นไป จนขึ้นถึงวัดพระพุทธบาทสี่รอยเช้าในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 แล้วก็ประกอบพิธีทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ สามเณร ระยะทางที่ใช้ในการเดินทางขบวนแห่ขึ้นวัดพระพุทธบาทสี่รอยรวมทั้งหมด 16 กิโลเมตรโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการอนุรักษ์ รักษาประเพณี (เดียวขึ้นคอย) เดินขึ้นเขาหรือประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยประจำปี อีกทั้งเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทยและพุทธศาสนิกชนผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างแนวทางให้ชนรุ่นหลังได้เดินตามแนวทางปฏิบัติสืบต่อไป และเพื่อเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธบาทสี่รอยด้วยการเดินถวายพุทธบูชาเป็นการชักจูงศรัทธาสาธุชนได้แสดงออกซึ่งความสามัคคีและความตั้งมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งทางใจการดำเนินชีวิต เป็นกำลังใจให้ประกอบแต่คุณงามความดี ประพฤติปฏิบัติ ทาน สิด ภาวนา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนายั่งยืนยาวไปตลอดกาล

ผู้ที่ริเริ่มจัดงานทำบุญประจำปีหรือประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยคือ ท่านครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย ซึ่งท่านครูบาศรีวิชัยเป็นผู้นำญาติโยมศรัทธาสาธุชนเดินขบวนแห่ฆ้อง กลอง ขึ้นไปวัดพระพุทธบาทสี่รอยเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2472 ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีถนนหนทาง ต้องเดินบุกป่าฝ่าดงขึ้นด้วยความยากลำบาก ต้องขึ้นเขาและข้ามลำน้ำห้วย 32 ท่า ขึ้นไปถึงเช้าในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 4 (เดือน 6 เป็งเหนือ) และทำบุญตักบาตร เจริญพระพุทธมนต์ สงกรานต์พระพุทธบาท อยู่ปฏิบัติธรรม 1 ค่ำ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปครูบาศรีวิชัยจึงสั่งให้ร่วมกันสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยขึ้นทุกๆปี หลังจากนั้นทางศรัทธาสาธุชนที่อาศัยอยู่ที่เชิงเขาและได้ร่วมกับครูบาศรีวิชัย ในครั้งนั้น ก็ได้พากันประพฤติปฏิบัติมาประมาณ 30 ปีหลังจากนั้น ประเพณี (เดียวขึ้นคอย)หรือประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยก็ถูกทิ้งและลืมไป เพราะการเดินทางขึ้นวัดพระพุทธบาทสี่รอย ซึ่งไม่มีถนนหนทางรถยนต์ไม่สามารถขึ้นได้ ประกอบด้วยครูบาศรีวิชัยได้มรณภาพ ครู

บาอาจารย์และศรัทธาญาติโยมที่เคียงร่วมงานกันจัดทำประเพณีสงกรานต์ประจำปี ก็เฒ่าแก่ชราไม่สามารถจะเดินขึ้นได้ ประเพณีนี้จึงถูกลืม พอมาถึงปีพ.ศ.2536 ประเพณีนี้จึงถูกรื้อขึ้นมาใหม่ โดยเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทสี่รอยของคัมภีร์ปัจจุบัน คือ พระครูพุทธบาทเจติยารักษ์ (ครูบาพรชัย ปิยวัฒน์) และได้จัดงานประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยมาทุกๆ ปี จนถึงปัจจุบัน ก็มีญาติโยมศรัทธาสาธุชนเดินทางไปร่วมกันเป็นจำนวนมากและพึงได้รับน้ำสรงพระราชทาน 2 ปี และต่อไปทุกๆ ปี ก็จะขอพระราชทานน้ำสรงทุกปี เพื่อน้อมนำมาสรงรอยพระพุทธบาทในงานประเพณีสงกรานต์พระพุทธบาทสี่รอยประจำปี ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 และจะรักษาประเพณีดั้งเดิมและทรงคุณค่านี้ตลอดไป (พระครูพุทธบาทเจติยารักษ์, 2551)

- **ประเพณีวันสงกรานต์** ตรงกับเดือนเจ็ดของภาคเหนือ ซึ่งเอาวันที่ 13 เมษายนของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยล้านนา แต่ปัจจุบันได้แผ่ขยายไปทั่วประเทศจนถือได้ว่าเป็นประเพณีของปวงชนชาวไทย จะมีการดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ลูกหลาน ญาติพี่น้องจะรวมกลุ่มกันที่วัดดำหัวผู้สูงอายุที่เคารพนับถือ เพื่อขอพรที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นอกจากนี้จะมีการสาดน้ำซึ่งกันอย่างสนุกสนาน หลังจากรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่เสร็จชาวบ้านก็จะทำการสรงน้ำพระพุทธรูปและมีขบวนแห่นางสงกรานต์ จะจัดเป็นประจำทุกปี ซึ่งวัฒนธรรมของเหนือจะถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันรวมญาติกันญาติพี่น้องที่ไปอยู่ที่อื่นไม่ว่าจะย้ายออกจากหมู่บ้านไปหรือที่ไปประกอบอาชีพในที่อื่นอื่น จะถือเอาวันสงกรานต์กลับมาเยี่ยมบ้าน ซึ่งจะมีการรวมกลุ่มพบปะสังสรรค์กันในเรื่องร่วมรุ่น ร่วมโรงเรียน จะมีการรดน้ำ ดำหัวครูบาอาจารย์ แสดงความกตัญญูคุณเดวดี พร้อมจัดทำผ้าป่ามาถวายวัด เพื่อเป็นการทำบุญและกลับมาทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นเดิมของตนเองและจะมีพิธีสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ ซึ่งชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่และยังคงอนุรักษ์และสืบสานประเพณีสงกรานต์สืบต่อกันมาอย่างแน่นเหนียว

- **ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา** ในเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม มีประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ตามประเพณีที่ยึดถือมาตั้งแต่ พุทธกาลที่ให้อภิกขุอยู่ประจำที่เพื่อเข้าพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน ให้อภิกขุถือโอกาสเล่าเรียนธรรมวินัยต่างๆ เป็นการสืบทอดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา บิณฑบาต จึงนิยมบวชลูกหลานเป็นภิกษุในช่วงเข้าพรรษา เพื่อให้มีโอกาสศึกษาธรรมวินัยทางพระภิกษุสงฆ์จะมีการเตรียมเสนาสนะ เพื่ออยู่จำพรรษาทำวัตร ในส่วนฆราวาสตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ นำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสารอาหารแห้งและปัจจัยจำเป็นอื่นๆ มารวมกันที่ศาลาเปรียญเพื่อถวายพระ และมักจะมีกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเช่นการพัฒนาหมู่บ้านตัดหญ้าหน้าบ้านและพัฒนาที่สาธารณะต่างๆ เช่น วัดวาอาราม ป่าช้า โรงเรียน และที่ทำการต่างๆ ของชุมชนและมักจะมีการปลูกต้นไม้ในที่สาธารณะของชุมชนเพื่อความร่มรื่นสวยงาม ตกตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน จากนั้นจะมีการร่วมทำวัตร โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้นำญาติโยมทำวัตร โดยจะมีการทำวัตรทุกวัน

ตลอด 3 เดือนที่จำพรรษา และในเทศกาลเข้าพรรษานี้ชาวบ้านบางคนจะยึดถือ ตั่งมั่นที่จะทำความดี โดยงดเหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่างๆ ตลอดระยะเวลา 3 เดือนนี้

- **ประเพณีทำบุญออกพรรษา** ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ถวายจำพรรษา ในวันออกพรรษานี้พระสงฆ์จะร่วมกันทำพิธีออกวันวปารณา คือการเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เนื่องจากบุญออกพรรษาเป็นการชุมนุมพระสงฆ์จำนวนมาก ก่อนที่จะแยกย้ายไปตามพื้นที่ต่างๆ ชาวบ้านถือเป็นการทำบุญที่สำคัญที่จะถวายภัตตาหารและบริวารต่างๆ แด่พระภิกษุ สามเณร ที่จัดเป็นพิเศษ ประกอบกับเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา รอเก็บเกี่ยวผลผลิต อีกทั้งสภาพดินฟ้าอากาศแจ่มใสเป็นช่วงย่างเข้าสู่ฤดูหนาว อากาศเย็นสบาย ชาวบ้านจึงถือโอกาสทำบุญวันออกพรรษา

- **ประเพณีลอยกระทง (ยี่เป็ง)** ในช่วงเดือน พฤศจิกายน ของทุกปีจะมีประเพณีลอยกระทงชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งสถานที่บริเวณวิหาร วัด โดยทำเป็นซุ้มประดับประดาด้วยกระดาษสีที่จัดทำเป็นดอกไม้ รูปสัตว์ต่างๆ และโคมไฟ และที่บ้านของแต่ละคนก็จะทำการจัดตกแต่งซุ้มประตูลอยกระทงประดับโคม ประทีป โคมไฟ พอดตกกลางคืนก็จะพร้อมกันจุดประทีปโคมไฟ ดูสวยงามพอถึงวันลอยกระทงหรือวันยี่เป็ง ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ปลดปล่อยโคมไฟและลอยกระทงเพื่อขอขมาแม่น้ำลำคลองต่างๆ สะท้อนให้เห็นความกตัญญูรู้คุณ ต่อพระแม่คงคา ซึ่งเปรียบเสมือนผู้มีบุญคุณต่อทุกชีวิต

สรุปได้ว่า จากประเพณีและพิธีกรรม ช่างต้นของชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ กล่าวได้ว่าความเชื่อที่ปฏิบัติผ่านกิจกรรมที่เป็นประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นขบวนการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับสิ่งศักดิ์ที่มนุษย์เคารพยำเกรง ส่งผลให้การอยู่ด้วยกันของมนุษย์เต็มไปด้วยความรักใคร่ปรองดอง และความสามัคคีภายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อที่จะช่วยกันถนอม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ เหลือเฟือถึงคนรุ่นหลังสอดคล้องกับแนวคิดของ มนัส สุวรรณ (2549 อ้างแล้ว) นิวัติ เรืองพานิช (2537 อ้างแล้ว) และเกษม จันทรแก้ว (2539 อ้างแล้ว) โดยผ่านกระบวนการร่วมมือกันสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะและขยายเครือข่ายออกไปในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีขนาดใหญ่ขึ้น คือพื้นที่ลุ่มน้ำปิงและพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาในที่สุด

3) การเรียนรู้และการสืบทอด

กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอด ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ชาวบ้านใช้สติปัญญาของตนสะสมความรู้ประสบการณ์ดำรงชีพมาโดยตลอด มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ กันออกไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น โดยอาศัยศรัทธา

ทางศาสนา ความเชื่อถือผีต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานการถ่ายทอดการเรียนรู้ สืบต่อกันมา ซึ่งระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญ เริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนในรุ่นก่อน การถ่ายทอดในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้ว ก็จะเป็นผู้สอนในรุ่นหลังต่อไป (ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2535)

กระบวนการเรียนรู้ และการสืบทอดของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละหาน ได้มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยเริ่มตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ซึ่งพ่อแม่ได้มีการถ่ายทอดวิถีชีวิตที่อยู่แบบพึ่งพิงป่า เช่น การเก็บหาของจากป่า ไม่ว่าจะเป็น เห็ด หน่อไม้ หรือของป่าอื่นๆ ให้กับลูก โดยในการเข้าป่าแต่ละครั้งจะพาลูกไปด้วย เพื่อให้ได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และในขณะที่เดียวกันก็จะสอดแทรกข้อคิด และสร้างจิตสำนึกตามคำกล่าวของสัมมนา สุขสบาย ประธานกลุ่มแม่บ้านเมืองก๊าะว่า “ของที่มันอยู่ในป่าก็ปล่อยให้มันอยู่กับป่า ไม่ให้เก็บออกมา ถ้าจะเก็บต้องถามแม่ก่อน” ในการเก็บของป่าแต่ละครั้งก็เก็บเอาในจำนวนที่พอเพียงแก่การยังชีพเท่านั้น หรือในการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก ในระหว่างทำนาก็จะสอนลูกหลาน โดยให้ช่วยทำนาพร้อมกับสอนวิธีการและพิธีกรรมต่าง ๆ ไปในเวลาเดียวกัน เช่น การไถนา การเกี่ยวข้าว การเลี้ยงผี ในระดับชุมชนจะส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนสะลงนอก ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน จะสอนให้ปลูกต้นไม้ ปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของต้นไม้ ให้รักป่า โดยกิจกรรมส่วนใหญ่จะร่วมกับชุมชน หรือ กลุ่มเครือข่าย เช่น โครงการปลูกต้นไม้เพื่อแม่ เป็นต้น กิจกรรมชุมชนร่วมกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ละหาน ได้แก่ การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ ชาวบ้านเชื่อว่าป่าเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นป่าของในหลวงฯจะไม่มีใครกล้าบุกรุกเข้าไปตัด ปลูกป่าเพื่อใช้หนี้ เชื่อว่าใน การตัดต้นไม้ก็ต้องมีการปลูกป่าทดแทน และจากการสัมภาษณ์กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งแม่บ้านส่วนใหญ่มีการวางแผนไว้ว่า ถ้าลูกหลานได้ศึกษาในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ก็อยากจะให้ออกไปทำงาน นอกบ้านมากกว่า เพราะในสถานะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีระดับค่าครองชีพที่สูงขึ้นการทำงานที่เป็นหลักแหล่งและมีเงินเดือนประจำจะสามารถช่วยให้บุตรหลานมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าการทำอาชีพแบบพ่อแม่ในปัจจุบัน เพราะเป็นอาชีพที่ล่าหลังและมีรายได้น้อย ไม่แน่นอน และหวังไว้ว่าหากบุตรหลานของตนมีระดับการศึกษาที่สูงจะช่วยยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และสามารถดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งปัจจุบันการศึกษาและเทคโนโลยีได้เข้าถึงมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ถ้าหากเยาวชนรุ่นหลังมีความรู้มากขึ้น ก็อาจเป็นผลดีถ้าหากได้นำเอาความรู้ที่กลับมาพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญขึ้น อีกอย่างหนึ่งวิถีชีวิตของคนแต่ละรุ่นก็ต่างกันและต้องยอมรับในความแตกต่างนี้ด้วย ถ้าจะให้คนรุ่นหลังเข้าป่าเข้าดอย สมบุกสมบันเหมือนคนรุ่นก่อนก็คงจะเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นในเรื่องของวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าลูกหลานจึงเริ่มห่าง

เห็นมากขึ้นตามไปด้วย ส่วนการเรียนรู้ระหว่างครอบครัวภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชนจะถ่ายทอดกันในประเพณีการลงแขก ซึ่งจะเป็นการสอน ปรัชญาหรือ หรือแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์กัน ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญก็จะสอนผู้ที่ไม่มีความรู้ ในงานประเพณีดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ จะเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดกันภายในครอบครัวก่อนในลักษณะพ่อสอนลูก และถ่ายทอดสู่ชุมชน โดยผ่านการบวนการตามประเพณีที่สืบทอดกันมาคือประเพณีการลงแขก อีกทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้กันในที่ประชุมของชุมชน การร่วมงานกิจกรรมและประเพณีต่างๆ ของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและระหว่างเพื่อนบ้าน ที่มีความใกล้ชิดคอยช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของยศ สันตสมบัติ (2524 อ้างแล้ว) และผลการศึกษาของทัศนีย์ หิรัญวงษ์ (2546 อ้างแล้ว) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวกำลังขาดหายไป ในสังคมชุมชนเมือง

(ข) ลักษณะชุมชนและระบบนิเวศ

ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ 4 หมู่บ้าน มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มตามหุบเขา ล้อมรอบด้วยเนินเขาใกล้กับแหล่งน้ำ เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสายคือ ลำห้วยแม่เลาะ ลำห้วยแม่กะเปียง ลำห้วยเต่ารู ลำห้วยโป่ง และลำห้วยลำห้วยเสี้ย ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอยเป็นชุมชนที่อยู่สูงที่สุด เป็นชุมชนของคนเมืองที่ย้ายมาจากบ้านหนองก้าย อำเภอแม่แตงมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารชนิดป่าที่พบเป็นป่าดิบเขาและป่าดิบแล้ง การ ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ตาม 2 ฝั่งลำห้วยแม่เลาะ รอบๆ พระพุทธบาทสี่รอย พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่จะทำสวนเมืองเป็นอาชีพหลักและปลูกไม้ผลเมืองหนาวเช่นส้มในสวนเมือง ซึ่งสวนเมืองจะอยู่ตามเนินเขาเหนือพื้นที่ตั้งหมู่บ้านขึ้นไป

- ชุมชนบ้านแม่กะเปียง ประกอบไปด้วย 2 กลุ่มบ้านคือ กลุ่มบ้านแม่กะเปียง เป็นชุมชนชาวกระเหรี่ยง มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ตามเนินเขาทั้งสองฟากลำห้วยจำนวน 2 สาย คือ ลำห้วยแม่กะเปียงกับลำห้วยเต่ารู ไหลมาบรรจบกันบริเวณเหนือหมู่บ้าน ซึ่งเดิมหมู่บ้านตั้งอยู่ในหุบห้วยแม่กะเปียง แต่โดยข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำนา ไม่สามารถขยายพื้นที่เพิ่มได้ ชาวบ้านจึงตกลงกันย้ายหมู่บ้านขึ้นไปปลูกบนเนินเขาทั้งสองฝั่งของลำห้วยแม่กะเปียง คือที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบันแล้วขุดที่ตั้งหมู่บ้านเดิมเพื่อทำนาแบบขั้นบันได พื้นที่รอบหมู่บ้านจะทำสวนลื่นจี สภาพป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ชนิดป่าเป็นป่าดิบแล้ง มีน้ำตกที่เกิดจาก ลำห้วยแม่กะเปียงไหลผ่าน โขดหินในจุดต่างๆ สูงบ้าง ต่ำบ้าง ตามสภาพภูมิประเทศตลอดและมีน้ำไหลตลอดทั้งปีและ กลุ่มบ้านห้วยเต่ารู เป็นหมู่บ้านชาวม้งขนาดเล็ก ที่อยู่เหนือขึ้นไปจากกลุ่มบ้านแม่กะเปียงประมาณ 2 กิโลเมตร มี

การสร้างหมู่บ้านรวมกันเป็นกลุ่ม มีสวนลื่นจีล้อมรอบหมู่บ้าน มีขุนน้ำค้ำน้ำใซ้อยู่เหนือหมู่บ้านซึ่งเป็นขุนน้ำของลำห้วยเต่ารุ ในปัจจุบันการทำสวนลื่นจีเป็นอาชีพหลักและเชื่อว่าการปลูกลื่นจี จะมีผลผลิต สูงกว่าการปลูกข้าวโพด กับข้าวไร่ ที่ทำเป็นแบบไร่เลื่อนลอยแบบเดิม

- ชุมชนบ้านเมืองกะ เป็นชุมชนเผ่าลัวะ มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ข้างลำห้วยแม่ละ เป็นชุมชนเก่าแก่มิประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ชุมชนบ้านเมืองกะ มีที่ราบเป็นบริเวณกว้างของสองฝั่งลำห้วยแม่กะเปียง ที่อยู่ตอนเหนือของหมู่บ้าน จึงมีการขุดพื้นที่ทำนาแบบขั้นบันไดเป็นขั้นใหญ่ที่สุดของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละ ซึ่งลำห้วยแม่กะเปียง ไหลมาบรรจบลำห้วยแม่ละบริเวณหลังวัดเมืองกะ รอบๆ หมู่บ้านมีการปลูกสวนลื่นจีแต่ไม่ได้ผลเท่าใดนัก มีชนิดป่าที่ผสมผสานระหว่างป่าดิบแล้งกับป่าเบญจพรรณ

- ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก มีลักษณะชุมชนเป็นชนพื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ และมีชนเผ่ามูเซอบางส่วน ลักษณะการอยู่อาศัยยังคงเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่มากกว่าครอบครัวเดี่ยวมีการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณข้างลำห้วย แม่ละ ทำนาตามร่องห้วยเล็กๆ โดยทำการขุดเหมืองฝายจากลำห้วยแม่ละ ส่วนพื้นที่ทำกินที่อยู่เหนือเหมืองฝายจะปลูกสวนลื่นจี และปลูกถั่วเหลือง ระบบนิเวศของชุมชนเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา อยู่บริเวณตาน้ำ อันเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำของลำห้วยโป่งและลำห้วยเสี้ย และไหลมาบรรจบลำห้วยแม่ละบริเวณกลางหมู่บ้าน

(ค) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละ ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันจำนวน 4 กลุ่มชาติพันธุ์ คือชุมชนบ้านเมืองกะ เป็นชนเผ่าลัวะ ชุมชนบ้านพระบาทลีรอยและชุมชนบ้านห้วยส้มสุก เป็นชนพื้นราบหรือคนพื้นเมือง ชุมชนบ้านแม่กะเปียง เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงและม้ง จากความแตกต่างกันด้านชาติพันธุ์ของชุมชน จึงทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน จากการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ (2542 อ้างแล้ว) ได้สรุปวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนของชนเผ่าทั้ง 4 เผ่าไว้พอสังเขปดังนี้

1) ชาวลัวะ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของไทยมาเป็นเวลานานนับพันปี งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือบางชิ้น เช่น the hill tribe of northern Thailand ระบุว่าชาวลัวะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของเขตภาคเหนือตอนบนมาเป็นเวลากว่า 2 พันปี รู้จักระบบการทำนาลุ่ม และเป็นช่างตีเหล็กที่เก่งมาก แต่เดิมชาวลัวะตั้งรกรากอยู่บนที่ราบ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เชิงคอยสุเทพ ดังปรากฏหลักฐานของหอผีปู่แสะและย่าแสะ ในบริเวณนี้ นอกจากนั้นชาวลัวะยังตั้งรกรากอาศัยอยู่เรียงรายริมแม่น้ำปิง แต่ภายหลังชาวลัวะทำสงครามกับชาวเมืองและแตกพ่ายไปจึงหนีเข้าไปอยู่อย่างกระจัดกระจายในเขตป่าที่สูงชัน ลักษณะการตั้งถิ่น

ฐาน มักอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน กระจุกกระจายอยู่ตามที่ราบลุ่มต่างๆ โดยที่ตั้งชุมชนจะอยู่ในชัยภูมิที่น้ำท่วมไม่ถึง ตามเนินเขาหรือที่ดอนเป็นต้น

ชาวลาโว้มีระบบการผลิตที่ผสมผสานกันหลายรูปแบบ ทั้งการทำนาลุ่มหรือนาดำ และการทำไร่หมุนเวียนไปพร้อมกัน โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ทำการปลูกข้าวเพื่อยังชีพ และปลูกอาหารประเภทอื่นๆ นอกจากนี้ ชาวลาโว้ ยังเลี้ยง วัว ควาย หมู เพื่อขายและอาจจับสัตว์ป่าและเก็บของป่าเพื่อบริโภค ในการทำไร่หมุนเวียนชาวลาโว้จะปลูกข้าวใน ไร่แปลงหนึ่งๆ เพียงปีเดียวแล้วจะทิ้งเอาไว้อย่างน้อย 6-7 ปีหรือ 12-15 ปีแล้วค่อยกลับมาใช้ที่ดินใหม่ ชาวลาโว้ยังนิยมปรับพื้นที่บริเวณเชิงเขาให้มีลักษณะเป็นขั้นบันได ขุดทางระบายน้ำจากลำธารเข้าสู่นา หรือใช้ปล่องไม้ไผ่เป็นท่อระบายน้ำนำเข้ามา เมื่อเสร็จจากการเกี่ยวข้าวจะใช้ฝึนนาลูกผักหน้าแล้ง ทั้งผักกาด ต้นหอม ส่วนที่ไร่จะปลูกพืชไร่กับพืชสวนครัว จำพวกงา ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ แตง ข้าวโพด ยาสูบ และปลูกดอกดาวเรืองและหงอนไก่ เป็นต้น

ชาวลาโว้มีกรรมวิธีในการถางที่ไร่โดยเริ่มจากดินเขาถึงยอดเขาชาวลาโว้จะไม่ตัดไม้ใหญ่ แต่เล็มกิ่งเพื่อให้แสงแดดส่องถึงพืชไร่ ไม้ใหญ่จะถูกเก็บไว้ในไร่รอบหมู่บ้านตามแหล่งน้ำรอบต้นน้ำ และบนสันเขาเพื่อลดการกัดเซาะ และเป็นเหมือนแหล่งเมล็ดพันธุ์สำหรับการเก็บโตของป่าที่จะฟื้นตัวและเป็นที่อยู่ของสัตว์ด้วย ส่วนเวลาเผาไร่ ชาวลาโว้ที่มีที่ดินอยู่ติดหรือใกล้ๆกันจะทำการเผาไร่พร้อมๆกัน เพื่อให้คนช่วยกันทำแนวกันไฟลุกลามออกนอกพื้นที่

2) คนเมืองหรือไทยยวน ไทลื้อ ของ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน มักอาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้าน กระจุกกระจายตามที่ราบลุ่มต่างๆ โดยที่ตั้งชุมชนจะอยู่ชัยภูมิที่น้ำท่วมไม่ถึงตามเนินเขาหรือที่ดอน ระบบการผลิตหลักของคนไทยพื้นที่ราบคือ การทำนาแบบนาดำ โดยบุกเบิกที่นาในบริเวณที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ มีระบบเหมืองฝายในการจัดการน้ำ ที่สามารถดึงน้ำเข้าที่นาได้ นอกจากการทำนาดำแล้ว คนไทยพื้นที่ราบบางส่วนยังขึ้นไปบนภูเขา ทำการเกษตรตัดฟัน โคนเขาโดยทำไร่ระบบพื้นที่หมุนเวียนเพื่อการพักฟื้นของดินด้วย ระบบการทำไร่ของคนไทยพื้นที่ราบมีลักษณะเป็นการทำไร่ในระยะเวลาอันสั้นแล้วปล่อยให้ป่าฟื้นตัวในระยะเวลาอันสั้น โดยชาวไทยพื้นที่ราบจะทำไร่หมุนเวียนบริเวณจุดรอยต่อระหว่างหุบเขา เป็นหุบเขาแม่น้ำสายหลัก ปิง วัง ยม กลุ่มคนที่ทำการเกษตรลักษณะนี้มักมีสาเหตุมาจาก ความกดดันจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจนไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอในพื้นที่ราบ นอกจากนี้ คนไทยพื้นที่ราบยังทำสวนผสมกับการทำไร่ซึ่งทำสวนชาหรือสวนเมี่ยงในเขตที่สูง โดยมีการปลูกเมี่ยงในระดับความสูงตั้งแต่ 600-1,300 เมตร มีการปลูกข้าวเพื่อยังชีพ เลี้ยงวัวเพื่อใช้ในการขนส่งสินค้าไปตลาด ตัดไม้จำนวนมากเพื่อใช้ในกระบวนการทำชาและเมี่ยง ในการทำไร่ของชาวไทยพื้นที่ราบมักจะเลือกพื้นที่สูงที่เดินขึ้นไปไม่ไกลนักคนไทยพื้นที่ราบมักมีความรู้และความเชี่ยวชาญของการจัดระบบเหมืองฝายเพราะสภาพพื้นที่ลาดเทและมี

ความชันจากภูเขาที่สลับซับซ้อนเมื่อน้ำไหลลงมาสู่พื้นราบกันเองกระทะจะมีความเร็วและแรงระบบเหมืองฝายเป็นวิธีการจัดการน้ำเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ในระบบการผลิตของชาวบ้านระบบเหมืองฝายกำเนิดมาเป็นเวลานานนับพันปี ดังปรากฏข้อมูล ในมังรายศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายการเกณฑ์ไพร่มาเป็นแรงงานหลวงและกลับไปสร้างเหมืองฝายในไร่นาของตนตามจำนวนวันเวลาที่กำหนดลักษณะของฝายคือ การกั้นลำน้ำด้วยไม้ดิน และ หิน เป็นตัวฝายแล้วขุดลำเหมืองหรือคลองส่งน้ำเข้าสู่ที่นามีระบบการจัดแบ่งน้ำให้ทุกคนอย่างเป็นธรรม มีผู้นำเรียกว่า แก่ฝาย-แก่เหมือง และล่ามน้ำเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไปตามข้อตกลงของสมาชิกกลุ่ม เหมืองฝายที่มีลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน

3) มั่ง ชาวมั่งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนยอดคอกสูง อากาศเย็นและอยู่ห่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ พอสมควร หากมีที่ราบไม่พอต่อการตั้งหมู่บ้านก็จะหาที่ราบพื้นลาดจากยอดเขาที่ไม่ชันมากนัก อยู่ใกล้แหล่งน้ำพอดักหรือต่อน้ำด้วยระบบรางไม้ไผ่เข้าหมู่บ้านได้ ชาวมั่งมีความเชื่อว่าการตั้งหมู่บ้านที่ดีจะทำให้ผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีสันติสุข ทำมาหากิน ได้ผลดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน ดังนั้น การหาพื้นที่ทำเลดีสำหรับการตั้งหมู่บ้านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชาวมั่ง มีการตรวจสอบทิศ ประกอบกับแนวภูเขาโดยรอบ และเมื่อได้ทำเลที่ดีในการตั้งหมู่บ้านแล้ว ก็มีการขนบานเช่น ไหว้เจ้าที่เพื่อขออนุญาตตั้งหมู่บ้าน

การทำไร่แบบชาวมั่งจัดเป็นการใช้ที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกเป็นระยะเวลานานแล้วทิ้งที่ดินเป็นระยะเวลานาน เพื่อให้พื้นดินกลายเป็นสภาพป่า ชาวมั่งนิยมทำไร่บนลาดเขา โดยถางต้นไม้แล้วเผาทิ้งทั้งหมดให้โล่งเตียนเพื่อปลูกฝิ่นแล้วข้าว คราวเรือนคือหน่วยของการใช้ที่ดิน โดยคราวเรือนจะถางไร่ขนาดเล็กลงของตัวเอง หรืออาจทำการถางไร่ร่วมกับคราวเรือนอื่นๆ ชาวมั่งนิยมปลูกข้าว และข้าวโพด ในช่วงเดือนเมษายน โดยแยกปลูกข้าวและข้าวโพดกันคนละแปลง

4) ปกาเกอญอ (กระเหรี่ยง) ปกาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านของการมีระบบการผลิตและวิถีชีวิตในลักษณะพึ่งพาและผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชาวปกาเกอญอนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มก้นกระทะล้อมรอบด้วยเนินเขาใกล้กับแหล่งน้ำ ชาวปกาเกอญอไม่นิยมตั้งหมู่บ้านบนภูเขาสูงหรือสร้างบ้านบนสันเขา และไม่ใช้ระบบรางน้ำไม้ไผ่เข้าหมู่บ้าน แต่นิยมตั้งหมู่บ้านในเขตป่าเบญจพรรณ มีไม้ไผ่เป็นไม้หลักสลับกับป่าเต็ง รัง ที่มีไม้พลวงเป็นไม้หลัก การตั้งถิ่นฐานและระบบการผลิตของชาวเขาชาวปกาเกอญอมีลักษณะสอดคล้องกับระบบนิเวศและผืนป่าโดยรอบ กล่าวคือ ชาวปกาเกอญอ จัดประเภทของป่าเอาไว้หลายประเภทและทำการเพาะปลูกป่าในลักษณะของการปลูกพืชหมุนเวียน ดังนั้น การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านจึงมีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรในที่นั้นๆ ชาวปกาเกอญอ มักไม่ย้ายหมู่บ้านตามสถานะการใช้ที่ดินที่หมดความอุดมสมบูรณ์เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ทำการปลูกฝิ่น

ลักษณะเด่นของระบบการผลิตของชาวปกากะญอ คือ การทำไร่หมุนเวียน การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกยังคำนึงความสามารถหรือแรงงานภายในครอบครัวที่สามารถทำการผลิตข้าวได้ คุณภาพของดินและการเลือกพื้นที่เพาะปลูกไม่ให้ยู่ชิดติดกับพื้นที่ของครอบครัวอื่นมากเกินไปจนไม่สามารถขยายพื้นที่ได้หากมีความจำเป็นเกิดขึ้นในอนาคต แต่ละครัวเรือนจะทำไร่หลายแปลงเพื่อรอการพักฟื้นของดิน และเลือกใช้ไร่ที่ละแปลงหมุนเวียนกัน ชาวปกากะญอ ยังนิยมเบิกพื้นที่ลุ่มเพื่อทำนาข้าว และในบางพื้นที่ยังทำการปลูกข้าวแบบนาขั้นบันไดบนพื้นที่เชิงเขา การทำนาข้าวและนาขั้นบันไดเป็นระบบการผลิตที่สามารถรักษาระดับของผลผลิตเอาไว้ในปริมาณคงที่และสม่ำเสมอมากกว่าการทำไร่ นอกจากการผลิตข้าวเป็นพืชหลักเพื่อการยังชีพแล้ว ยังนิยมปลูกพืชผักหลากหลายชนิด เช่น มันแกว ฝ้าย พักทอง ถั่วดิน ฯลฯ และเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ กล้วยของป่าเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนและเพื่อขาย ชาวปกากะญอยังทำการจำแนกป่าตามการใช้สอยและตามความเชื่อด้วยโดยแบ่งป่าใช้สอยออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ป่าใช้สอย ซึ่งจะเป็นแหล่งน้ำ แหล่งเชื้อเพลิง ที่อยู่อาศัยของสัตว์เล็ก และที่ประกอบพิธีกรรม
2. ป่าช้า เป็นป่าที่ห้ามตัดไม้เพราะถือเป็นการรบกวนผี
3. ป่าเหล่า คือ ป่าพื้นตัวจากไร่ เป็นที่ๆ เคยเป็นไร่ แล้วปล่อยให้พักฟื้น 5-7 ปี ป่าบริเวณนี้ถือเป็นแหล่งอาหารและยาใช้ชาวบ้านเข้าไปเก็บมายังชีพได้
4. ป่าห้วยนา หรือ ป่าเหนือตีนนา เป็นแหล่งต้นน้ำที่ใช้หล่อเลี้ยงนาลุ่ม
5. ป่าขุนห้วย เป็นป่าที่อยู่สูงและไกลจากหมู่บ้านถือเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ ซึ่งมีกฎห้ามบุกเบิกในป่านี้ แต่เก็บหาของป่า ล่าสัตว์ได้

ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านเมืองกะ เป็นชุมชนเผ่าลัวะนับถือศาสนาพุทธ เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ อยู่มานานสมัยปู่ย่าตาทวด มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อมีการแต่งงานฝ่ายชายจะไปอยู่กับฝ่ายหญิงและจะอยู่จนกว่าเก็บเงินหรือมีความพร้อมก็จะแยกครอบครัวออกมาตั้งครอบครัวใหม่ โดยระหว่างที่อยู่กับพ่อแม่ ก็จะช่วยทำงานบ้านทุกอย่างและจะแยกทำในส่วนของตน ในฤดูแล้งฝ่ายชายมักจะเข้าป่าเพื่อเลื่อยไม้ไว้เตรียมสร้างบ้านเรือน ก็จะสะสมไปเรื่อย ๆ จนกว่าไม้จะพอสร้างบ้านจึงแยกครอบครัวออกมา

ในอดีตชาวบ้านเมืองกะมีอาชีพทำการเกษตรมีการปลูกข้าวไร่ ปลูกข้าวโพด ถั่วเหลือง ปลูกผักปลูกไม้ เช่น แดง ถั่วฝักยาว พักทอง มะเขือ โดยปลูกปนกันในพื้นที่แปลงข้าวไร้ดังกล่าวและมีการเลี้ยงหมู ไก่ วัว ควาย ไว้เป็นอาหารและใช้งาน ใครอยากได้ที่ดินตรงไหน ป่ามีสภาพอย่างไร ไม่มีใครสนใจ แล้วแต่ความขยันของแต่ละคน ก็เข้าไปกางโดยจะเลือกป่าที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ พื้นที่ล่งโล่ง โดยมีความเชื่อว่าป่าที่ที่ดินไม้ใหญ่ พื้นที่ล่งโล่ง ตอนปลูกข้าว หรือพืช

อื่นๆ ต้นหญ้าในแปลงปลูกจะมีไม่มาก ข้าวหรือพืชผลอื่นๆ จะได้ผลผลิตดี (สุขคำ คำแสน, 2551: สัมภาษณ์)

ในฤดูกาลเพาะจะเลือกเผาในเดือนเมษายน หลังประเพณีสงกรานต์ เพราะต้องรอต้นไม้อายุที่ตัดโคนลงแห้ง เวลาเผาจะไม่เหลือซากให้เก็บอีกรอบ โดยจะเลือกเผาในวันอังคาร ซึ่งถือว่าเป็นวันร้อน เวลาประมาณบ่าย 2 โมง เวลาเผาไร่จะทำให้ไฟไหม้ดี และจะไม่มีการทำแนวกันไฟ ปล่องให้ไฟลามเข้าป่าไป เวลาไปเก็บหาของป่า เช่น ผักหวาน ต้นกูด และการเข้าไปล่าสัตว์ป่า พื้นที่ป่าจะได้โล่ง ถ้าล่าสัตว์ง่าย ในหน้าฝนจะมีเห็ดขึ้นดี(จรัส คูมไม้, 2551: สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตอยู่กับป่า คนบ้านเราถึงแม้จะไม่เจริญแต่เรามีน้ำใจต่อกัน พึ่งพาอาศัยกันได้ แม้ในยามเดือดร้อน เราเห็นน้ำใจและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความรัก ความผูกพันกันเครือญาติพี่น้อง แน่นแฟ้นกันเสมอ ถ้าได้ยินว่าเกิดไฟไหม้ ไม่ว่าจะอยู่ไหน ทำอะไรอยู่ ทุกคนจะวิ่งมาช่วยเหลือกันทันทีโดยไม่รีรอ แต่ชุมชนหรือบ้านเมืองเจริญรอบนอกนั้น ไม่มีน้ำใจ ด้วยจิตใจถูกครอบงำด้วยความเจริญทางด้านวัตถุ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน ถ้าหากเกิดไฟไหม้ขึ้นก็เรียกตำรวจ หรือดับเพลิงเอาเองก็แล้วกัน(อำพัน มณี, 2551: สัมภาษณ์)

ชุมชนบ้านพระพุทธรบาทสี่รอย นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดพระบาทสี่รอย เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมศาสนาต่างๆ ตามประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งวัดพระพุทธรบาทสี่รอยนี้ นับว่าเป็นปูชนียสถานทางศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภูเขาสูง การเดินทางลำบาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ โดยมีการปลูกพืชผักไว้กินเอง และเก็บหาเอาจากป่า จากการที่ได้ไปดูงานของโครงการหลวงฯ ได้นำแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาใช้ บ้านพระพุทธรบาทสี่รอยมักจะมีนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญจากต่างจังหวัด มานมัสการพระพุทธรบาทสี่รอยอยู่เสมอ และจะมีการปฏิบัติธรรมและค้างแรมอยู่ในบริเวณวัด หมู่บ้านจึงมีรายได้จากการขายผลผลิตผลไม้จากสวนของตนเองและสมุนไพรจากป่ามาเป็นรายได้เสริม แม้จะทุกข์กายแต่ใจก็สงบ ทำเข้าป่าเข้าสวนก็จะได้เงินตลอด ถ้าไม่ไปก็จะมีรายได้ และจะนำมาขายเพื่อแลกกับสบู่ยาสีฟัน วิถีชีวิตส่วนใหญ่ยังคงอาศัยการใช้บริการจากระบบนิเวศ ในป่าเขาในการยังชีพ คือการเก็บเห็ดและการปล่อยวัวเข้าป่า หรือการอาศัยไม้จากป่าเพื่อทำฟืน และการสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมถึงการใช้ลำห้วย เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค

ชุมชนบ้านห้วยส้มสุข ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดอยู่ 2 วัด คือ วัดห้วยส้มสุข นิคมมหาธาตุ และวัดใหม่ห้วยส้มสุข เป็นสายวัดปานิกายธรรมยุติก เดิมที่ทำมาหากินอยู่ที่บ้านหนองก้าย ตำบลสันป่าตอง อำเภอแม่แตง ต่อมามีการสัมปทานป่าไม้ ชาวบ้านจึงมารับจ้างทำงาน

แล้วเห็นว่าพื้นที่น่าจะทำมาหากินได้ จึงชักชวนลูกหลานมาอยู่ มาบุกเบิกทำนา เพราะมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ และมีน้ำห้วยแม่ละแหวไหลผ่านหมู่บ้าน ดังนั้นจึงมีวิถีชุมชน ที่เอาแบบอย่างมาจากบ้านหนองก่าย มีการทำนาแบบขั้นบันไดวิถีชีวิตส่วนใหญ่ยังคงอาศัยการให้บริการจากระบบนิเวศในการยังชีพ ไม่ว่าจะเป็นการเก็บหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ใบตอง การล่าสัตว์ หรือการอาศัยไม้จากป่าเพื่อทำฟืน และการสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมถึงการใช้ตาน้ำ เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค และทำการเกษตร ในบ้าน วิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน เช่นในฤดูทำนาก็จะมีการลงแขกช่วยเหลือกันเป็นการได้พบปะพูดคุยกัน ปรึกษาหารือกันในทุกเรื่อง ทำให้ความเป็นอยู่สนิทสนมกันเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน

ส่วนวิถีชีวิตชุมชนบ้านแม่กะเปียงเป็นการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ ยึดหลักการอนุรักษ์และอยู่ร่วมกับป่าไม้นับถือศาสนาคริสต์ มีการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ 3 รอบ คือรอบเช้าสำหรับกลุ่มสตรี แม่บ้าน รอบเที่ยง สำหรับบุคคลทั่วไปและผู้สนใจ และรอบหลังบ่ายสองโมง เป็นรอบของกลุ่มเยาวชน ซึ่งแต่ละรอบจะมีกิจกรรมแตกต่างกันไป ในเทศกาลสำคัญทางศาสนา เช่น วันคริสต์มาส วันอีสเตอร์ ทุกครัวเรือนจะนำอาหาร ผลไม้มารวมกัน เพื่อรับประทานอาหารร่วมกัน วิถีชีวิตกับการประยุกต์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ชาวบ้านแม่กะเปียงภายใต้การนำของผู้นำหมู่บ้านผนวกกับชุมชนต้องการเห็นหมู่บ้านของตนมีการพัฒนา จึงร่วมมือกันทุก ๆ ด้านอย่างเข้มแข็งทำให้หมู่บ้านน่าอยู่ ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ นำความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักของศาสนา มาเป็นหนทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนและสร้างความสามัคคีแต่เดิมนั้น ชนเผ่ากะเหรี่ยงจะมีการทอผ้า เพื่อทำเครื่องนุ่งห่มตามรูปแบบ วัฒนธรรมการแต่งกายที่มีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งชนเผ่าม้งในกลุ่มบ้านห้วยเต่ารู ก็จะนำผ้าทอไปปัก ในรูปแบบวัฒนธรรมของชนเผ่าตนเอง ต่อมา ป่าพร หรือนางสุรีย์พร คิริผจญ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านขณะนั้น ได้เล็งเห็นผลประโยชน์ของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้าจึงให้แนวทางและความรู้แก่กลุ่มสตรีในหมู่บ้าน และจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมในครัวเรือน ผลิตผลงานหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองกะเหรี่ยง เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูโต๊ะ กระเป๋า เป็นต้น เมื่อมีการคัดเลือกหมู่บ้านหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ครั้งแรกในปี 2547 ก็ได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมเตียง เข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งในขณะนั้นถึงแม้จะมีความสวยงาม และมีเอกลักษณ์เป็นของ เนื่องจากบ้านแม่กะเปียงเป็นหมู่บ้านชาวเขาในพื้นที่ไกลจากตัวเมือง สภาพความเป็นอยู่โดยรวมจึงยึดวิถีชีวิตท้องถิ่น สภาพทางเศรษฐกิจจึงต้องการการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นแกนนำชุมชนชาวบ้าน และองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งทางภาครัฐ และ เอกชน จึงร่วมกันวางแนวทางเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านตั้งแต่ระดับความต้องการพื้นฐาน ไปจนถึงการเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นอยู่ ที่ดีมีความมั่นคง เข้มแข็งในทุกๆ ด้าน

(ง) ระบบเครือญาติ

ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอยและชุมชนบ้านห้วยส้มสุกมีบรรพบุรุษที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านหนองคาย และบ้านสันป่ายาง ทำให้ระบบเครือญาติของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนมีเครือญาติเดียวกันเป็นกลุ่มใหญ่ คนเมืองจะแต่งงานกับคนเมือง มีลูก 2-3 คนแล้วส่งลูกให้ปู่ย่า-ตา ยาย เลี้ยงและส่งเรียนหนังสือที่หมู่บ้านข้างล่าง ในชุมชนบ้านห้วยส้มสุก ในระบบพิธีกรรมหมู่บ้าน พิธีกรรมเชิงสังคม จะไม่มีการแบ่งแยกชนเผ่า เช่นในเทศกาลปีใหม่เมือง จะมีการรดน้ำคำหัวคนแก่ ก็จะมีการเชิญผู้สูงอายุทั้งหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นคนเมือง หรือ ชนเผ่ามูเซอ มาให้ลูกหลานได้รดน้ำคำ หัว และให้ศีลให้พรลูกหลาน หรือพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ อาทิ วันคริสต์มาส ชาวบ้านทุกคนจะมาร่วมเงินร่วมแรง ช่วยเหลือกันตามหน้าที่ เช่น กลุ่มแม่บ้านก็จะดูแลในเรื่องอาหารการกิน เป็นต้น

ส่วนชุมชนบ้านแม่กะเปียง ประกอบด้วยชุมชนชาวม้ง ซึ่งความเป็นเครือญาติเป็นหน่วยในการจัดการหลักในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะห่างของความสัมพันธ์หากเป็นเครือญาติใกล้ชิดก็จะได้รับการดูแลเอาใจใส่มาก และจะลดหลั่นลงไป ตามลำดับความใกล้ชิดของการเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ และชุมชนชาวกะเหรี่ยงซึ่งจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นอย่างมาก โดยถือว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน ต้องรักใคร่ห่วงหาอาทรกัน มีความรักและเมตตาต่อกัน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อประสบความเดือดร้อน (อุไรวรรณ แสงสร และคณะ, 2547) ซึ่งสังคมครอบครัวบ้านแม่กะเปียงเป็นสังคมแบบครอบครัวเดี่ยว ถ้าลูกแต่งงานไปแล้ว จะต้องสร้างบ้านใหม่ที่เป็นของตนเอง ส่วนใหญ่จะมีการแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน บางส่วนก็อาจจะแต่งงานกับคนต่างถิ่น และในทุกปีของวันเฉลิมพระชนม์พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือ วันพ่อแห่งชาติ จะมีพิธีถวายพระพรแด่ในหลวงและจะมีพิธีเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้ชาย โดยมีฝ่ายหญิงเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมด

และระบบเครือญาติของชุมชนชาวลัวะนั้นปัญหา ฤทธิกุลพนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเมืองกะเลาว่า “คนบ้านเมืองกะมีความผูกพันกันสูงมาก เนื่องจากเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าลัวะเหมือนกัน ในปัจจุบันจะมีการเข้ามาแต่งงานของคนต่างถิ่นอยู่บ้าง แต่ก็มี การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้ไปหาของป่าล่าสัตว์ ได้มาก็แบ่งกันหรือเรียกมาร่วมกินด้วยกัน เช่น เมื่อได้หมูป่ามาก็จะเรียกคนที่รู้จักกัน มาช่วยกันชำแหละทำกับข้าวกินด้วยกัน ที่เหลือก็จะแบ่งกันกิน อาจจะเป็นการซื้อหรือนำของอย่างอื่นมาแลกก็ได้ บางทีก็ให้ฟรี แล้วแต่ความสัมพันธ์ของแต่ละคน อันเป็นภูมิปัญญาของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนตั้งแต่อดีต กล่าวคือ คนสมัยก่อนจะสอนว่า ถ้าได้ปลามา 1 ตัว จะทำอย่างไรให้มีกินตลอดทั้งปี อาจนำไปตากแห้ง อบ นึ่ง หรือแปรรูปอย่างอื่น แต่คนที่นี่จะนำเอาไปแบ่งปันคนในชุมชน เพราะถ้าหากเขาได้ปลามา เขาก็จะมาแบ่งให้เราเหมือนกัน

สภาพหมู่บ้านมักจะไม่ค่อยทำรั้วกันแนวเขตบ้าน เพราะส่วนใหญ่จะเป็นญาติหรือพี่น้องกัน จะมีการไปมาหาสู่กันสะดวก บางคนเวลาเข้าป่าหรือไปข้างนอกก็จะฝากเพื่อนบ้านคอยดูแลบ้านช่องให้กัน”

4.2.1.2 ปัจจัยภายนอกของชุมชนได้แก่

(ก) นโยบายของรัฐ

กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม ของกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ที่เรียกตัวเองว่ากลุ่มคนชายขอบนั้น นโยบายของรัฐในอดีตเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการกระตุ้นสร้างจิตสำนึกในการป้องกันรักษาป่า ของชุมชนก่อให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการรุกรานและแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน โดยบุคคลภายนอก จากข้อมูลผลการวิจัยภาคสนาม เสน่ห์ จามริกและคณะ (2536 อ้างแล้ว) ชี้ให้เห็นว่าการต่อต้านโครงการของรัฐเป็นต้นกำเนิดของจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าในหลายๆ พื้นที่ ซึ่งไปบุกรุกแย่งชิงทรัพยากรป่าและที่ดินทำกินของราษฎรซึ่งก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างรุนแรงจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการรุกรานของรัฐหากโครงการดังกล่าวจะมีคุณความดีอยู่บ้าง ก็อาจจะกระตุ้นเร่งเร้าให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงภัยคุกคามจากภายนอก และเริ่มมีการรวมตัวกันวางแผนการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างเงื่อนไขต่อรองกับรัฐ โดยชุมชนเสนอตัวเป็นผู้อนุรักษ์ป่าแทนรัฐเสียเอง จากประเด็นดังกล่าวในส่วนของภาครัฐได้ออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร หลักๆ อยู่ 5 พระราชบัญญัติด้วยกันคือ

- 1) พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484
- 2) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504
- 3) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507
- 4) พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535
- 5) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535

ซึ่งกฎหมายทั้ง 5 ฉบับเป็นกฎหมายที่ตราออกมาเพื่อบังคับใช้ในการจัดการป่าทั้งในเชิงเศรษฐกิจและเชิงอนุรักษ์ โดยมีกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ และออกมติคณะรัฐมนตรีที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำคือมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2525 เห็นชอบให้มีการกำหนดชั้นคุณภาพของ 25 ลุ่มน้ำหลักทั่วประเทศเพื่อจำแนกพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำพร้อมทั้งกำหนดมาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแล้วเสร็จสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2528 (ดูรายละเอียดในตาราง 5) และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่ออกมาเพื่อแก้ไขปัญหามาจากการเรียกร้องของกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (กคน.) และกลุ่มเครือข่ายพันธมิตรต่างๆ ที่เรียกร้องให้รัฐบาลกันเขตพื้นที่อยู่อาศัยที่ทำกินและป่าชุมชนของชาวบ้านออกจากเขตเตรียมประกาศอุทยานฯ และเร่งรัดให้รัฐออก พ.ร.บ. ป่าชุมชนเพื่อรองรับรับ

สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรซึ่งคณะรัฐมนตรีสมัย พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (2540) มีมติเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2540 ให้มีการพิสูจน์สิทธิ์และกันพื้นที่ของชาวบ้านออกจากเขตอนุรักษ์ แต่การพิสูจน์สิทธิ์ต้องหยุดชะงัก เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลเป็นสมัยของ นายชวน หลีกภัย โดยอธิบดีกรมป่าไม้ นายปลอดประสพ สุรัสวดี ได้ผลักดัน ให้มีการยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว และออกมติ ค.ร.ม. ใหม่เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) โดยระบุให้มีการใช้ภาพถ่ายทางอากาศเพื่อพิสูจน์สิทธิ์เป็นหลัก ซึ่งเป็นมาตรการที่มีข้อจำกัดมากในการพิสูจน์พื้นที่ไร้หมุนเวียนสวนเมือง และสวนมะแขว่นของชาวบ้าน (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และคณะ, 2548)

ในส่วนของการจัดการลุ่มน้ำในประเทศไทยได้เริ่ม ดำเนินการจัดการลุ่มน้ำมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2496 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอาจเป็นการมองเหรียญคนละด้านกับชุมชนและนักวิชาการ แต่กระบวนการจัดการลุ่มน้ำของประเทศไทยก็ได้มีวิวัฒนาการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในรูปของการพัฒนา ซึ่งเฉลี่ยวแก่นจันทร์ และคณะ (2549) ได้สรุปประวัติการจัดการลุ่มน้ำของประเทศไทยดังนี้

ประวัติของการจัดการลุ่มน้ำของประเทศไทย

1. ระยะเวลาของการดำเนินงาน (พ.ศ.2496-2514)

การดำเนินงานของงานวิจัยเพื่อรักษาต้นน้ำ กองบำรุง กรมป่าไม้ นอกจากจะกระทำการวิจัย และยังได้เริ่มปลูกป่าเพื่อปรับปรุงต้นน้ำในปีเดียวกันคือปี พ.ศ.2508 โดยทำการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งถูกทำลายไปแล้วส่วนมากเป็นพื้นที่ไร่เลื่อนลอย เริ่มปลูกที่หน่วยปรับปรุงต้นน้ำขุนคอง แม่ข่าย และแม่ป่าม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นแห่งแรก และได้ขยายงานทางด้านการศึกษาวิจัยและปลูกป่าเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

2. ระยะเวลาที่สอง (พ.ศ.2513-2523)

การจัดการลุ่มน้ำแบบผสมผสาน โดยเน้นที่จะหารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธาร มีการดำเนินงานในลักษณะสหวิชาการมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ การปลูกไม้ผลยืนต้น การทำเกษตรโดยวิธีอนุรักษ์ดินและน้ำ การป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การจัดการป่าไม้ การควบคุมและป้องกันไฟป่า การก่อสร้างถนน ตลอดจนงานส่งเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกร เพื่อลดการทำไร่เลื่อนลอย และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ

3. ระยะที่สาม (พ.ศ.2524-2530)

การดำเนินงานจัดการลุ่มน้ำแบบผสมผสาน ได้มีการดำเนินงานโครงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเริ่มให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยมีกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำ การปลูกป่าปรับปรุงพื้นที่ต้นน้ำลำธาร การควบคุมและป้องกันไฟฟ้า การปลูกพืชหมุนเวียน การจัดทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ การเกษตรป่าไม้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การฝึกอบรมงานศึกษาวิจัย และศึกษาดูงานของส่วนข้าราชการและเกษตรกรรวมทั้งการจัดสัมมนาชาวบ้านในหมู่บ้านเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยมีเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ และอาสาสมัครชาวบ้านเป็นบุคคลหลักในการดำเนินงาน

4. ระยะที่สี่ (พ.ศ.2530-2535)

การจัดการลุ่มน้ำโดยประชาชนมีส่วนร่วม การดำเนินงานของโครงการเริ่มจากการเสริมสร้างและสนับสนุนกระตุ้นจิตสำนึก การให้ความรู้ด้านต่างๆ ที่ถูกต้อง การจัดให้มีเวทีชาวบ้าน การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดและร่วมวิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาระหว่างชุมชน-ชุมชน ชุมชน-องค์กร เครือข่ายและ ชุมชน-เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ทางโครงการจะคอยให้คำแนะนำปรึกษา ละให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ วัสดุ/อุปกรณ์ ความรู้ทางด้านเทคนิค ประโยชน์ที่ดิน โดยชุมชนมีส่วนร่วม

5. ระยะที่ห้า (พ.ศ.2536-2545)

การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ต้นน้ำ มีการพัฒนาโครงการความร่วมมือในการอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำร่วมกับองค์กรความช่วยเหลือจากต่างประเทศหลายองค์กร ซึ่งแนวทางการดำเนินการส่วนใหญ่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เป็นการแก้ปัญหาชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยใช้รูปแบบการจัดการร่วมมาใช้ดำเนินการ อันเป็นการลดข้อขัดแย้งของชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำได้เป็นอย่างดี

6. ระยะที่หก (หลังปฏิรูปราชการ พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

การดำเนินงานตามบทบาทภารกิจของหน่วยงานภายใต้การปฏิรูประบบราชการ จะมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งหมายถึงการบริหารงานด้วยหลัก “พื้นที่-หน้าที่-การมีส่วนร่วม” นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการถ่ายโอนบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการบางประการให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ส่งผลให้เกิดการ

เสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ของประชาชน ในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำเช่น การสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยการจัดกลุ่มองค์กรในการอนุรักษ์ป่าในขอบเขตลุ่มน้ำชุมชนจำนวนไม่น้อยกว่า 737 หมู่บ้าน การส่งเสริมให้ชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นหลักแหล่ง การอบรมราษฎร อาสาสมัครพิทักษ์ป่า(รสทป.)การอบรมเยาวชนพิทักษ์ป่า และที่สำคัญคือการจัดตั้งคณะอนุกรรมการลุ่มแม่น้ำครอบคลุม 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศ และจัดตั้งองค์กรเครือข่ายของคณะอนุกรรมการลุ่มน้ำระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อให้เป็นกลไกในระดับพื้นที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรในลุ่มแม่น้ำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเป็นต้น

สรุปได้ว่า จากแนวนโยบายการจัดการลุ่มน้ำของรัฐในระยะแรก ปี พ.ศ. 2496-2523 รัฐมีแนวนโยบายการจัดการลุ่มน้ำที่มุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรเป็นหลัก ระยะที่สองปี พ.ศ. 2524-2545 รัฐเริ่มมีแนวนโยบายการจัดการลุ่มน้ำแบบผสมผสานมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำมากขึ้นและระยะที่สาม หลังปฏิรูปราชการ 2545 ถึงปัจจุบัน รัฐมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยหลัก พื้นที่-หน้าที่-การมีส่วนร่วม เป็นหลักการจัดการทรัพยากรแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน ส่วนผลการดำเนินการจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับบทสรุปของแต่ละปัจเจกบุคคลในแต่ละมุมมอง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่เข้ามามีส่วนในการจัดการทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำแม่และที่สำคัญคือ

1) หน่วยงานสังกัดกรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

- หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ชม.12 (ห้วยทราย) ตั้งอยู่ที่บ้านหัวฝาย หมู่ที่ 5 ตำบลห้วยทราย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะรับผิดชอบงานตาม **ระเบียบกรมป่าไม้ ว่าด้วยอำนาจและหน้าที่ของหน่วยป้องกันรักษาป่า ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2512 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2512** ดังนี้

ก. หน้าที่ตรวจตราและควบคุมกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ ทุกฉบับ

ข. หน้าที่ทางวิชาการ คือสำรวจเบื้องต้น ทำแผนที่ หมายแนวเขต บำรุงป่าธรรมชาติให้มีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ รวมถึงการบำรุงรักษาต้นไม้ ลูกไม้ที่เกิดจากการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ

ค. หน้าที่อื่นๆ

- เผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานด้านป่าไม้

- การอนุญาตทำไม้ แล้วยางป่า เก็บหาของ และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้

- การปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ และการดำเนินคดี

ปัจจุบัน ได้มีการตรากฎหมาย ระเบียบ มติคณะรัฐมนตรี เพิ่มเติมเพื่อให้มีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เช่นการทำงาน โยบายการป้องกันรักษาป่าในเชิงรุก เน้นการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้กับหน่วยงานรัฐ ซึ่งหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.12 (ห้วยทราย) มีส่วนช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

- ป่าไม้อำเภอแม่ริม หน่วยงานป่าไม้อำเภอตั้งอยู่ที่ว่าการอำเภอแม่ริม มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการควบคุม ดูแล และการออกใบอนุญาตต่างๆ ที่เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ เช่น การขอใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ การเคลื่อนย้ายไม้บ้านเรือนเก่า การเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น

- สวนป่าแม่ริม มีสำนักงานอยู่ที่ บ้านห้วยส้มสุก หมู่ที่ 7 ตำบลสะลวง มีหน้าที่ทำการปลูกสร้างสวนป่า ฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม ดำเนินการตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50

2) องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น

- องค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรภาครัฐที่ก่อตั้งขึ้นจากผลพวงของนโยบายการกระจายอำนาจของรัฐบาลกลางไปสู่ท้องถิ่น ภายใต้ พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ไว้ดังนี้

1. การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง
2. การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ
3. การส่งเสริมการท่องเที่ยว
4. การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่น
5. การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
6. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
7. การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
8. การจัดการมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและน้ำเสีย
9. การจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
10. การผังเมือง
11. การดูแลรักษาที่สาธารณะ

12. การควบคุมอาคาร

จะเห็นว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลสะลง มีภารกิจและหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีงบประมาณรายได้สำหรับนำมาบริหารงานในท้องถิ่น จากที่มาสำคัญๆ คือ รายได้จากภาษีอากร รายได้ที่มิใช่ภาษีอากร และเงินช่วยเหลือจากรัฐ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 4 หมู่บ้านๆ ละ 2 คน รวม 8 คน ซึ่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ร่วมเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจัดตั้งเครือข่ายในพื้นที่ในทุกชั้นตอน พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ เช่นการจัดทำป้ายแสดงแนวเขตป่า ป้ายรณรงค์เรื่องการป้องกันไฟป่า การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น การร่วมกิจกรรมการปลูกป่าของชุมชน ซึ่งจะทำทุกปี ฯลฯ

3) **ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน** เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง สังกัดกรมการปกครอง มีหน้าที่บริการประชาชนในพื้นที่อำเภอแม่ริม และพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2551 ได้กำหนดหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านดังนี้

1. **มาตรา 27** ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านของตนและมีอำนาจดังต่อไปนี้ด้วย

- อำนวยความเป็นธรรมและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่ราษฎรภายในหมู่บ้าน
- สร้างความสามัคคีและความสามัคคีให้เกิดในหมู่บ้าน รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
- ประสานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรภายในหมู่บ้าน ในการติดต่อหรือรับบริการของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- รับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อน ทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรภายในหมู่บ้านแจ้งต่อ ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การแก้ไขช่วยเหลือ
- ให้การสนับสนุน ส่งเสริมอำนวยความสะดวกแก่ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ควบคุมราษฎรภายในหมู่บ้าน ให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบของทางราชการ โดยกระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการแนะนำ
- อบรมหรือชี้แจงราษฎรให้มีความรู้ความเข้าใจข้อราชการกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ ในการนี้สามารถเรียกรายกรมาประชุมได้ตามสมควร
- แจ้งให้ราษฎรช่วยเหลือในกิจการสาธารณะประโยชน์ เพื่อบำบัดปิดป้องภัยอันตรายสาธารณะอันมีมาฉุกเฉิน รวมตลอดทั้งการช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์ แก่ผู้ประสบภัย

- จัดให้มีการประชุมราษฎรและกรรมการหมู่บ้านอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง
- ปฏิบัติตามคำสั่งกำนันหรือทางราชการ และรายงานเหตุการณ์ที่ไม่ปกติที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้กำนันทราบ พร้อมทั้งรายงานต่อนายอำเภอด้วย

- ปฏิบัติตามภารกิจหรืองานอื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการหรือตามที่กระทรวง ทบวงกรม หน่วยงานอื่นของรัฐ ผู้ว่าราชการ หรือนายอำเภอมอบหมาย

2. มาตรา 28ตรี ในหมู่บ้านหนึ่งให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านอันประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธานผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านผู้นำ หรือผู้แทนกลุ่ม หรือองค์กรในหมู่บ้านเป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่งและกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งนายอำเภอแต่งตั้ง จากผู้ซึ่งราษฎรในหมู่บ้านเลือกเป็นกรรมการหมู่บ้าน ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่น้อยกว่าสองคนแต่ไม่เกินสิบคน

คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ ช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือที่นายอำเภอมอบหมาย หรือที่ผู้ใหญ่บ้านร้องขอ และเป็นองค์กรหลักที่รับผิดชอบในการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาภายในหมู่บ้าน และบริการกิจกรรมที่ดำเนินงานในหมู่บ้าน ร่วมกับองค์กรอื่นทุกภาคส่วน

4) ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้นำเหมืองฝาย และอื่นๆ แม้ว่ากลุ่มผู้นำต่างๆ ในหมู่บ้านจะไม่มีอำนาจบังคับในทางกฎหมาย แต่ได้รับความเคารพ นับถือ ยำเกรง จากคนในชุมชน ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่มีอิทธิพลเชิงสังคมในการบริหารงานของชุมชนที่ช่วยสนับสนุนการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ เช่น งานพัฒนาหมู่บ้าน งานปรับปรุงซ่อมแซมเหมืองฝาย ท่อน้ำประปาหมู่บ้าน การระดมกำลังสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นของหมู่บ้าน เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายต่างๆ ของรัฐที่กำหนดขึ้นเป็นตัวบทกฎหมาย ระเบียบแบบแผน ผ่านหน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ คือหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.12 (ห้วยทราย) เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอแม่ริม เจ้าหน้าที่สวนป่าแม่ริม ที่ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชนโดยชุมชน โดยเป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการ การป้องกันรักษาป่า การสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ องค์กรบริหารส่วนตำบลละดวงสนับสนุนด้านบุคลากร ช่วยเหลือด้านงบประมาณ จัดทำโครงการต่างๆ และร่วมกับผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการคือผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และไม่เป็นทางการคือผู้นำทางศาสนา ผู้นำเหมืองฝาย มีบทบาทอย่างสูงในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการค้นหา

สาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหา ประชุมรับฟังความคิดเห็น ตัดสินใจ และใช้กลไกทางกฎหมาย มาเป็นตัวควบคุม สอดคล้องกับแนวคิดของ มนัส สุวรรณ (2549 อ้างแล้ว) ปธาน สุวรรณมงคล (2527 อ้างแล้ว) และ อคิน รพีพัฒน์ (2527 อ้างแล้ว) ส่งผลทางบวกต่อชุมชน ส่วนผลทางด้านลบ นั้น ชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ ได้รับผลกระทบจาก มติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2525 เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำแม่เลาะ เป็นพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 A และ 1 B ซึ่งกำหนด เป็นเขตอนุรักษ์ โดยรัฐมีนโยบายที่จะผลักดันชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่พื้นที่ข้างล่างที่ทาง ราชการจัดให้ จากกระแสข่าวดังกล่าวชุมชนได้เกิดความตื่นตัวเกรงว่าพวกตนจะต้องย้ายออกจาก พื้นที่ที่เคยทำมาหากินตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และเข้าใจว่ารัฐได้เข้ารังแก สิทธิของพวกตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Vandergeest, Peter and Nancy Lee Peluso (1995) ที่กล่าวว่า กระบวนการในการควบคุมและครอบครองทรัพยากรของรัฐนั้นเป็นการแสดงออกถึงอำนาจรัฐใน ลักษณะต่างๆ บางครั้งการมองว่ารัฐสามารถใช้อำนาจผ่านการครอบครองอาณาเขตหรือดินแดน ต่างๆ ได้ โดยแทนที่จะมีการใช้กำลังหรืออาวุธต่างๆ แต่กลับใช้อำนาจผ่านพื้นที่เป็นการควบคุม พฤติกรรมของคนเหล่านั้น การควบคุมพื้นที่ของมนุษย์เป็นอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของคน โดยการกำหนดอาณาเขตเป็นลักษณะการใช้พื้นที่ในการแสดงออกซึ่งพื้นฐาน การมีอำนาจในการ ครอบครองอาณาบริเวณหรือการกำหนดอาณาเขตครอบครองเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่อำนาจในทุก ระดับ จึงก่อให้เกิดการรวมตัวสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อสร้างพลัง ต่อรองนโยบายของรัฐ โดยได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) มูลนิธิ ศึกษาพัฒนาชนบท และกลุ่มเครือข่ายพันธมิตรต่างๆ

(ข) การส่งเสริมขององค์กรเอกชน

จากการศึกษาชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ ทั้งสี่หมู่บ้านพบว่ามีองค์กร หน่วยงานเอกชนหลายหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้าน แนวคิดและความเชื่อ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และกระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชน ซึ่งจะกล่าว ในรายละเอียดดังนี้

- สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย

ได้ส่งเจ้าหน้าที่เพื่อทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ แก่ชุมชนบ้านแม่กะเปียง ซึ่งพื้นฐานชุมชนเป็นชน เผ่ากระเหรี่ยงและเผ่าม้ง เดิมนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องผี เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ มีความเชื่อเรื่องพระเจ้า โดยมีเหตุผลแห่งการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าวอยู่หลายประการและ ทางสภาคริสตจักรได้ส่งเสริมกิจกรรมในการดำรงชีวิตของชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ การศึกษา วิชาการ และกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ของชุมชนตลอดมา

นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิ Compunction และมูลนิธิ Christian Education จากคริสตจักร สภาคริสตจักรช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนอยู่หลายด้าน คือ

1. ด้านการสร้างสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โบสถ์
2. ส่งเสริมสนับสนุนด้านการเกษตร
3. สนับสนุนด้านการศึกษา
4. สนับสนุนด้านการจัดตั้งกองทุน
5. การจ้างแรงงานในศูนย์สำหรับลูกหลานที่จบปริญญาตรีแล้วกลับมา

พัฒนาหมู่บ้าน

- **มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท** มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ริเริ่มก่อตั้งขึ้นและทำงานในปี 2517 จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในปี 2518 โดยมีหลวงพ่อพระพุทธรพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) เป็นผู้ก่อตั้ง ที่ตั้งสำนักงานอยู่ที่วัดป่าตาราภิรมย์ ตำบลริมใต้ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ มุ่งเน้นให้ชาวชนบทในพื้นที่เป้าหมายได้พัฒนาตนเองจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมการแก้ไขปัญหาร่วมกันด้วยระบบการรวมกลุ่มตามหลักการและรูปแบบวิธีการสหกรณ์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านคุณธรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบาย “เศรษฐกิจจิตใจ ต้องแก้ไขพร้อมกัน” มีหลักการทำงานคือ ส่งเสริมกสิกรรม มุ่งสอนวิชา คำรงศาสนา พัฒนาท้องถิ่น แบ่งลักษณะการทำงานออกเป็น 4 หน่วยคือ 1) สำนักงานมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท 2) หน่วยเกษตรพัฒนา 3) หน่วยเมตตาคาร 4) สถาบันพัฒนาเยาวชนสตรี (มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท, 2548) ซึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เกาะมีวัดป่าห้วยส้มสุกตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านห้วยส้มสุกเป็นหน่วยงานสาขาทำหน้าที่เผยแพร่และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เช่น เข้ามาส่งเสริมและให้การสนับสนุนในรูปแบบเงินทุน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2540 โดยการจัดตั้ง “ธนาคารเมียง” ขึ้นที่ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนกู้ยืมให้กับเกษตรกรชาวสวนเมียง เมื่อเงินทุนดังกล่าวออกดอกออกผลก็นำดอกเบี้ยที่ได้นั้นกลายมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนให้กับชุมชนได้กู้ยืมกันต่อไป ปัจจุบันหน่วยงานได้ถอนเงินทุนเริ่มต้นออกไปแล้ว แต่ธนาคารเมียงยังคงอยู่

จัดตั้งกองทุนเพื่อเลี้ยงวัวควาย โดยจะมีการนำวัวควายที่ได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งได้ไถ่ชีวิตวัว ควายจากโรงฆ่าสัตว์ มาแจกจ่ายให้ชาวบ้านในชุมชน 4 หมู่บ้านเลี้ยงและส่วนใหญ่จะเป็นวัวความตัวเมียโดยมีกฎ กติกาว่าจะต้องส่งคืนลูกวัวควายที่เป็นตัวเมียให้แก่ทางมูลนิธิฯ จำนวนเท่ากับที่ได้รับบริจาคมา เพื่อแจกจ่ายให้แก่ผู้ขอรับบริจาคในโครงการต่อไป ส่วนลูกของวัวควายที่เกิดหลังจากนั้นและตัวแม่ของวัวควาย จะตกเป็นของผู้เลี้ยงต่อไป และ

ได้จัดตั้งกองทุนผู้ยืมเงิน 1,000 บาทต่อครัวเรือน ให้สมาชิกปีละ 20 ราย และใช้ดอกเบี้ยที่เก็บได้เป็นเงินกู้ได้อีกปีละ 2 ราย ต่อมามูลนิธิได้สนับสนุนเพิ่มวงเงิน ตามความต้องการของแต่ละครอบครัว เช่น กู้เพื่อซื้อวัว ควาย ที่นา ที่สวน และสนับสนุนเงินจำนวน 30,000 บาท ให้แก่ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก เพื่อทำฝายและขุดเหมืองฝายจากน้ำแม่ละและโดยกั้นเหมืองตรงจุดน้ำตกสายหมอก มีลุงคำป็น เป็นแก่เหมืองคนแรก โดยจ้างชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่ในบริเวณพื้นที่ลำเหมืองผ่าน ปัจจุบันมีลุงถนอมศักดิ์ สารี เป็นแก่เหมือง จะมีหน้าที่จัดการเรื่องการแบ่งน้ำ การซ่อมแซมเหมืองฝาย ขุดลอกเหมือง เลี้ยงผี เหมืองฝาย สร้างกฎระเบียบควบคุมการใช้น้ำและส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ทำกินเหนือเหมือง การปลูกไม้ผลเมืองหนาว โดยสนับสนุนกล้าพันธุ์ และเจ้าหน้าที่คือคุณบุญเยี่ยมฯ และทีมงานที่เป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ มาดูแลเรื่องเทคนิควิธีการปลูก และสนับสนุนด้านเงินกองทุน การทำการเกษตรแบบผสมผสาน แบบเกษตรอินทรีย์ โดยนำชาวบ้านภายในชุมชนที่สนใจไปศึกษาดูงานที่ โครงการหลวงดอยอ่างขาง ศูนย์พัฒนาโครงการตามพระราชดำริห้วยฮ่องไคร้ ที่จังหวัดพะเยา และอีกหลายแห่ง ชาวบ้านบางคนก็สนใจนำมาทำในที่ดินของตน บางคนก็ทำเพียงเพื่อจะได้กู้เงินจากทางวัดเท่านั้น และจัดทำแปลงสาธิต ทางกลุ่มชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน สามารถปลูกเพื่อเป็นได้ของครอบครัวได้เป็นอย่างดี

- สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม **Appropriate Technology Association**

(ATA) สมาคม เทคโนโลยี ที่เหมาะสม ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2521 โดยคณาจารย์ และ นิสิต คณะ วิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับวิศวกรอาชีพ จำนวนหนึ่ง ซึ่งตระหนักถึงบทบาทของเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่มีต่อสังคม ได้รวมตัวกัน ก่อตั้งกลุ่มศึกษาค้นคว้าวิจัย และเผยแพร่งานเทคโนโลยีที่เหมาะสม ภายใต้ ชื่อ "กลุ่มเทคโนโลยี เพื่อชาวบ้าน หรือ Adaptive Technology Group (ATG)" เพื่อให้ บริการ แก่ชุมชน ในรูปของการฝึกอบรม การจัดพิมพ์เอกสาร รวมถึง การออกแบบ สร้าง เครื่องเจาะ น้ำบาดาล ถึงเก็บน้ำซีเมนต์เสริมไม้ไผ่ กังหันลม เป็นต้น และต่อมา ในราว กลางปี 2525 ชมรมจึงได้ จัดทะเบียนจัดตั้งเป็นองค์กรพัฒนา เอกชนที่ไม่แสวงหากำไร ภายใต้ ชื่อ "สมาคม เทคโนโลยี ที่เหมาะสม" หรือ **Appropriate Technology Association (ATA)** ขึ้นอย่างเป็นทางการ และทางสมาคมฯ ได้มีกิจกรรมในการดำเนินงาน ในรูปแบบการทำเกษตรผสมผสานและการดำเนินวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นต้นแบบที่ทำให้เกิดนวัตกรรมทาง เทคโนโลยีมากมาย เช่น

- ระบบชลประทานขนาดเล็ก การขุดเจาะน้ำบาดาลด้วยเครื่องมือขนาดเล็ก สูบน้ำกรรเชียง การเก็บน้ำใช้ในครัวเรือน ด้วยถังซีเมนต์เสริมไม้ไผ่ การขุดบ่อเลี้ยงปลาในนาข้าว

- การทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี การใช้สมุนไพรและต้นสะเดาควบคุมศัตรูพืช การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน รวมทั้งเกษตรธรรมชาติ การทำตลาดผักปลอดสารพิษ

- การทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ การเกิดธุรกิจชุมชนในงานหัตถกรรมถักทอ

- ดำเนินการโครงการพลังงานยั่งยืนขึ้น ซึ่งการวางแผนพลังงานระดับท้องถิ่น ได้เป็น เครื่องมือที่เป็นที่ยอมรับจากกระทรวงพลังงาน นำไปใช้ในการทำงานทั่วประเทศ ซึ่งทางสมาคมฯ ได้เข้ามาดำเนินการสร้างโรงปั่นไฟฟ้าด้วยพลังน้ำในชุมชนบ้านเมืองกะ โดยทางสมาคมฯ เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างทั้งหมด เริ่มเปิดให้บริการครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 ซึ่งการดำเนินการในระยะแรกก็มีน้ำพอนกระแสไฟฟ้าได้ในตอนเย็น ได้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง ต่อมาในช่วงฤดูแล้งน้ำในลำห้วยแม่ละมามีปริมาณลดลงสามารถปั่นไฟฟ้าได้วันละ 1 ชั่วโมงเท่านั้น หลังจากนั้นในปีพ.ศ.2536 ได้สร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขึ้นอีกหนึ่งแห่งที่บ้านห้วยส้มสุก และประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ปั่นกระแสไฟฟ้าเช่นเดียวกับชุมชนบ้านเมืองกะ เนื่องจากเป็นลำห้วยสายเดียวกัน ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำ และริเริ่มการตั้งกฎ กติกาในการรักษาป่าต้นน้ำโดยเริ่มในชุมชนบ้านเมืองกะก่อนแล้วขยายมาที่ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก จนเป็นเครือข่าย 4 หมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ละมั้งขึ้นและต่อมาในปี พ.ศ.2535 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ได้ขยายเขตการให้บริการเข้ามาในพื้นที่ชุมชนสองหมู่บ้านดังกล่าวโรงไฟฟ้าพลังน้ำจึงได้หยุดดำเนินการนับแต่บัดนั้นและยุติบทบาทไป

สรุปได้ว่า การเข้ามาในหมู่บ้านของหน่วยงาน ขององค์กรเอกชน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 หมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่าเป็นการเข้ามาในรูปของการพัฒนา กล่าวคือเข้ามาส่งเสริม แนะนำ ช่วยเหลือ เกี่ยวกับเรื่องปากท้องของชุมชน ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของชุมชน เจ้าหน้าที่ที่เข้าปฏิบัติงานก็พักอาศัยอยู่ในชุมชนทำให้ทราบปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และนำเสนอรูปแบบของการพัฒนาชุมชนที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ประกอบกับมีปัจจัยที่เกิดจากการที่ถนนหนทางเดินทางไม่ค่อยสะดวก การศึกษา การรับรู้ข่าวสารของชุมชนที่ได้รับจากสังคมข้างนอกมีน้อยมาก ส่วนมากจะได้รับการบอกกล่าวจากผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้เข้าประชุมหรือติดต่อราชการที่อำเภอ ก็จะมีการประชุมเล่าสู่กันฟัง และทางเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในหมู่บ้านน้อยมาก ถ้าไม่มีภารกิจสำคัญๆ ก็จะไม่เข้ามางบประมาณจะตกอยู่กับหมู่บ้านที่อยู่ข้างล่างเป็นส่วนใหญ่ เพราะการทำโครงการต่างๆ ของรัฐจะสะดวก ง่าย เห็นผลงาน ได้ชัด เจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจสอบง่ายและผู้นำในสมัยก่อนที่มีอิทธิพลคือกำนันซึ่งจะมีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านข้างล่าง

(ค) เทคโนโลยี

ผลพวงจากการที่ประเทศไทยได้พัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศสังคมตะวันตก ซึ่งจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากการขยายถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาสู่สังคมประเทศ และเทคโนโลยีดังกล่าวนั้น ที่มีทั้งด้านที่ดีและเสียที่จะส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะได้รับผลกระทบจากการแผ่ขยายความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสู่ชุมชน ส่งผลให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป เช่น จากการที่มีไฟฟ้าพลังน้ำในช่วงปี พ.ศ. 2530-2535 ของชุมชนบ้านเมืองกะและชุมชนบ้านห้วยส้มสุกและไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ถึงปัจจุบันของชุมชนบ้านเมืองกะ ชุมชนบ้านห้วยส้มสุกและชุมชนบ้านแม่กะเพียงเข้าไปในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการนำเข้าเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ทั้งด้านสาธารณสุข โภค ระบบโทรคมนาคม และความบันเทิงก็ตามเข้ามา หากครอบครัวใดไม่มีความพอเพียงอันเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ก็จะลุ่มหลงไปกับความเป็นสังคมนิยมวัตถุ นำมาซึ่งความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ก่อให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว จากที่ความเป็นอยู่เดิมที่มีความเรียบง่าย สมถะ พออยู่พอกิน ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินใครก็อยู่ได้อย่างมีความสุข ส่วนในชุมชนบ้านพระบาทสี่รายนั้น ปัจจุบันยังไม่มีไฟฟ้าเข้าถึงชุมชน ชาวบ้านอาศัยแหล่งพลังงานไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ ซึ่งแต่ละบ้านจะติดตั้งแผง Solar cells และกำลังไฟที่ผลิตได้ไม่เพียงพอแก่ความต้องการใช้ จึงต้องใช้กันอย่างจำกัด สาเหตุที่ไฟฟ้าไม่เข้าถึง เนื่องจากเป็นข้อขัดแย้งระหว่างการไฟฟ้ากับกรมป่าไม้ พื้นที่ป่าบริเวณบ้านพระบาทสี่รอยเป็นพื้นที่ป่าลุ่มน้ำชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1A ซึ่งการจะติดตั้งเสาไฟฟ้าแรงสูงนั้นจะต้องมีการตัดต้นไม้ เพื่อการปักเสาจึงไม่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ให้ดำเนินการ อีกทั้งทางการไฟฟ้าเห็นว่าไม่คุ้มค่า เพราะประชากรมีน้อย

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีที่มาในรูปแบบของการพัฒนาต่างๆ ที่มีทั้งด้านที่ดีและเสียที่จะส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การปรับตัวของคนในชุมชน และผลจากการที่รัฐได้จำแนกชนิดของป่าประเภทต่างๆ กำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์และมาตรการควบคุมการใช้ที่ดิน โดยการใช้เทคโนโลยีทางแผนที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดขอบเขตที่พิสูจน์ได้ในแผนที่ ระวังภาพถ่ายทางดาวเทียมเกิดความขัดแย้งจากการแปรภาพข้อมูลที่ได้จากเทคโนโลยีดาวเทียมกับข้อเท็จจริงในชุมชน อีกทั้งการกำหนดรูปแบบและลักษณะการใช้ประโยชน์ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งอัญชลี หาญฤทธิ์ (2547 อ้างแล้ว) ได้สรุปว่าการดำเนินการของรัฐดังกล่าว เป็นปัจจัยหนึ่งของชุมชนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมขึ้นเพื่อต่อรองกับการใช้อำนาจรัฐ

4.2.2 กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่และ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้จำนวน 40 ตัวอย่าง เป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้รู้ในประเด็นข้อคำถามที่ยังได้คำตอบไม่ชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ จากการสังเกตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นในประเด็นข้อคำถามตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ แล้วนำผลการวิจัยมาจัดหมวดหมู่วิเคราะห์ ข้อมูลหาความสัมพันธ์ ความน่าเชื่อถือของปัจจัยต่างๆ สามารถสรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่และได้ดังนี้

(ก) ที่มาของการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำแม่และ

การศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่และ ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่มาของปัญหาที่เป็นเงื่อนไขนำไปสู่การรวมตัวของเครือข่ายฯสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะคือ

ระยะที่หนึ่ง พ.ศ. 2517 - พ.ศ.2525 พื้นที่ลุ่มน้ำแม่และเดิมการปกครองขึ้นอยู่กับบ้านสะลวงใน หมู่ที่ 2 ตำบลสะลวง อำเภอแมริม ต่อมา ปี พ.ศ. 2517 ทางราชการได้แยกหมู่บ้านออกจากหมู่บ้านสะลวงใน ตั้งชื่อว่าบ้าน เมืองกะหมู่ที่ 5 มีนายเมือง คำคง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก มีหมู่บ้านที่อยู่ปกครอง 4 กลุ่มด้วยกัน คือกลุ่มบ้านเมืองกะ กลุ่มบ้านพระบาทสี่รอย กลุ่มบ้านห้วยส้มสุกและกลุ่มบ้านแม่กะเปียง ในระยะนี้ทรัพยากรธรรมชาติ มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรสัตว์ป่า จากคำบอกเล่าของลุงฮ้วน นุดตระ ชาวบ้านเมืองกะ ช่วงนั้นการทำไร่ทำนา ทำสวน ส่วนใหญ่มักจะไม่ค่อยได้ผล เพราะว่าเวลาผลผลิตใกล้จะเก็บเกี่ยวจะมีสัตว์ป่ามากัดกินผลผลิตของชาวบ้าน ชาวบ้านกลุ่มบ้านห้วยส้มสุกส่วนใหญ่รับจ้างบริษัทไทยพัฒนาจำกัด ซึ่งได้รับสัมปทานการทำไม้จากกรมป่าไม้ในพื้นที่บ้านห้วยส้มสุกและบ้านเมืองกะ ชาวบ้านเมืองกะส่วนหนึ่งรับจ้างเป็นคณงานการทำไม้ด้วย ส่วนชาวบ้านเมืองกะที่ไม่ได้รับจ้างในแปลงสัมปทานทำไม้ และชาวบ้านแม่กะเปียง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง และเลี้ยงวัวควาย ในขณะที่ชาวบ้านพระบาทสี่รอย ทำสวนเมียงเป็นอาชีพหลัก

ระยะที่สอง พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2530 ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ทางอำเภอได้แบ่งเขตการปกครองโดยแยกหมู่บ้านจากชุมชนบ้านเมืองกะ จากที่เป็นกลุ่มบ้านต่างๆภายใต้การปกครองของชุมชนบ้านเมืองกะ เป็นหมู่บ้านปกครองตนเอง คือชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก หมู่ที่ 7 และชุมชนบ้านแม่กะเปียง หมู่ที่ 8 ตามลำดับ ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก

หลังจากมีการสัมปทานป่าไม้ของกรมป่าไม้ได้หมดอายุการสัมปทานลง จึงมีการปลูกสร้างสวนป่าขึ้นทดแทนในแปลงสัมปทานตามเงื่อนไขในการสัมปทานป่าไม้ โดยสวนป่าแม่ริม ซึ่งเป็นหน่วยงานของกรมป่าไม้เป็นผู้ดำเนินการในการดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าของสวนป่าแม่ริม บางทีก็ยึดเอาพื้นที่ของชาวบ้านทำการปลูกป่าไม้สัก ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน และหลังจากสิ้นสุดโครงการสัมปทานป่าไม้และโครงการปลูกสร้างสวนป่าแม่ริมของกรมป่าไม้แล้ว ชาวบ้านจึงขาดรายได้จากการรับจ้าง หันไปทำการปลูกพืชไร่และทำนา มีการถางป่ากันอย่างกว้างขวาง และชุมชนบ้านเมืองกะและชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย มีการบุกเบิกถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร โดยปราศจากการควบคุมแบบมีมือใครยาวสาวได้สาวเอา และชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เลื่อยไม้ขาย โดยมีนายทุนจากบ้านจากบ้านกาตสาวและบ้านหนองก่ายเข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน และในระยะหลังก็เข้ามาเลื่อยไม้ในพื้นที่ชุมชน 4 หมู่บ้านอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ผลจากการถางป่าเพื่อทำการเพาะปลูก การขายที่ดินทำกินให้นายทุนการตัดไม้เพื่อเลื่อยขาย ทำให้ป่าต้นน้ำมีสภาพเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว น้ำในลำห้วยแม่ละและแห้งจนไม่มีน้ำในฤดูแล้ง ทำให้เดือดร้อนไปทั่วและ ชาวบ้านข้างล่างที่ใช้น้ำในลำห้วยแม่ละเช่นคือ บ้านกาตสาว บ้านสะลงง และบ้านสะลงงใน ก็ได้รับความเดือดร้อน พวกกันกล่าวหาว่า บ้านห้วยส้มสุก และหมู่บ้านบนคอย เป็นต้นเหตุของการเกิดน้ำแห้ง จึงมีการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างกลุ่มหมู่บ้านข้างล่างกับข้างบนลุ่มน้ำ ซึ่งมีหลายแห่งที่มีปัญหาคล้ายกันเช่นการแย่งชิงการใช้น้ำระหว่างเกษตรกรในพื้นที่ต้นน้ำกับเกษตรกรพื้นที่ปลายน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรเหมืองฝายที่อยู่ตอนบน 6 แห่ง กับองค์กรเหมืองฝายที่อยู่ตอนล่าง 5 แห่ง หรือในกรณีขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2541 ในเขตอำเภอจอมทอง และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ปลายน้ำที่เป็นคนเมืองกล่าวหากลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงว่า ตัดไม้ ทำลายป่า หรือใช้น้ำมากเกินไปจนทำให้พวกตนไม่มีน้ำรดสวนลำไย ในฤดูแล้ง (สมัชชาองค์กรเหมืองฝาย ลุ่มน้ำภาคเหนือ, 2549 อ้างแล้ว) อีกทั้งในขณะนั้น ยังไม่มีการแบ่งเขตพื้นที่ป่าในความรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านอย่างชัดเจน จึงมีการบุกรุก ลักลอบจากหมู่บ้านใกล้เคียง เข้ามาตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์ ในพื้นที่ป่าของหมู่บ้านซึ่ง อาจเนื่องมาจากความงใจ หรือเกิดจากความเข้าใจไม่ชัดเจนในเรื่องอาณาเขตรับผิดชอบ

ระยะที่สาม พ.ศ. 2530 - พ.ศ.2538 ผลพวงจากความเดือดร้อนจากการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละ ในปีพ.ศ. 2530 ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในการเกษตรและใช้อุปโภค บริโภค และขัดแย้งกับชุมชนที่อยู่ข้างล่างที่ใช้ประโยชน์จากลำห้วยสายเดียวกัน ประกอบกับมีองค์กรเอกชนหลายองค์กรเข้ามาช่วยเหลือ สร้างเสริมแนวคิด การจัดการทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพ เช่นสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ได้เข้ามาส่งเสริม เผยแพร่ศาสนา พร้อมทั้งช่วยเหลือในการดำรงชีวิต การศึกษา ใน

ชุมชนบ้านแม่กะเปียง การส่งเสริมสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำของสมาคม เทคโนโลยี ที่เหมาะสมแก่ชุมชนบ้านเมืองกะ และชุมชนบ้านห้วยส้มสุก ส่งผลให้ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านเริ่มตระหนักถึงผลเสียของการตัดไม้ทำลายป่า เพราะทำให้ปริมาณน้ำในลำห้วยแม่ละแแห่งไม่เพียงพอต่อการปั่นกระแสไฟฟ้า มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ได้เข้ามาช่วยเหลือชุมชน 4 หมู่บ้าน ในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการปลูกลิ้นจี่ การปลูกไม้ผลเมืองหนาว การปลูกผักปลอดสารพิษ การสนับสนุนเรื่องเงินทุน การจัดทำธนาคารเมือง ธนาคารโค กระบือ เงินทุนในการทำเหมืองฝาย ตลอดจนจัดให้มีการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ เพื่อนำความรู้วิชาการเข้ามาใช้ในชุมชน ชุมชน 4 หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละแจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ละแขึ้น โดยเริ่มที่ทางชาวบ้านเมืองกะมีนายประเสริฐ สุขสบาย เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ริเริ่มโครงการอนุรักษ์ป่าขึ้น โดยเป็นข้อตกลงร่วมกันไม่ให้ใครทำลายและรुकกล้าเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ โดยแบ่งป่าออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นป่าอนุรักษ์ ส่วนที่ 2 เป็นป่าชุมชน และส่วนที่ 3 เป็นที่ทำกิน และนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเช่นเดียวกันทั้ง 4 หมู่บ้าน ซึ่งในระยะแรกกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 5 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก การแบ่งแนวเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่บ้านเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดูแลป่า ประการที่สอง การบริหารจัดการน้ำมีการแบ่งลำห้วยที่เป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อส่งน้ำไปใช้ในหมู่บ้านในชุมชนอย่างเป็นธรรม ประการที่สาม การป้องกันการรุกกล้าเข้ามา ถางป่า เลื้อยไม้ หาของป่าล่าสัตว์จากคนต่างถิ่น ประการที่สี่ เพื่อจัดแบ่งประเภทของป่าในการใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน ลดการบุกรุกพื้นที่ป่าของชุมชน และประการสุดท้าย เพื่อต่อรองในเรื่องปัญหาความขัดแย้งกับคนในพื้นที่ล่างที่ใช้น้ำลำห้วยแม่ละแเช่นเดียวกันตามแนวคิดของเทคโนโลยีดังกล่าว นั้น มีทั้งด้านที่ดีและเสียที่จะส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เทคโนโลยีดังกล่าว นั้น มีทั้งด้านที่ดีและเสียที่จะส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละแตามแนวคิดของสุชาติ มิสมง (2535 อ้างแล้ว) ชาดิชาย ณ เชียงใหม่(2533 อ้างแล้ว) เสรี พงศ์พิศ (2536 อ้างแล้ว) ในปี พ.ศ. 2535-พ.ศ. 2538 การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2525 ให้มีการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการใช้ที่ดิน เริ่มมีการบังคับใช้ ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ในเขตป่าต้นน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละแเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และรัฐบาลได้พยายามที่จะอธิบายต้นเหตุแห่งปัญหาการเกิดมลภาวะต่างในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาฝนแล้ง ปัญหาหน้าท่วม ดินถล่ม ปัญหามลพิษจากสารเคมี ตลอดจนปัญหาหมอกควันที่เกิดกับคนทั้งประเทศ ว่าสาเหตุเกิดมาจากคนบนพื้นที่สูงหรือคนบนพื้นที่ต้นน้ำ สร้างความชอบธรรมแก่รัฐในการที่ผลักดันคน ที่อยู่ในชุมชนป่าต้นน้ำออกจากพื้นที่ (อัจฉรา รักยุติธรรม, 2543) ประกอบกับชุมชนบ้านพระบาทสี่รอยก็ได้รับ

ผลกระทบอีกปัญหาหนึ่ง ของนโยบายของรัฐ ไม่มีความเป็นธรรม ในเรื่องสาธารณูปโภค ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน เนื่องจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคไม่สามารถ ขยายแนวเขตการให้บริการไฟฟ้าเข้าสู่บ้านพระบาทสิทธิ์รอยได้ เพราะแนวสายส่งไฟฟ้าจากบ้านเมืองกะไปบ้านพระบาทสิทธิ์รอย เป็นเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 A และเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน จากประเด็นปัญหาดังกล่าวกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ จึงได้ร่วมกับกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ฯลฯ เคลื่อนไหว ต่อต้านอำนาจรัฐ พร้อมจัดทำแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรแทนรัฐ ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ระยะที่สี่ พ.ศ. 2538 ถึงปัจจุบัน ขยายเครือข่ายจากผลพวงของการรวมตัวของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายป่าชุมชนที่ขยายเครือข่ายไปทั่วประเทศ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและกำลังมีการเคลื่อนไหวผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) ให้เป็นกฎหมายบังคับใช้ แต่อยู่ในระหว่างการพิจารณาในรัฐสภา เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ซึ่งสร้างแนวร่วมของเกษตรกรในการที่จะเรียกร้องสิทธิการจัดการ หรือความช่วยเหลือจากทางรัฐบาล มูลนิธิองค์กรเอกชนต่างๆ และเครือข่ายลุ่มน้ำต่างๆ

ในส่วนของทางรัฐบาล ได้ดำเนินการจัดสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำต่างๆ ขึ้น โดยเฉพาะลุ่มน้ำปิง โดยได้ริเริ่มโครงการโดยมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 ให้ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำปิงขึ้น โดยมีเป้าหมายการทำงานโดยจะมุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการกำหนดแผนปฏิบัติงาน รวมถึงกิจกรรมแผนงานและโครงการที่จะเกิดขึ้นในลุ่มน้ำของตนเอง พร้อมทั้งการเลือกใช้เครื่องมือกลไกการประสานงานและการสร้างเครือข่ายพันธมิตรในการดำเนินงาน เพื่อให้การฟื้นฟูและการบริหารจัดการลุ่มน้ำปิงสอดคล้องกับสถานภาพและศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างแท้จริง

เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ ได้พัฒนาขยายเครือข่ายจาก 4 หมู่บ้านในตำบลสะลวงขยายเครือข่ายเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำตำบลสะลวงเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมาและมีกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายต่างๆตลอดมา โดยมีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นผสานกับองค์ความรู้ใหม่ เทคโนโลยี เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ประสานความร่วมมือกับส่วนราชการในพื้นที่ องค์กรเอกชน เครือข่ายอื่นๆ ในการที่จะจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทั้งระบบอย่างมีส่วนร่วมในรูปแบบของ “พหุภาคี” (กิตติชัย รัตนะ, 2549 อ้างแล้ว) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของสำราญ ผิดผล (2547 อ้างแล้ว)

(๗) วัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ

- 1) เพื่อดำเนินการสำรวจ จัดทำแนวเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านให้เกิดความชัดเจน แล้วจัดทำแผนที่แสดงแนวเขตของแต่ละหมู่บ้าน
- 2) เพื่อจัดให้มีการบริหารจัดการน้ำ โดยให้มีการแบ่งขุนน้ำและลำห้วยที่เป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อส่งน้ำไปใช้ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านในชุมชนอย่างเป็นธรรม
- 3) เพื่อเป็นการป้องกันการรุกกล้าเข้าเขตมา ถางป่า เลื้อยไม้ หาของป่า ล่าสัตว์จากคนในชุมชนในหมู่บ้าน ใกล้เคียงและจากคนต่างถิ่น
- 4) เพื่อจัดแบ่งประเภทของป่าในการใช้ประโยชน์ให้ชัดเจนเช่นป่าเพื่อการอนุรักษ์ ป่าเพื่อการใช้สอย และป่าเพื่อเป็นที่ทำกิน ลดการบุกรุกพื้นที่ป่าของชุมชน
- 5) เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการป่าต้นน้ำ เพื่อทำหน้าที่ออกกฎระเบียบกติกาดูแลความเรียบร้อยของป่าในหมู่บ้าน ไม่ให้มีการบุกรุก ลุกกล้า ทำลายและจัดชุดลาดตระเวนป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ พร้อมกำหนดบทลงโทษทั้งในรูปของคณะกรรมการป่าต้นน้ำของหมู่บ้านและของเครือข่ายฯ
- 6) เพื่อปลูกจิตสำนึกของชุมชน ให้เกิดความรักความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อีกทั้งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดูแลรักษาป่า ฟื้นฟูสภาพป่า การปลูกเสริมป่าเนื่องในวันสำคัญต่างๆ
- 7) ร่วมจัดทำแนวกันไฟ จัดชุดดับไฟป่า และรณรงค์ไม่ให้มีการจุดไฟเผาป่าหรือขยะภายในชุมชน
- 8) เพื่อร่วมประสานงาน ปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหา ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในเครือข่ายฯ และเครือข่ายหรือหน่วยงาน องค์กรอื่น

(ค) กิจกรรม และการดำเนินการของเครือข่ายฯ

จากการเริ่มตระหนักถึงปัญหาป่าไม้ในชุมชนบ้านเมืองก๊ะ จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันภายในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าขึ้นภายในชุมชน และขยายเป็นกลุ่มเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยมีกิจกรรมและการดำเนินงานของเครือข่ายดังนี้

1) จัดการประชุมทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดตั้งให้มีคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน จึงร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการป่าไม้ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน และกรรมการภายในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 10 คน มีการประชุมกรรมการทุกวันที่ 10 ของทุกๆ 2 เดือนและประชุมลูกเงินในกรณีที่มีเหตุจำเป็น กรรมการมีหน้าที่เดินตรวจป่าประจำทุกเดือนเพื่อป้องกันการตัดไม้ การตรวจสอบขยายพื้นที่การเกษตร การช่วยกันดับไฟป่า เป็นต้น

2) คณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ได้มีมติให้ชุมชนแต่ละชุมชน จัดทำกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยจัดให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ หรือวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน เนื่องจากมีความแตกต่างกันในด้านชาติพันธุ์ สังคมวัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ให้เป็นมติของหมู่บ้านแล้วนำมาติดังกล่าวเข้าร่วมปรึกษาหารือกันในระดับเครือข่ายเพื่อปรับกฎ กติกา ให้สอดคล้องกัน ลดความขัดแย้งของการนำไปปฏิบัติ ซึ่งชุมชน 4 หมู่บ้านได้จัดทำกฎระเบียบของหมู่บ้าน (รายละเอียดตามภาคผนวก ง)

จะเห็นได้ว่ากฎระเบียบของชุมชนที่ตั้งขึ้นสามารถบังคับใช้ได้จริง ไม่รัดตึงเกินไป หรือ ไม่หย่อนยานเกินไป และบังคับใช้ได้ทันทีที่ผ่านมติประชาคม ถ้าคนส่วนใหญ่เห็นด้วยและยอมรับในตัวกฎระเบียบ ก็ต้องมีการบังคับใช้และ มีการจัดประชุมประจำปี เพื่อทบทวนตัวกฎระเบียบในเดือนมกราคม เพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม แก้ไข ข้อกฎหมายให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้ที่รัดกุมมากขึ้น

3) การกำหนดเขตป่าของชุมชน ชุมชนจะมีการกำหนดเขตแดน โดยการบอกกล่าวให้ทราบทั่วกันหรือมีใช้หลักเขตแดนที่ถาวร มีป้ายบอกไว้ โดยประสานแจ้งให้หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.12 (ห้วยทราย) ส่งเจ้าหน้าที่มารังวัดและรับทราบพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีการจัดทำบันทึกการสำรวจพื้นที่ พร้อมร่วมกันลงลายมือชื่อรับทราบแนวเขตไว้เป็นหลักฐาน เป็นอันตกลงกัน

4) การปลูกป่า ส่วนใหญ่เป็นการปลูกเสริมป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ที่มีสภาพเสื่อมโทรม หรือพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกแผ้วถาง ที่ทางคณะกรรมการหมู่บ้านและหน่วยป้องกันรักษาป่ายึดคืน อีกทั้งพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่นพื้นที่สองข้างทาง วัด ป่าช้า โรงเรียน ฯลฯ ซึ่งพันธุ์ไม้ได้มาจากหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.(ห้วยทราย) ในปีพ.ศ. 2548 และปี พ.ศ.2549 ทางชุมชนได้ร่วมปลูกป่าตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ปีที่ 50 ชุมชนบ้านเมืองกะ จำนวน 30,000 ต้น ชุมชนบ้านพระบาทสร้อย จำนวน 25,000 ต้น ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก จำนวน 25,000 ต้น และชุมชนบ้านแม่กะเปียง จำนวน 30,000 ต้น ปลูกในวันสำคัญต่างๆ คือ วันแม่แห่งชาติ วันเข้าพรรษา วันต้นไม้แห่งชาติ โดยชนิดไม้ที่ปลูก คือ ไม้สัก มะค่าโมง พญาสัตบรรณ เสี้ยว มะตูม เพกา สะเดา เหลืองอินเดีย ตะแบก เสลา แคบ้าน เป็นต้น

5) การออกลาดตระเวนตรวจป่า โดยจะให้คณะกรรมการป่าอนุรักษ์ต้นน้ำหรือชาวบ้านที่ได้รับมอบหมาย การเดินสำรวจป่า เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ต้นน้ำ บางครั้งจะออกลาดตระเวนร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.12(ห้วยทราย) หรือขอความร่วมมือในการแจ้งข่าวจากชาวบ้านที่เข้าไปทำมาหากินในเขตป่า หากพบการกระทำผิด จะมีการว่ากล่าวตักเตือน ปรับ ยึดของกลางแล้วแต่ความหนักเบาของการกระทำผิด กันภายในชุมชนก่อน หากไม่เชื่อฟังส่งเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันฯ ดำเนินการตามกฎหมาย

6) การทำแนวกันไฟ ชุมชนมีการร่วมกันทำแนวกันไฟ ในพื้นที่เพาะปลูกหรือสวนของตนเอง และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และจัดชุดลาดตระเวนดับไฟป่าในกรณีที่เกิดไฟป่าก็จะแจ้งข่าวให้ชุดดับไฟป่าของชุมชน ชุดดับไฟป่าของกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ ฯ เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกัน เจ้าหน้าที่ อบต.ในพื้นที่ระดมสรรพกำลังช่วยกันดับไฟป่า และจัดทำป้ายรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนหรือผู้ที่ผ่านไปมาช่วยป้องกันและดับป้องกันไฟไหม้ป่า

7) การบวชป่าต้นน้ำ ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละแะ ได้จัดกิจกรรมการบวชป่าต้นน้ำ ตามโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงครองราชย์ ครบ50ปี เมื่อวันที่10 ตุลาคม 2539ในกิจกรรม “พิธีบวชป่าบูชาผ้าเหลือง ร่วมบวชป่าลุ่มน้ำแม่ละแะ ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” โดยทำการบวชป่าในพื้นที่รอยต่อของชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านเนื้อที่ 4,770 ไร่ จำนวนต้นไม้ 843,799 ต้น จะได้รับการคุ้มครองให้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำปิงและในการบวชป่าในพื้นที่นี้ระดมทุนกับชาวบ้านในกลุ่มน้ำเดียวกัน และคนในเมืองเพื่อเป็นกองทุนในการรักษาป่าของชาวบ้านด้วยการ “บูชาผ้าเหลือง” ผืนละ 9 บาทหรือแล้วแต่บริจาค มีการขบรุดตระเวนบอกบุญ ระดมทุนบูชาผ้าเหลือง และ แห่งตราสัญลักษณ์ ปีกาญจนาภิเษกในอำเภอแม่ริม ก่อนหน้าวันบวชป่า โดยมีแม่จันทร์สม สายธารา ศิลปินชื่อดังของล้านนา มาร่วมขับขอเพื่อการอนุรักษ์ป่าในงานบวชป่าและสมาคม ผู้บริโภคร จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มสังฆพัฒนา มูลนิธิวัดป่าคาราภิรมย์ ผู้สนับสนุนชุมชนในกลุ่มน้ำแม่ละแะ โดยส่งเสริมการปลูกพืชปลอดสารพิษ การทำเกษตรอย่างยั่งยืน ร่วมเป็นเจ้าภาพการบวชป่า โดยมีวัตถุประสงค์ สองประการคือประการแรก ชุมชนได้ประยุกต์ใช้พิธีกรรมความเชื่อและศาสนา เพื่อให้คนในชุมชนช่วยการดูแลรักษาป่า ไม่ทำลายป่ารวมทั้งเป็นการบอกกล่าวแก่สังคมให้เกิดการยอมรับและประการที่สอง เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดการใช้ประโยชน์จากป่า หรือการจัดสรรผลประโยชน์ จากป่าโดยชุมชน จะมีการกำหนดลักษณะ ชนิดการใช้ประโยชน์ เช่น นำไม้มาใช้งานส่วนรวม เช่น สร้างศาลาวัด ที่ทำการสมาคมต่างๆของชุมชน สร้างศาลาพักผ่อนริมทาง ใช้ทำพื้นเผาสุก เป็นต้น (โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติฯ,2539)

8) จัดทำโครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์ อันเนื่องมาจากพระราชดำนิ
 ปรประจำปี พ.ศ. 2549 โดยดำเนินการเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2549 บริเวณน้ำตกสายหมอก บ้านห้วยส้ม
 สุก หมู่ 7 ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล
 ร่วมฉลองวันเฉลิมพระชนพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถประจำปี พ.ศ. 2549
 2) เพื่อเป็นแหล่งศูนย์กลางศึกษา รวบรวม ขยายพันธุ์กล้วยไม้ไทย อย่างต่อเนื่อง 3) เพื่อสร้างจิตใต้
 ลำนึกให้รู้คุณค่า และร่วมอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ 4) เพื่อสร้างคุณค่าให้กับป่า และเป็นแหล่ง
 ศึกษาด้านธรรมชาติวิทยา 5) เพื่อพัฒนาแหล่งกล้วยไม้ในพื้นที่ เพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว
 โดยมีผู้รับผิดชอบโครงการคือคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 คณะเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วน
 ตำบลสะลวง และคณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะ ตำบลสะลวง
 อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมโครงการ เยาวชน ประชาชน ในตำบลสะลวง อำเภอแมริม
 จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 200 คน ซึ่งในการทำกิจกรรมในวันดังกล่าวได้ทำพิธีรดน้ำพระพุท
 มนต์แก่ผู้ร่วมงาน โดยเจ้าอาวาสวัดห้วยส้มสุข และการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาโดยครู
 สอนศาสนาบ้านแม่กะเปียง แสดงให้เห็นว่าแม้จะแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติและศาสนา และ
 พิธีกรรม ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะก็ยังทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างลงตัว

สรุปได้ว่า กิจกรรมของเครือข่ายจะเริ่มในหมู่บ้านก่อน ต่อมารวมกันขยายเป็น
 กลุ่มเครือข่าย เพื่อก่อตั้งเครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และมีการส่งเสริมความรู้ในทางด้านการอนุรักษ์
 ป่าต้นน้ำ รวมทั้งสัตว์ป่าไม่ว่าสัตว์บกสัตว์น้ำ จากองค์กรต่างๆ การแก้ไขปัญหา ชุมชนต้องจัดการ
 ป่าด้วยตนเองเพื่อลดการใช้ ทรัพยากร และมีการใช้ ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน(เกษม จันทร์
 แก้ว, 2539 อ้างแล้ว) โดยเห็นว่ามีคามจำเป็นที่จะต้องมีการกันแนวป่าอย่างชัดเจน เพื่อยืนยันสิทธิ
 ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และพยายามพิสูจน์ตนเองว่าสามารถจัดทรัพยากรของชุมชนได้
 แข็งแรงและมีประสิทธิภาพ(อัญชลี หาญฤทธิ์ , 2547 อ้างแล้ว) และก่อให้เกิดความสมดุลของระบบ
 นิเวศ ชุมชนลุ่มน้ำแม่เลาะ

(ง) ผลการดำเนินการของเครือข่ายฯ

จากผลจากการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่เลาะ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.
 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลาประมาณ 20 ปี ส่งผลให้ระบบนิเวศป่าไม้ สังคมของ
 พันธุ์ สัตว์ป่า วิถีชีวิตของคนที่อยู่อาศัยในชุมชน และสังคมในชุมชนอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม
 สถานการณ์การพัฒนาการของสังคม ดังนี้

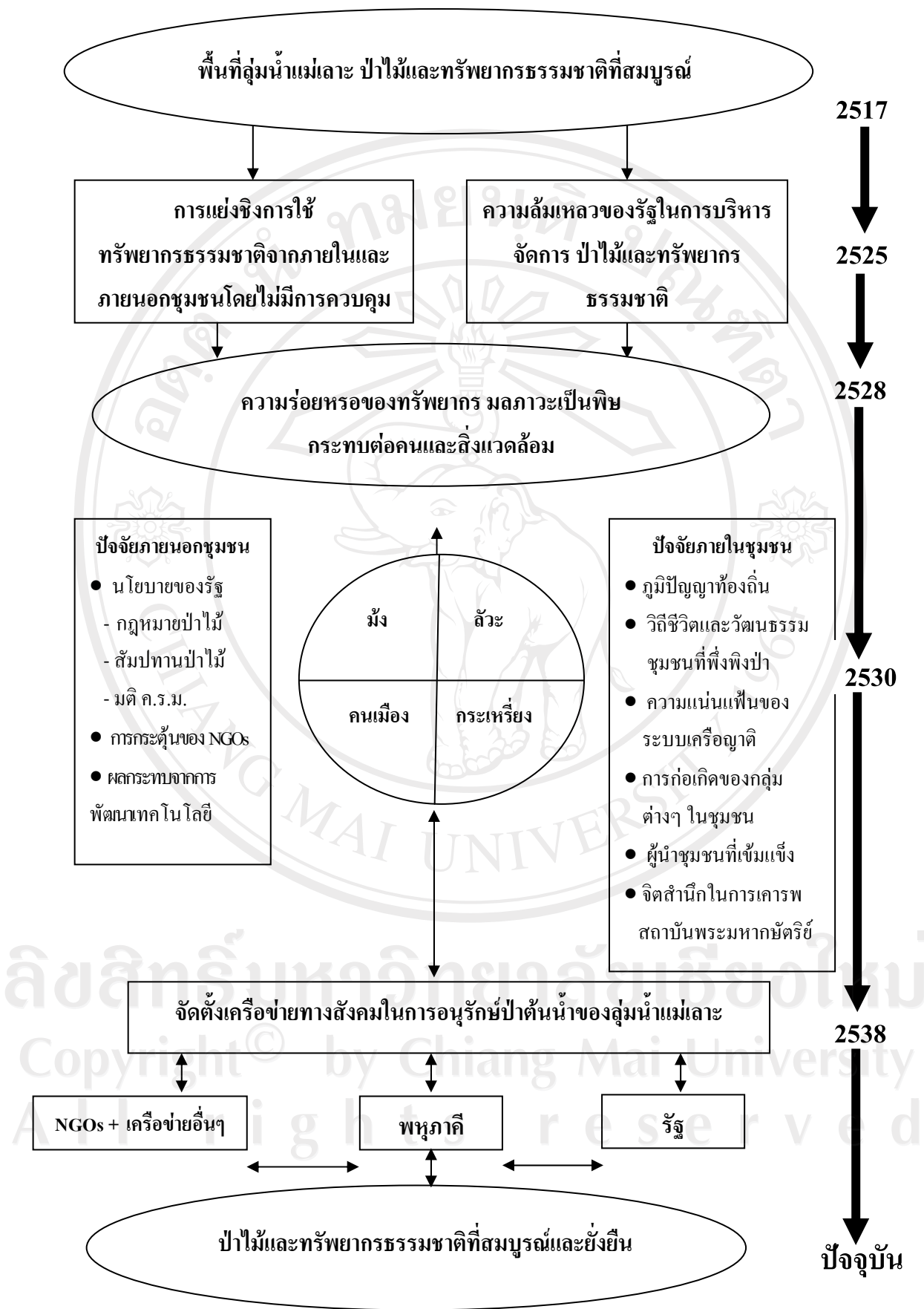
- 1) พื้นที่เขตป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น จำนวน 10 แปลง เนื้อที่ 7,227 ไร่ คือชุมชนบ้านเมืองกะ จำนวน 2 เนื้อที่แปลง 50 ไร่ ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย จำนวน 4 แปลง เนื้อที่ 2,000 ไร่ ชุมชนบ้านห้วยส้มสุกจำนวน 3 แปลง เนื้อที่ 2,000 ไร่ และชุมชนบ้านแม่กะเปียง จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 3,187 ไร่
- 2) ปริมาณน้ำในลำห้วยมีเพิ่มมากขึ้น มีใช้ตลอดปี สามารถนำไปใช้ในภาคการเกษตร สวนลื่นจี่ ทำนา หรือใช้ในการอุปโภค บริโภคได้ ของชุมชนได้อย่างเพียงพอ
- 3) ระบบนิเวศป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จากการอนุรักษ์ป่าที่ให้ป่าไม้ถูกรบกวนน้อยลง ทำให้ระบบนิเวศป่าไม้ฟื้นตัว ต้นไม้เติบโตขึ้น รวมทั้งสัตว์ป่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น มีพืชสมุนไพรในป่าเพิ่มมากขึ้น
- 4) กฏระเบียบหรือกติกาทางสังคม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ น้ำและสัตว์ป่า ได้ถูกปรับปรุงให้เหมาะสมในแต่ละหมู่บ้าน โดยผ่านความเห็นของคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและทำป้ายประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน
- 5) ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ในชุมชนในการอนุรักษ์ป่าและน้ำ และมีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมากขึ้น กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมต่อการอนุรักษ์ป่า ให้เหลือไว้เพื่อลูกหลาน
- 6) ระบบคิด ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการฟื้นฟู โดยชุมชนได้นำเอาความเชื่อท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เช่น การบวชป่า การตั้งศาลเจ้าที่ และการทำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า เชื่อว่า ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ จะทำการปกป้องรักษาและคุ้มครองสิ่งมีชีวิตชาวบ้านได้ทำการอนุรักษ์ไว้
- 7) เกิดแหล่งอาหารธรรมชาติของท้องถิ่น ป่าได้ผลิตอาหารธรรมชาติมากขึ้น เช่น หน่อไม้ เห็ด ไข่มดแดง พืชผักต่างๆ เป็นแหล่งสมุนไพร ของคนในชุมชน ที่เหลือก็จะนำไปขายที่ร้านค้าของชุมชนแก่นักท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้ชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนมีไม้ไว้ใช้สอยในชุมชนสามารถนำไม้ที่ตัดแปรรูปสร้างบ้านเรือนและใช้เป็นไม้พื้น
- 8) พื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ ได้รับความพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เช่น น้ำตกสายหมอก น้ำตกตาปลาแคมป์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนายสะอาด สะปุ่น บ้านแม่กะเปียง ประกอบกับสภาพมีสภาพสมบูรณ์ทัศนียภาพสวยงาม เหมาะสำหรับพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปัจจุบันได้เปิดดำเนินการที่น้ำตกสายหมอก ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการจัดทำ Home Stay ที่ชุมชนบ้านแม่กะเปียง

9) เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คนในชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ ในเวทีต่างๆ ของชุมชน และการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนหรือองค์กรภายนอกชุมชนต่างๆ

10) องค์กรและกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนแนวคิด การสร้างพลังชุมชนการร่วมพัฒนา จัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน มีหน้าที่เกี่ยวข้องเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพ การพัฒนาชุมชน ได้มีโอกาสมาเข้าร่วมงานกับกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น

(จ) สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

จะเห็นได้ว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เลาะมีการพัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานมาจากมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนค่อนข้างใกล้ชิดกัน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างสังคมขึ้นมาตามแนวคิดความเชื่อของตน วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวข้องสัมพันธ์แบบสังคมชาวคอยที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาเพื่อนบ้านร่วมชุมชน รวมทั้งชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2537 อ้างแล้ว) อาจเป็นผลมาจากการที่เคยอยู่ในการปกครองที่เดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถึงแม้ว่าจะมีชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการสร้างเครือข่ายแต่อย่างใด สะท้อนให้เห็นถึงการใช้สิทธิความเป็นเจ้าของทรัพยากรของชุมชนในท้องถิ่นและการเข้าถึงทรัพยากรป่าที่จัดการโดยชุมชน มีการจำกัดสิทธิในการใช้ภายใต้อำนาจของชุมชนที่ชัดเจน โดยที่กฎประเพณีจัดการกำหนดขึ้นจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง (ยศ สันตสมบัติ, 2539) และสามารถสรุปการก่อเกิดและพัฒนาการเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำแม่เลาะ ได้ตามแผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 การก่อเกิดและพัฒนาการเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละแะ

